ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము ౩.

కవిజనాశ్రయము.

వేములవాడ భీమకవికృతము

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము. 3

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము

ఛందశ్శాస్త్రము.

వేములవాడ భీమకవివిరచితము.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారిచే శోధింపఁబడినది.

చెన్నపురి:
ఆదిసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడి

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ
బ్రకటింపఁబడినది.
1917

వెల అణాలు ౧౦.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

విషయసూచిక.

PREFACE.

Kavijanasrayamu or the Refuge of the Poets is now being published for the first time in a complete form, although it is, perhaps, the oldest book extant on Telugu Prosody. The text is the result of the collation of ten manuscripts of which nine are written on palm-leaves and one on paper. The palm-leaf books are all in the library of the Andhra Sahitya Parishat (Telugu Academy) and they have been mostly found in the Tamil Districts of this Presidency. The/paper copy is in the Brown Collection of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Appakavi's remark that "perverse poets have interpolated many curious things into the Kavijanasrayamu" is fully borne out by the state of the manuscripts. I have tried my best to restore the original text, al though there is possibly room for further pruning.

The book purports to have been written by Malliya–Recha (Recha son of Malliya or Mallaya) and dedicated to himself. One of the manuscripts "ఙ" contains a short preface of seven verses, which says that "Bhima Kavi, the beloved of the (God) Bhimesvara of Vemulavada" composed the book and dedicated it to Recha, making it appear, at the same time, that Recha composed it himself. This

Statement bears out the universal tradition which ascribes the book to Vemulavada Bhima Kavi. It has been recently suggested that the author of the book was Gokarna, brother of Bhima who was king of Vardhamanapura during the reign of Pratapa Rudra of Warangal; but this suggestion is entirely unsupported. I hold, therefore, subject to future correction that Vemulavada Bhima Kavi was the author of the book and I also hold, for the reasons detailed in the Telugu preface, that Bhima was a native of Vemulavada (*alias* Lemulavada) in the Karimnagar District of H. H. the Nizam's dominions and not, as is supposed by some, of a village of that name near Draksharama in the Godavery District.

The only material available for fixing the age of Bhima Kavi is furnished by two stray verses which tradition ascribes to that poet. It is said that the poet went to see king Kalinga Gangu, that he was told that the king was too busy to see him, that the poet got enraged and uttered a curse in the form of an extempore verse and that, as a result of this curse, the king was soon afterwards deprived of his throne and kingdom by his enemies and reduced to beggary. The poet happened to meet the king again while in this plight and, pitying his condition, he delivered himself of another extempore verse which led to the king's early restoration to his throne. Ordinarily, stray verses are

not the best kind of evidence; but they are the only evidence available in this case and I am aware of nothing which militates against that evidence. I, therefore, accept it subject to future correction.

Now, we have to see who this Kalinga Gangu was and when he flourished. Among the kings of Kalinga, there was only one king who was surnamed Ganga. That was king Anantavarma surnamed Chodakalinga Ganga, who was crowned in the Saka year 999 and reigned for 60 years (*a*). About this time, there was another king who bore the name Choda Ganga–*viz*. Raja Raja Choda Ganga of Vengi who was crowned in Saka year 1006 (*b*). He was the grandson of the great Chalukya king Raja Raja and governed the Vengi country on behalf of his father Kulotthunga Choda I. For our present purposes it is immaterial which of these two kings was the patron of Bhima Kavi but the appellation Kalinga Gangu appropriately belongs to Anantavarma.

This leads to the conclusion that the poet Bhima must have flourished about the close of the 11th century or the beginning of the 12th century A. D, and, therefore, subsequent to the time of Nannaya Bhatta who was the poet Laureate of Raja Raja. It was held by the late Mr. Gurazada

(*a*) Epigraphia Indica. Vol. 18.

(*b*) Epigraphia Indica. Vol. .

Sriramamurthi that Bhima Kavi was a contemporary of Raja Raja's father Vimaladitya (*a*). This view was based on an incorrect reading of another verse which is also attributed to this poet and, in the Telugu preface, I have exposed the untenability of this reading. On the other hand, Rao Bahadur K. Viresalingam Pantulu thinks that our poet must be referred to the 14th century A. D. (*b*). This view is sought to be supported by four verses which are all attributed to Bhima Kavi and three of which are assumed to belong to the present work. These latter verses really belong to a later work, Kavyalankara Chudamani of Vinnakota Peddanna and there is nothing reliable to show that the fourth verse was composed by Bhima Kavi. I have no hesitation, therefore, in rejecting both these theories (*c*).

We do not know much about Recha. His description as an ornament of the Sravakas, a disciple of Vadindra Chudamani and a friend of Jina Mata, shows that he was a Jain by faith and in two verses he is said to be a Komati or Vaisya by caste. He was evidently a patron of learning and like many of his class aspired to authorship.

This is the only book so far discovered, which throws any light on the connection between Jainism

(*a*) Mr. Sriramamurthi's Lives of the Telugu poets.

(*b*) Lives of the poets.

(*c*) This argument is elaborated in the Telugu Preface.

and Telugu literature. The oldest works in Canarese were composed by Jains and I believe there are also some Jain books in Tamil. It is very probable that there was a Jain period in Telugu literature also, a supposition which derives additional support from the fact that some of the great Canarese Jain poets such as Pampa and Nagavarma emigrated from the Telugu Country, but, for some reasons which have yet to be ascertained, that literature has not come to light. Let us hope that it is not lost for ever.

A perusal of the text will show that the book is modelled after some of the Canarese classics such as Kavirajamarga, Chandombudhi and Sabdamanidarpana. Some of the points of similarity are noted in footnotes in their appropriate places.

I will now endeavour to give a short sketch of the general principles of Telugu Prosody :—

TELUGU PROSODY.

Syllables:—Telugu prosody, like the Canarese prosody, is based on the Sanskrit model except in regard to the purely vernacular metres. All these systems are founded on the quantitative values of syllables. The unit of quantity is a *Matra (Mora)* which is the measure of a *Laghu* (Short). In terms of letters a laghu may be defined as a short vowel

either standing by itself or superimposed on a consonant. Syllables longer than a laghu are *guru*. In this book, they are defined as syllables which end in long vowels or are succeeded by compound syllables or *anusvara* and are, at the same time, "stressed." By virtue of the last mentioned qualification, a short syllable occuring at the end of a word remains short though followed by a word beginning with a compound syllable. In other words, the rule applies only to syllables occuring in the same word. Compounds must, of course, be taken as single words. The same qualification also accounts for a syallable preceding a compound syllable of which the sound *r* forms the second and penultimate element being *sometimes* counted as short. This definition of guru is not, however, exhaustive. It does not, for instance, cover cases of short syllables followed by consonants as *ral* in *vâral* which is guru. The guru is said to contain two matras and the laghu one. This, again, is not strictly accurate. For, while a laghu can be neither more nor less than a matra, a guru may be anything above a matra. The syllable *tan* in *vanitan* contains 1½ matras (taking a consonant as equivalent to half a matra), while the syllable *gân* in *anagân* counts for 2½ matras. Dirgha is, of course, two matras but *pluta* is three. So, the correct way of stating the difference, in terms of matras, between a guru and a laghu

would be that a laghu contains a single matra and a guru more than one.

There is a rulé in Sanskrit by which a short syllable occuring at the end of a *pâda* or verse line is counted as a guru. This rule is also adopted in Canarese but rejected in Telugu.

GANAS :—The Sanskrit term *gana* corresponds to the English term foot, but, in Sanskrit prosody, the idea of a foot (pâda or charana) is appropriated to a verseline on the analogy of a four footed animal, Sanskrit verses being, as a rule, quatrains. Ganas are composed either of syllables (aksharas) or of matras. The former consist of three syllables each. If all the three syllables are guru, the gana is denoted by the syllable *ma* and if all the syllables are laghu, it is *na*. If the first, second or third sylable only is guru, the gana is called *bha*, *ja* or *sa*. Similarly, if the first, second or third syllable only is laghu, the gana is either *ya*, *ra* or *ta*. This gives us eight akshara ganas which are exclusively used in *Vritha* metres. None of these ganas can be substituted for another though of the same quantity.

There are twenty eight matra ganas which are used only in the *jati* metres. These ganas are composed of matras and may be substituted one for another of the same group. They are derived

by the process of *prastâra* or permutation from two, three or four gurus as illustrated below (*a*)

∩ ∩	∩ ∩ ∩	∩ ∩ ∩ ∩
| | ∩	| | ∩ ∩	| | ∩ ∩ ∩
∩ |	∩ | ∩	∩ | ∩ ∩
| | |	| | | ∩	| | | ∩ ∩
	∩ ∩ |	∩ ∩ | ∩
	| | ∩ |	| | ∩ | ∩
	∩ | |	∩ | | ∩
	| | | |	| | | | ∩
		∩ ∩ ∩ |
		| | ∩ ∩ |
		∩ | ∩ |
		| | | ∩ |
		∩ ∩ | |
		| | ∩ | |
		∩ | | |
		| | | | |

The first row gives four ganas, the second eight and the third sixteen. In Canarese, all these are adopted under the names of Brahma, Vishnu

(*a*) The process of prastara may be briefly described as follows :— Write down as many gurus as you want to permutate. This will be the first line, put a laghu below the *first* guru of the previous line and *reproduce* the syllables to the *right*. Repeat this in the third and subsequent lines but *reverse* the syllable to the left of the first laghu that you write in these lines. Continue this process till you get all laghus and prefix a laghu to each line which commences with a laghu.

and Rudra ganas respectively. In Telugu, the first two ganas of each group are eliminated and the rest adopted and are called the *Surya*, *Indra* and *Chandra* ganas respectively.

VRITTAS :—Metres are either Vrittas or Jâtis. The former are composed entirely of akshara ganas. They may be divided into two main groups, ordinary and *uddharamâla*. Ordinary vrittas are grouped into twenty six groups called *Chhandas* beginning with *Ukta* and ending with *Utkriti*. There are two vrittas in Ukta, each line of which consists of a single syllable guru or laghu. A verse of each succeeding group has one syllable to the line more than a verse of the immediately preceeding group, so that a verse of the Utkriti group has twenty six syllables to the line. The number of metres in each group is determined by the permutation of the syllables in a verse line in that group. This gives a total of 134217726 metres for the twenty six groups. And this is only the number of the *Sama* or regular Vrittas—*i.e.*—metres whose lines are uniform in regard to the number and order of ganas. There are also *arthasama* or semi regular and *Vishama* or irregular vrittas. A semi regular vritta is that two lines of which belong to one metre and the other two to another metre. Where the two metres appertain to the same group or Chhanda, the Vritta is called Svasthânârthasama

vritta and where the two metres belong to two different groups, the vritta is called Parasthânârthasama vritta. Where each line of a vritta is of a different metre from the rest, that verse is called an irregular vritta. It seems permissible to make the distinction of Svasthâna and Parasthâna in regard to irregular vrittas also. It will thus be seen that the total number of ordinary metres in Sanskrit (and hence also in Canarese and Telugu) is well nigh incalculable. On the top of these, come the *Uddharamâla* vrittas *i.e.* metres which contain more than twenty six syllables in a line. A well-known instance of these is the Dandaka metre.

Jatis:—*Jâtis* which are made up of mâtra ganas seem to have been, in their origin, popular or *folk* metres, while vrittas were *learned* metres. They are either Sanskritic such as *Kanda* or purely Dravidian such as *Sisa*.

Yati or Caesura:—*Yati* in Sanskrit is a synonym for *Visrama* or *Virama* and means a pause. It indicates the place in a verse-line where the reader needs to stop for breath. As it is hardly convenient to stop in the middle of a word, Yati has come to be defined as the breaking off of a word. (యతిర్విచ్ఛేదసంజ్ఞకః). Pingala allows a deviation from this rule in rare cases in the interests of free flow of versification. There must always be yati at the end of a line. That is to say, every line

must end in a complete word. In addition to this, there is internal yati in the case of all metres whose lines contain ten or more syllables each. Some long metres contain more than one internal yati. No internal yati is prescribed for metres of the first nine groups for the evident reason that the lines are too short to necessitate a pause in the middle in reading. But it can, by no means, be said that the internal yati always marks the place where an average reader would need to stop for breath. These places seem more or less arbitrary.

In Telugu, there is no final yati and the internal yati indicates the recurrence of the initial syllable of the line or its equivalent rather than the breaking off of a word. In its essence, Telugu yati is more akin to alliteration than to Caesura. Sometimes, the two ideas are combined ; but, as the combination is calculated, except in the case of masters, to impede the course of versification besides leading to the use of expletives, the expedient of using cognate syllables (Savarnâksharas) seems to have been hit upon. For purposes of yati, a syllable means the entire syllable *i.e.*, consonant as well as vowel but where the alliterating syllables contain more than one consonant each, it is enough if any one of them in the one agrees with any one in the other.

The subject of yati has always been a fruitful source of discussion with the Telugu grammarians. The present work treats of ten kinds of yati. Vinnakota Peddanna describes twelve and Ananta twenty four sorts of yati, while Appakavi treats of no less than forty one kinds. A good many of these can be grouped under *Akhanda* yati which the purism of Appakavi rejects as barbarous. Akhanda yati may be described as yati with a syllable which is the result of *Sandhi*, as *bhâ* in *Vrishabhâdhipa* (*Vrishabha+adhipa*). Appakavi lays down that, for purposes of yati, you can only take the *a* in bha and not the whole syllable *bha*. This would be yati in the Sanskrit sense. Some writers on prosody recognize Akhanda yati but it must be said that it is very sparingly used even by those who defend it.

Prasa or Rhyme:—*Prâsa* corresponds to the English rhyme but occurs in the second syllable of each line of the verse. When it occurs also at the end of the line, it is called *antya prâsa* but this is used only as an embellishment and very occasionaly. It is the consonant that counts for prâsa and the vowel does not matter. The same consonant or set of consonants must recur in all the lines. Canarese prosody allows the first four consonants of each *varga* or class to rhyme with one another, but this is allowed only to a limited extent in Telugu. Even in Canarese, the latitude allowed

by the rules is not availed of to any large extent in practice. If the rhyming syllable is preceded by a long syllable or Anusvara in one line, it must be so in all the other lines.

The double restriction of yati and prâsa, no doubt, renders versification in Telugu more difficult than in most other languages, but it is not without its uses. Besides rendering verses more melodious than they would otherwise be, yati and prâsa afford an invaluable aid in investigating the morphology of words. Their disadvantage lies, as has already been stated, in limiting the scope for the choice of expression and leading to the use of inappropriate or unnecessary words. Both these evils are greatly minimized in standard classics not only by their authors possessing unlimited command of language–both Telugu and Sanskrit–but also by the adoption of two expedients already referred to *viz.* the use of substitutes (Savarnas) and the elimination of the idea of pause in yati. That these restrictions are not felt as a great hardship is evident from the fact that there is perhaps more versification going on at the present time in Telugu than in any other language—at least in Southern India. It must be noted, moreover, that the full force of this restriction is felt only in vrittas and that much latitude is allowed in the composition of jatis.

J. RAMAYYA.

పీఠిక.

—⊱ గ్రంథప్రయోజనము. ⊰—

కవిజనాశ్రయ మనునది యీగ్రంథమునకు గ్రంథకర్త యిడినపేరు. లోకములో దీనికి సర్వసాధారణముగా భీమన ఛందస్సను వాడుక కలదు. దీనికిఁ గారణము ముందు దెలియఁ దగును. ఈగ్రంథములోని పద్యములు కొన్ని సులక్షణ సారమునందుఁ జేరియున్నవి, గాని, కవిజనాశ్రయ మింతవఱకు నెచ్చటను సమగ్రముగ ముద్రింపఁబడి యుండలేదు. ఆంధ్ర చ్ఛందోలక్షణము సవిస్తరముగ నెఱుంగఁగోరువారల కప్పకవీయమునకు మించినగ్రంథము లేదని చెప్పవచ్చును, గాని, యది పెద్దది యగుటచేత ఛందోలక్షణము సంక్షేపముగ గ్రహింప నలయు ననువారికిఁ గవిజనాశ్రయ ముపయోగపడిన ట్లది యుపయోగపడదు. మఱియును, గవిజనాశ్రయ మాంధ్రచ్ఛందోగ్రంథములం దెల్లఁ బ్రాచీనతమమయిన ట్లగపడుచున్నది, కావున, ఛందోలక్షణము కాలక్రమమున నెట్లుమాఱినదియుఁ దెలియఁ గోరు విద్వాంసులకు మిక్కిలియుపకరించును.

—⊱ పాఠనిర్ణయము. ⊰—

ఈక్రింద వివరింపఁబడు పది వ్రాఁతపుస్తకముల శోధించి యీగ్రంథపాఠము నిర్ణయింపఁబడినది. అవి యేవియన:—

క. "చిదంబరము పుస్తకము" అను పేరుతోనున్నది. ఈప్రతి దోషాధికారాంతమును బూర్తిగనున్నది. దానిపిదప ఛందోవిషయమైన సీసమాలికగలదు. అది కవిజనాశ్రయములోఁ జేరినది కాదు. ప్రతి యంతప్రాఁతదికాదు. అచ్చటచ్చటఁ దప్పులుకలవు. మొత్తముమీఁద మంచి ప్రతి. ఇది పరిషత్పుస్తక భాండాగారమం దున్నది.

చ. పరిషత్సంఖ్య 3. ఈ సంపుటములో మొదటనాంధ్ర కౌముదియుఁ,బిదపఁ గవిజనాశ్రయమునుగలవు.అంత మంచిప్రతి కాదు. అసంపూర్ణము. వేంకటేశయ్య గారిచ్చినది.

ట. పరిషత్సంఖ్య 31. ఈసంపుటములో లక్షణశిరో మణియును గవిజనాశ్రయమును గలవు. కవిజనాశ్ర యము లయవిభాతిలక్షణమువఱకు నున్నది. అంత మంచిప్రతి కాదు.

త. పరిషత్సంఖ్య 34. ఈసంపుటములో 1 కవిజనా శ్రయము. 2 ఆంధ్రభాషాభూషణము. 3 కవిజనా శ్రయము. 4 అంగజవిజయమును గలవు. అసం పూర్ణము.

ప. పరిషత్సంఖ్య 65. అక్కరలవఱకు మాత్రమున్నది. మంచిప్రతి. పుదుకోట రత్నసామయ్య. బి. ఏ. గారిచ్చినది.

గ. పరిషత్సంఖ్య 164. ఈసంపుటములో 1 ఆనందరంగరాట్ఛందము, 2 కవిజనాశ్రయము, 3 నానార్థనిఘంటువుఁ గలవు. కవిజనాశ్రయము మంగళమహాశ్రీవృత్తమువఱకు నున్నది.

జ. పరిషత్సంఖ్య 257. ఈసంపుటములో నరసభూపాలీయము, కవిజనాశ్రయము నున్నవి. మిక్కిలి ప్రాఁతప్రతి. మత్తకోకిలవఱకు నున్నది. ఈగ్రంథము భీమకవిరచించినట్లున్నయవతారిక యీ ప్రతియందు మాత్రమే యున్నది. తొట్టియం బాలసుబ్రహ్మణ్యముగా రిచ్చినది.

డ. పరిషత్సంఖ్య 391. ఈపుస్తకములో 1. ఆంధ్రనామసంగ్రహము, 2. ఆంధ్రభాషాభూషణము, 3. కవిజనాశ్రయము, 4. అనంతునిఛందస్సు, 5. దేశితెనుఁగుమఱుఁగులు, 6. నానార్థనిఘంటువు, 7. రేఫఱకారనిర్ణయము, 8. కవిచింతామణి యను గ్రంథము లున్నవి. కవిజనాశ్రయ మసంపూర్తిగా నున్నది. వృత్తపాదములకుఁ బ్రస్తారక్రమము చూపఁబడినది.

ద. సి. పి. బ్రౌనుగారు వ్రాయించిన కాగితపుఁబ్రతి. దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములో నున్నది. అసంపూర్ణము. ఈప్రతి బ్రౌనుగారియొద్దనుండిన పండితులచే సంస్కరింపఁబడి యున్నది.

బ. పరిషత్సంఖ్య 320. సమగ్రము.
పిల్లపాళియం సుబ్రహ్మణ్యముగారిచ్చినది.

ఈప్రతులలోఁ దొమ్మిది తాటియాకులమీఁద వ్రాయఁ బడినవి. వీనిలో ననేకములు ద్రవిడదేశమున దొరకినవి. పరిష త్పుస్తకభాండాగారమునం దున్నవి. ద. యనునది కాగితపుఁ బుస్తకము. సి.పి, బ్రౌనుమహాశయుని యాజ్ఞానుసారముగాఁ బరి ష్కరింపఁబడిన ట్లగపడుచున్నది. కాని, కొన్నిస్థలములయందుఁ బరిష్కర్తలు సంప్రదాయము తెలియక యొప్పులఁ దప్పులుగా దిద్దినారు. పై ప్రతులలోఁ గొన్నియసమగ్రములు. కొన్నిసమగ్ర ములు. వ్రాఁతతప్పు లన్నిటియందును గలవు. ఇది లేఖకప్రమాద జనితమా, లేక కవిప్రయుక్తమా యని నిర్ణయించుట కష్ట మని తోఁచుపట్టు లచ్చటచ్చట నున్నవి. కవ్యుద్దేశమునకు భంగము కలుగకుండ వ్రాఁతతప్పులనుమాత్రమె దిద్దవలయునను సంకల్ప ముతో నాబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు సవరణలు చేసినాఁడను. పాఠ భేదము లున్నచో నాయాపుటలయం దడుగునఁ జూపినాఁడను. కొన్నిపద్యములు కొన్నిప్రతులయందు మాత్రమే యున్నయెడల నవి యేప్రతులందున్నవో సూచించినాఁడ. అన్యగ్రంథముల నుండి తెచ్చి యిందుఁ గలిపినపద్యములఁ బరిహరించినాఁడ. ప్రక్షి ప్తము లని తోఁచిన పద్యముల ననుబంధముగాఁ గూర్చినాఁడ. కన్నడఛందమునకును దెలుఁగుఛందమునకును గలసామ్యము లచ్చటచ్చటఁ గనఁబఱచినాఁడ. ఇవిజాత్యధికారమునం దధిక ముగా నున్నవి. వ్రాఁతపుస్తకములు శోధించుటలో పోతుకుచ్చి

వేంకటసుబ్రహ్మణ్యము ఎం. ఏ. గారును, ముద్రణకాలమందుఁ దప్పులు దిద్దుటలో మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారును సాహాయ్య మొనరించిరి, గాన, వారికి వందనము లర్పించు చున్నాఁడను.

గ్రంథకర్తృనిర్ణయము.

ఈగ్రంథమునకుఁ గర్త యెవ్వఁడో, యిది యెప్పుడు పుట్టినదో నిర్ణయింపవలసి యున్నది. 'కవిజనాశ్రయుఁడు మల్లియ రేచసుకవి' యీగ్రంథమును రచించినట్లు గ్రంథమునం గవిప్రతిజ్ఞలో నున్నది; కాని, "జ" యను ప్రతిలోఁ గల యవతారికలో రేచన రచియించినట్లుగ వేములవాడ భీమకవి యీగ్రంథమును రచించిన ట్లున్నది. ఈయవతారిక యొక్క ప్రతిలోమాత్ర ముండుటచేఁ బ్రక్షిప్త మని తోఁపవచ్చును, గాని, కవితావైఖరినిబట్టి చూడ నది ప్రక్షిప్తము కాదనియే నా నమ్మకము. దీని కనుగుణముగా లోకమం దెల్లెడల నీగ్రంథము వేములవాడ భీమకవికృత మనియే ప్రతీతి కలదు. అప్పకవ్యాది లాక్షణికుల మతముకూడ నిదియే. అనేకము లగువ్రాతపుస్తకముల యట్టలమీఁద "భీమనఛందస్సు" అని వ్రాయఁబడి యున్నది. "అనవద్యకావ్యలక్ష" ణేత్యాది పద్యమునకుఁ బూర్వము "బ" ప్రతిలో నీక్రిందిపద్యములు రెం డున్నవి.

1. పరఁగిన విమలయశోభా
సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁడఖిలకళా
పరిణతుఁ డయ్యెనుభూసుర
వరుఁడు ప్రసాదోదితధ్రువశ్రీయుతుఁ డై.

2. అసమానదాన రవితన
యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా
ణసమానమిత్త్రుఁ డీకృతి
కి సహాయుఁడుగా సుదాత్తకీర్తిప్రీతిన్.

ఈపద్యము లనన్వయముగా నుండుటచేత నందుఁ బేర్కొనఁ బడిన భీమునకును గ్రంథమునకును గలసంబంధ మిట్టి దని నిర్ణయింప వలను గాక యున్నది.

కాకతీయప్రతాపరుద్రునికాలమున వర్ధమానపురము నేలిన భీమరాజు తమ్ముఁ డైనగోకర్ణుఁ డీగ్రంథమును రచించి కల్యాణపురాధీశ్వరుఁ డైనజగదేకమల్లుని సేనాపతి యగు రేచ భూపాలున కంకితము చేసెననియు, వేములవాడ భీమకవిరచించినది నృసింహపురాణము, గాని, కవిజనాశ్రయము కా దనియు "ఆంధ్రులచరిత్ర" * మందు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వ్రాసిరి; కాని, యావ్రాఁత కాధారము లేవియుఁ గనఁబడిచి యుండలేదు. గ్రంథము రేచనకృతమని యొక్కటియు, భీమకవి కృతమని యొక్కటియు లోకమున రెండు ప్రతీతు లుండ నీరెంటికి భిన్నముగ మూఁడవత్రోవఁ ద్రొక్కిన వీరభద్రరావుగా రందుకుఁ బ్రమాణ మేమియుఁ గనఁబఱుపక యుండుట వింతగా నున్నది. నిరాధారమగు నీ సిద్ధాంతమును ఖండింపఁబూనుట యనావశ్యకము గావున గ్రంథము భీమకవి కృతమే యనులోక ప్రతీతి ననుసరింతము.

* మధ్యయుగము. పుట-164.

రేచనవిషయము.

రేచన భీమన లెవ్వరో యేకాలమం దేదేశమం దుండిరో నిర్ణయింపవలసి యున్నది.

క. వేములవాడను వెలసిన
భీమేశ్వరకరుణగల్గు భీమసుకవినేఁ
గోమటిరేచనమీఁదను
నీమహిఁ గవులెన్న ఛంద మెలమి రచింతున్.

అను నవతారికాపద్యముం బట్టియు, దండకవృత్తలక్ష్యములోని "వణిగ్వంశచూడామణీ"యనుసంబోధనముం బట్టియు రేచన వైశ్యుఁ డనియు, శ్రావకాభరణాంకుఁడును, వాదీంద్రచూడామణి శిష్యుఁడును, "జినమతహితుఁడు" (పుట 37, పద్యము 45) నని యుండుటచే జైనుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నితఁడు ధనికుఁ డనియుఁ, గవులకాశ్రయుఁ డనియుఁ గూడ నీగ్రంథమువలననే తెలియవచ్చుచున్నది. కాని, యంతకంటె నధికముగా నతనిం గూర్చి తెలిసికొనుట కాధారములు లభింపలేదు.

వేములవాడ భీమకవి జన్మభూమి నిర్ణయము.

భీమకవి గోదావరీమండలమందు కాకినాడకు సమీపమందున్న వేములవాడలో జన్మించె ననియు, వేములవాడ కామడదూరములో నున్న దాక్షారామగ్రామమున వెలసి యున్న భీమేశ్వరప్రసాదమున జన్మించుటచే భీమన యను నామ మతనికిఁ గలిగిన దనియు లోకములో నొక ప్రతీతి గల

డు. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారును, రావుబహాదరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును దాము రచియించిన కవిజీవితములలో నీప్రతీతినే యవిమర్శముగా గ్రహించినారు. దీనికి బలముగా

మ. ఘనుఁడ న్వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మననాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ గళింగాధీశ కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు 'వేగందెచ్చి లాలింపురా.

అను చాటుపద్య ముదాహరింపఁబడినది. కాని, భీమకవి గోదావరీమండలములోని వాఁడు కాఁ డనియు, గోలకొండ దేశములోని వేములవాడ గ్రామమునకు సంబంధించినవాఁ డనియు నాయభిప్రాయము. ఈ వేములవాడ పూర్వము నెలిగందలజిల్లా యనియు నిప్పుడు కరీంనగరం జిల్లాయనియుఁ బేర్కొనిన మండలమందున్నది. దీనికి లేములవాడ యనియు, లేమలవాడయనియు నామాంతరములు గలవు. ఆగ్రామమందున్న కొన్ని శాసనములలో "లేమ్బలవాడ" యనుపేరు గనఁబడుచున్నది. "లేమ్బల" క్రమముగా లేమల, లేముల, వేముల యయి యుండవచ్చును. ఈ గ్రామమున కరకోసు దూరములో నామపల్లి యను నొక యూరు గలదు. నామపల్లియు వేములవాడయుఁ గలిసి పూర్వ మొక పెద్దపట్టనముగా నుండె ననియు, నచట రాజరా జను రాజు రాజ్యముచేసెననియు, నాకాలమునందు వేములవాడలో లేమలు (భోగస్త్రీలు) నివసించుటచే నాగ్రామమునకు లేమల

వాడయను పేరు గలిగిన దనియు వేములవాడ ప్రాంతమందుఁ బ్రబలమైన వాడుక గలదు. రాజరాజేశ్వరుఁడను రా జీదేశము నేలినట్లు శాసనప్రమాణముకూడఁ గలదు. *

పూర్వోదాహృతావతారికాపద్యములో భీమన కిష్టదైవమైన భీమేశ్వరుఁడు 'వేములవాడను వెలసిన' ట్లున్నది,గాని, దాక్షారామములోని దేవుఁడని లేదు. వెలిగందల వేములవాడలో భీమేశ్వరుని యాలయ మొకటి గొప్పది యున్నది. భీమకవి యా యూరివాఁడే యైన ట్లాప్రాంతమందు దృఢమైన ప్రతీతి యున్నది. ఈవిషయముం గూర్చి యాగ్రామమందలి తగుమనుష్యులు కొందఱు—

"వేములవాడ భీమకవి యీ గ్రామనివాసియని యీ గ్రామములో పరంపరా చెప్పుకొను వాడుక గలదు."

"భీమకవి యీగ్రామంలో జన్మించి ప్రబుద్ధుడై ప్రాగ్దేశమందు కళింగరాజు వుండే గ్రామమునకు పోయినట్టు వినుకరి వున్నది."

"ఆ భీమకవివైదీకుడే. పూర్వమందు మాకు వార్కి సంబంధంబులు వుండెనని చెప్పంగ విని వున్నాము."

అనివ్రాసి, భీమకవి శాపముచే నన్నము సున్నము, పప్పులు కప్పులు నయ్యె నను కథ నుదాహరించి—

---

* సారంగధరచరిత్రములోనియితివృత్త మీనామపల్లియందే జరగినదని వేములవాడవాస్తవ్యుల నమ్మకము.

"యేయింటిలోపల ప్రయోజనం అనగా అంన్నసంతర్పణ అయివుండెనో ఆయింటివారు నాటనుంచి అప్పాల (పప్పల) వారని పేరుగలవారై యున్నారు. అంతకుముందు వీరియింటి పేరు కొండపలక అని వుండెను. ఆవంశం పరంపరా యిదివరకు జరుగుతు వుంన్నది"

అని వ్రాసినారు. మఱియు, భీమన యిష్టదైవమయిన భీమేశ్వరుని గూర్చి వారే యిట్లు చెప్పుచున్నారు.

"వేములవాడలో భీమాలయము మహాదండిది కలదు. రాజేశ్వరమహాత్మ్యములోపల యారాజేశ్వరుణ్నేన్ని భీమేశ్వరుడని చెప్పి వున్నది. ఆలయము మిక్కిలి విశాలమైనది. లింగము మిక్కిలి గొప్పది. ఇటువంటి దేవాలయ నిర్మాణము యెక్కడ లేదు. జైనవిగ్రహాములు భీమేశ్వరాలయములో లేవు. అచ్చటి కోనేరును యేబది సంవత్సరముల కింద పూడ్చి వేసినారు. ఆ కోనేరుయొక్క కణీలతెచ్చి రాజేశ్వరస్వామి సన్నిధియందున్న సరోవరము తంతెలుగా నిర్మాణము చేసిరి. భీమకవివరప్రదాత యీభీమేశ్వరుఁడే"*

వీరు వ్రాసినదంతయు విశ్వాసపాత్ర మని చెప్పుట కవకాశము లేదు, గాని, భీమకవి యీప్రాంతమువాఁ డనుప్రతీతి యచట నిప్పటికి నున్న దనుట కిది ప్రబలప్రమాణము కాక

* భీమకవి వెలిగందల ప్రాంతమువాఁ డైనట్లుగ నచ్చటఁ బ్రమాణములేమైన నున్నవేమో తెలిసికొని రావలయునని పరిషత్పక్షమున 1915 సం. జూలై నెలలో దూపాటి తిరుమల వేంకటరమణాచార్యులుగారిని బంపఁగా నాయన వేములవాడగ్రామనివాసులలోఁ గొండఱచే నొకపత్రము వ్రాయించి తెచ్చెను. ఆపత్రములోని భాగములే పై నుదాహరింపఁబడినవి.

పోదు. ఈ ప్రతీతిని దృఢపఱుచుటకు వేఱొకసాధనము గూడఁ గలదు. రేచన జైనకోమటిగదా. పూర్వకాలమందు గోదావరీ మండలమునఁగూడ జైనమతము వ్యాపించి యుండె ననుటకు సందేహములేదు, కాని, భీమకవికాలమం దుండెనని చెప్పుట కాధారములు కనఁబడలేదు. వెలిగందల ప్రాంతదేశమం దిప్పటి కిని జైనకోమట్లున్నట్లు కనుపట్టుచున్నది. ఈ విషయమయి వేము లవాడ గ్రామస్థులు:—

"యీగ్రామమందు వెన్కటికి జైనమతస్థులు చాలా వుండిరి. ఆజైనమతస్థాపనా అయిన దేవాలయములు వున్నవి. యెక్కడనగా మూడేపల్లిలో, విలాసవరంలో, కొత్తపల్లిలో, నగనూరిలో మొదలుగాగల గ్రామములలో వున్నవి. యీ గ్రామములు వేములవాడ సమీపగ్రామములు. ఆజైనమతస్థులైన కోమట్లు యిప్పటికి జగత్యాలలో, దోమకొండలో చిక్కనూరిలో వున్నారు. ఆగ్రామములున్నూ వేములవాడ సమీపంగానే వున్నవి"

అని వ్రాయుచున్నారు.

భీమకవి వెలిగందలవేములవాడగ్రామనివాసి యని యీ ప్రాంతమందుఁ బ్రతీతి యుండుటంబట్టియు, గ్రంథావతారికలో భీమన తనయిష్టదైవము వేములవాడ భీమేశ్వరుఁడే యని చెప్పుటంబట్టియు, వెలిగందల వేములవాడలో భీమేశ్వరాలయ ముండుటవలనను, నాఁటికినేఁటికినిగూడ నాప్రాంతమందు జైన

లైన కోమట్లుండుటచేతను భీమకవి యాదేశమువాఁడే యని నిర్ణ యించుట కాక్షేపముండఁగూడదని నాయభిప్రాయము.

"ఘనుఁడ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ ...."

అనుచాటుపద్య మీసిద్ధాంతమును బాధించునట్లు స్థూల దృష్టికిఁ దోఁపవచ్చును, గాని, బాధింపదు. ఏలయన, వేములవాడక్షేత్రమాహాత్మ్యములో నాస్థలమునకు దక్షవాటియను సంజ్ఞకూడఁ గలదు. దీనికిఁ బ్రమాణము.

శ్లో. ఏవంశ్రుత్వావచోదేవా వీరభద్రముఖేరితం,
ప్రణేముశ్చ శివౌతత్ర పూజయామాసురుత్తమా.
ఉపయాతౌతతోభూమౌ మిమపశ్చిఖరంశివౌ,
జనయామాసతుస్తత్ర శివలింగం సనాతనమ్.
దక్షవాట్యాంభీమలింగం యత్రరాజేశ్వరశ్శివః,
అస్యలింగస్యమాహాత్మ్యం దృష్ట్వాసర్వేహవిస్మితాః.
పుపూజు స్సర్వకామైశ్చ వీరభద్రస్యసన్నిధౌ,
సదేవతాభై రపి పూజ్యమానం విలోక్యభీమేశ్వర మప్రమేయం,
అథోక్షజాద్యైరభినంద్యకామాన్ దదౌ మహాత్మా యివ సద్గుణేభ్యః.

ఇతి శ్రీభవిష్యోత్తరపురాణే రాజేశ్వరమాహాత్మ్యే శివస్వరూపదర్శనన్నామ చత్వారింశోధ్యాయః.

(అని యున్నది.)

ఈహేతువు లన్నిటింబట్టి భీమకవి వెలిగందల సీమవాఁడు, గాని, గోదావరీమండలమువాఁడు కాఁ డని యూహింపఁదగి యున్నది.

-⁂ భీమకవికాలనిర్ణయము. ⁂-

ఇఁక భీమకవికాలమును నిర్ణయింపవలయును. పూర్వోదాహృతమగు—

మ. ఘనుఁడ న్వేములవాడ వంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మననాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ గళింగాధీశ కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపురా.

అనుపద్యము మూఁడవపాదములోఁ గొంచెము పాఠభేద ముఁ గల్పించి యదియే ముఖ్యాధారముగా భీమకవి నన్నయ భట్టుకంటెఁ బూర్వుఁడని గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారును,ఈ పద్యమును మఱికొన్నిపద్యములను నాధారము చేసికొని భీమన పదునాల్గవశతాబ్దమువాఁడని కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు గారును వ్రాసినారు. ఈరెండుమతములుఁగూడ నసమ్మతములే. శ్రీరామమూర్తిగారి పాఠముప్రకారము పైపద్యములో "భీమన నాపేరు వినంగఁజెప్పితి వెలుంగాధీశ" యని యుండవలయును. "వెలుంగాధీశ" యనఁగా "విమలాధీశ" యని యర్థమఁట! విమలాధీశుఁ డనఁగా రాజనరేంద్రునితండ్రియఁట! ఈహేతువుచే భీమన నన్నయభట్టుకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డఁట! ఈవాదమం దెన్నిదోషములున్నవో చూడుఁడు. రాజనరేంద్రునితండ్రి విమ

లాదిత్యుఁడు, గాని, విమలాధీశుఁడుగాఁడు. విమలాధీశుఁడన విమ లాదిత్యుఁ డెట్లగునో తెలియకున్నది.విమలాధీశుఁ డనన ర్థమేమి? ఇదియొకదోషము. విమలాధీశునకు వెలుంగాధీశుఁ డను పే రెట్లు కలిగినదో తెలియదు. తెలుంగురాయఁ డనినట్లు వెలుంగురా యఁ డని కాని, వెలుంగురా జని కాని, రూఢనామ మున్నదా? లేదు. విమలశబ్దము విశేషణము. వెలుఁగుశబ్దము విశేష్యము. ఈ రెంటికి నర్థములో భేదమున్నది. భీమనవంటిమహాకవి విమలా దిత్యునిసంబోధించు నవసరమున నతనిని సరియైన పేరుపెట్టియే పిలుచునుగాని యి ట్లవకతవకగా నేల మార్చును ? ఇది రెం డవదోషము. వెలుంగాధీశ యనునప్పుడు సంధి యెట్లు కుదిరినది? వెలుంగు + అధీశ, యనిగదా పదచ్ఛేదము. సంస్కృతసమాస ము చేసినచో "వెలుంగ్వధీశ" యనికావలయును. తెలుఁగుసమా సము చేసినయెడల "వెలుంగధీశ" యగును."వెలుంగ + అధీశ" యని రెండుపదములు సంబోధనాంతములే యన్నపక్షమున "వెలుంగయధీశ"యని యుండవలెను. "వెలుంగాయధీశ" యని యుండిన నుండవచ్చును. ఏవిధముగాఁ జూచినను "వెలుంగా ధీశ" యని కానేరదు. ఇది మూఁడవదోషము. త్రిదోష సహిత మయిన యీవాదము శ్రీరామమూర్తిగారిమనస్సున కెట్లు నచ్చి నదో తెలియకున్నది.

ఈపద్యములో "వెలుంగాధీశ" యనుటకు బదులుగాఁ "దెలుంగాధీశ" యనుపాఠమును జెప్పి, తెలుంగురాయఁడు 14 వ శతాబ్దమువాఁడుగావున భీమనయు నాకాలమువాఁడే యని వీరేశలింగముగారు నిర్ణయించిరి. ఈ పాఠమునకు శ్రీరామ

మూర్తిగారిపాఠమునకుఁ బట్టిన మొదటి రెండుదోషములును బట్టవు, గాని, మూఁడవదోషము తప్పక పట్టును. భీమకవి యిట్టి దుష్టప్రయోగము చేయఁడు. చేయునని యూహించుట యసమంజసము.

ఈ హేతువులను బట్టే యీపాఠములు రెండును దప్పే యని నిశ్చయింపవలసి యున్నది. భీమకవి కళింగదేశపురాజు నాశ్రయించి యుండెనని సర్వజనసమ్మతమైన ప్రతీతిగలదు. శ్రీరామమూర్తిగారు, వీరేశలింగము పంతులుగారునుగూడ నీప్రతీతి సత్యమైనదని గ్రహించియున్నారు. కళింగాధీశయను పాఠమీ ప్రతీతి కనుగుణము. సర్వవిధముల నిర్దుష్టము. ఇదియే కవిప్రయుక్తమైన పాఠమై యుండవలయును.

ఈనిర్ణయమువలన భీమకవి నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుఁడను శ్రీరామమూర్తిగారి సిద్ధాంతము పూర్వపక్షమైనది. వీరేశలింగము పంతులుగారివాదమునకుఁ గల యితరప్రమాణముల విమర్శింతము. అవి రెండు. ఏవియన:—

(1) ఉ. చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహిణిమారుఁడుమారుకైవడిం
బొక్కపడంగలందు చలముఙ్ బలముఙ్ గల యాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁడుగ్రుఁడయి చూడ్కులమంటలు రాలఁ జూచినఙ్
మిక్కలి రాజశేఖరునిమీఁదికివచ్చిన రిత్తవోవు సే.

అనుచాటువు భీమకవి చెప్పిన ట్లూహించి సాహిణిమారుఁడు ప్రతాపరుద్రునికాలములో నుండినట్లు సోమదేవరాజీయమునఁ జెప్పఁబడియున్నదనియు నందువలన నాతఁడును భీమకవి

యుఁ గూడఁ బదునాల్గవశతాబ్దాదియం దుండినవా రని నిశ్చ యింపవలసి యున్నదనియు వ్రాసినారు. ఈపద్యము భీమకవి చెప్పినదనుట కప్పకవి సాక్ష్యముతప్ప వేఱొకసాక్ష్యము లేదు. అప్పకవి భీమనకాలమువాఁడు గాఁడు. సాహిణిమారుని కాలము వాఁడును గాఁడు. వారిరువురకు నెంతో తరువాతివాఁడు. నన్నయభట్టాంధ్రశబ్దచింతామణి కలియుగమునకాదిని రచియించెనని వ్రాసినయాతఁ డితఁడే. ఈతఁ డన్నమాత్రాన నాపద్యము భీమనరచియించినదే యని యెట్లు విశ్వసింపవలెనో తెలియదు. ఈయప్పకవియేకదా భీమకవియు నన్నయభట్టును సమకాలికులనివ్రాసెను. దానికిని దీనికిని నెట్లు సమన్వయము చేయవచ్చును?. ఇట్టి సాక్ష్యమునుబట్టి తీర్మానములు చేసినయెడల సత్యము తేలదు.

"కవిజనాశ్రయములోని యతిచ్ఛందోధికారమునందు.—

(2) క. ద్వీపమునకు నాకమునకు, నాపై శాస్త్రోక్తి నచ్చులా దేశసమా
సాపత్తి గలుగుటయునవి, లాపాదింపుదురు కొందఱచ్చును హల్లున్.

అను లక్షణమును జెప్పి, లక్ష్యములుగాఁ గావ్యాలంకార చూడామణి నుండి—

ఉ. ద్వీపులఁ ద్రుంచివిశ్వజగతీపతి యుత్తమశక్తిజాంబన
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్ముగఁ జేయుటయుం బ్రసన్నుఁడై
గోపతిధేను వవ్విభునకుందనవై భవ మిచ్చెఁ గాకయే
భూపతులీవదాన్యగుణబుద్ధిఁ బ్రసిద్ధివహించి రుర్వరన్.

క. నీకరవాలముపాలై, నాకంబున కరిగి రాజనారాయణయా
భూకాంతులెట్టిచనవో, నాకవిటోత్తములఁ దూలనడుతురు లీలన్.

అను పద్యములను గవి యుదాహరించియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి వేములవాడ భీమకవి కావ్యాలంకారచూడామణిని గృతి నందిన విశ్వేశ్వరరాజు కాలములోనో తరువాతనో యుండి యుండవలె" నని వీరేశలింగము పంతులుగారు వేఱొక హేతువు చెప్పినారు.

ఈలక్షణము లక్ష్యముంగూడఁ గావ్యాలంకార చూడామణి లోనివి గాని కవిజనాశ్రయములోనివి కావు. కావ్యాలంకారచూడామణి యచ్చుప్రతిలో నీపద్యము లాదేశవళికి లక్షణలక్ష్యములుగా నున్నవి. కవిజనాశ్రయమునం దాదేశవళి చెప్పఁబడలేదు. కవిజనాశ్రయము లిఖితప్రతులు కొన్నింటిలో నీపద్యములు దూర్పఁబడి యుండవచ్చును. అట్లయినచో నవిప్రక్షిప్తములు. కవి లక్ష్యలక్షణములు రెంటిని దానేచెప్పెను గాని యితరులు రచించిన పద్యముల లక్ష్యములుగాఁ దెచ్చికొనియుండలేదు. "వికట కవులు కొన్నివింతలు గల్పించి, కవిజనాశ్రయమునఁగలపినా"రని యప్పకవి వ్రాసినది యథార్థము. ఈయనర్థము ప్రాచీనగ్రంథముల కన్నింటికిం బట్టినదియే. చక్కఁగాశోధించి ప్రక్షిప్తముల నిరాకరించు భారము విమర్శకులయం దున్నది. ఈహేతువులం బట్టి వీరేశలింగముపంతులుగారు చేసిన కాలనిర్ణయము కూడఁ ద్యాజ్యమే.

భీమనకాలమును నిర్ణయించుట కాతఁడు కళింగగంగు రాజునాస్థానమునం దుండె నని తెలుపు రెండుచాటుపద్యములు ముఖ్యాధారములుగ నున్నవి. ఆపద్యము లెవ్వియన:—

(1) * వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామముమాని కోపమున సందడిదీరిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోష మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్థమం దతనిసంపద శత్రులఁ జేరుఁ గావుతన్.

(2) వేయిగజంబు లుండఁ బదివేలతురంగము లుండ నాజిలో
రాయలగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము కట్టుకో నడిన్
రాయకళింగగంగ కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁదాఁ
బోయిన మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

వీనిలో మొదటిపద్యముచే భీమన రాజును దిట్టి పదభ్ర
ష్టునిజేసెననియుఁ బిదపఁ గొంతకాలమునకు రెండవపద్యముచే
దీవించి పదస్థుని గావించె ననియు గాథ కలదు. అది కవిజీవిత
ములలోఁ జూడ నగు.

ఈపద్యములును జాటువులే కాఁబట్టి ప్రబలప్రమాణములు
కావని తోఁపవచ్చును. చాటువులేయైనను భీమనకృతములని య
న్నిమతములవారు నేకగ్రీవముగ నంగీకరించి యుండుటచేతను,
మొదటి పద్యములో భీమనపే రుండుటవలనను, నీపద్యములప్రా
మాణ్యమును బాధించు హేతువులు లేకుండుటను బట్టియు వాని
నాధారముగా గ్రహించుట కాక్షేప ముండఁగూడ దని నాయభి
ప్రాయము. ఈపద్యములలోఁ గళింగగంగు, రాయకళింగగంగు నని
పేర్కొనఁబడినరా జెవ్వఁడో నిర్ణయింపవలయును. 999వశకాబ్దము

* లేములవాడ భీమునవలీలనుజూచి-యను పాఠాంతరముగలదు.

మొదలు రమారమియఱువదిసంవత్సరములు కళింగ దేశము ననం తవర్మయను నామాంతరముగల చోడకళింగగంగ దేవుఁడుపాలిం చినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈరాజు కాలమునఁ బుట్టిన మూఁడు తామ్రశాసనములు ఇండియన్ అంటిక్వెరీ (Indian Antiquary) అనుపత్రిక 18 వ సంపుటములోఁ బ్రక టింపఁబడియున్నవి. వానిలో నీతనిపట్టాభిషేకకాల మిట్లు వివ రింపఁబడినది.

> శకాబ్దే నందరంధ్రగ్రహగణగణితే (999) కుంభసంస్థే దినేశే
> శుచే పక్షేతృతీయాయుజి రవిజదినే రేవతీభే నృయుగ్మే
> లగ్నేగంగాన్వవాయాంబుజవనదినకృద్విశ్వవిశ్వంభరాయా
> శ్చక్రం సంరక్షితుం సద్గుణనిధి రధిప శ్చోడగంగోభిషిక్తః.

ఈకాలమునందే రాజరాజచోడగంగనురాజు వేంగీదేశ మును బాలించుచుండెను. ఈతఁడు రాజనరేంద్రుని పౌత్రుఁడు. కాంచీపురము రాజధానిగా వేంగీచోళదేశముల నేకచ్ఛత్రముగా నేలిన కుళోత్తుంగచోళుని యగ్రపుత్రుఁడు.తండ్రి యాజ్ఞానుసార ముగ వేంగీదేశమును బాలించెను. అతఁడు 1006 వ శకాబ్దమునం దభిషిక్తుఁడైనట్లు ఎపిగ్రాఫియాఇండికా(Epigraphia Indica) యనుపత్రిక 6వ సంపుటమునఁబ్రకటింపఁబడిన లేకిశాసనమునం దిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

> "శాకాబ్దేరసఖాంబరేందుగణితే(1006)జ్యేష్ఠేథమాసేసితే
> పక్షేపూర్ణతిథౌ దినే సురగురోర్జ్యేష్ఠాం శశాంకేగతే

సింహే లగ్నవరే సమస్తజగతీరాజ్యాభిషిక్తోముదే
లోకస్యోద్వహతిస్మ పట్ట మనఘః శ్రీరాజరాజో విభుః.

ప్రస్తుతవిచారమునకు భీమనకాశ్రయుఁడైన రాజు వీరిరువురిలో నెవ్వఁడైన నొక్కటియె. కాని, కళింగగంగనుసంజ్ఞ యనంతవర్మచోడగంగదేవునకే యన్వర్థ మగును. అతఁడు 999 శకసంవత్సరమాదిగా నించుమించు 60 సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. భీమకవి యీతనిరాజ్యకాలము పూర్వభాగములో నుండెననిన 924వ శకాబ్దమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైన రాజరాజు నాస్థానకవియగు నన్నయభట్టునకు రమారమి 100 సంవత్సరముల తరువాతివాఁడగును. భీమకవి యనంతవర్మరాజ్యావసానదశయందుండె ననుకొన్నచో మఱి ముప్పది నలువదిసంవత్సరముల తరువాతివాఁడగును. కాని, శ్రీరామమూర్తిగా రనుకొన్నట్లు నన్నయభట్టుకంటెఁ బ్రాచీనుఁడుకాఁడు. వీరేశలింగముపంతులుగా రెంచినట్లు 14 వ శతాబ్దమువాఁడును గాఁడు. 12 వ శతాబ్దారంభమువాఁడగును.

గ్రంథనిర్మాణకాలమును నిర్ణయించుటకుఁ గొంతవఱ కనుకూలపడు నంశములు రెండు కవిజనాశ్రయమునందే కలవు. ఈ గ్రంథమునందుఁ బదివిధములగుయతులు చెప్పఁబడినవి. కావ్యాలంకారచూడామణియందుఁ బదిరెండుపళ్లు చెప్పఁబడినవి. "అనంతుఁ డిరువదినాల్గువిశ్రమములు నామీఁదఁగొందఱు కవిగ్రామణు లిరువదియునేడును" విశ్రమములఁ జెప్పిన ట్లప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. అప్పకవి నలువదియొక్కయతుల వర్ణించియు

న్నాఁడు. యతులసంఖ్య కాలక్రమమున వృద్ధియైనట్లు దీనివలనఁ దేలుచున్నది. కవిజనాశ్రయములోఁ జెప్పఁబడిన యతులసంఖ్య యన్నింటికంటెఁ దక్కువది, కావున, నాగ్రంథమె యన్నింటిలోఁ బ్రాచీన మైన దని యూహింపవచ్చును.

మఱియు నీగ్రంథమున మధ్యాక్కరకుఁ బ్రతిపాదమునందు నాల్గవగణము మొదట యతి విధింపఁబడినది.* ఇది యాధునికమతము. నన్నయభట్టుకాలమున యతి యయిదవగణము మొదట నుండినట్లు భారతమువలన విశదమగును. తిక్కనసోమయాజి కవిత్వములో మధ్యాక్కరలు నాకుఁ గనఁబడలేదు. కాని, యెఱ్ఱాప్రెగడకృత మగునారణ్యపర్వశేషమందు యతి చతుర్థగణాది యందె యున్నది. ఈమార్పు నన్నయభట్టునకు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడకును మధ్యకాలములోఁ గలిగియుండవలయును. ఈరెండు హేతువులంబట్టి భీమన నన్నయభట్టు తరువాతివాఁడును విన్నకోట పెద్దనకుఁ బూర్వుఁడును నైనట్లు తేలుచున్నది. కళింగగంగుకాల నిర్ణయముకూడ దీనికి సరిపోవుచున్నది.

భీమకవి ఖ్యాతి.

భీమకవి రాఘవపాండవీయాది గ్రంథములు మఱికొన్ని రచియించినట్లు వాడుకయే గాని యాగ్రంథము లింతవఱకు లభింపలేదు. సరివారలలో నిరంకుశముగాఁ బ్రవర్తించుటయం దాంగ్లేయకవులలో జాన్సన్ (Dr. Samuel Johnson) కవి కెట్టిఖ్యాతి కలదో యాంధ్రకవులలో భీమకవి కట్టి ఖ్యాతిగలదు.

---

* ఇదిలక్ష్యమును బట్టిగ్రహింపఁదగు.

కవిజనాశ్రయమునకు జైనమతమునకును సంబంధము.

జైనసంబంధము గలయాంధ్రగ్రంథ మీకవిజనాశ్రయ మొక్కటియె కనఁబడుచున్నది. కన్నడభాషలోని ప్రాచీనగ్రంథ ము లించుమించుగా నన్నియు జైనులు రచించినవియే. అఱవ భాషయందుఁ గూడ జైనకృతగ్రంథము లున్నట్లు తెలియు చున్నది. పూర్వకాలమందుఁ దెలుఁగుదేశమందును జైనమత ము వ్యాపించి యున్నట్లు నిదర్శనములు గలవు. నాగవర్మ మొద లగు కొందఱు జైనకర్ణాటకకవులు తాము వేంగీదేశములో నుండి కన్నడదేశమునకు వెళ్లినట్లు చెప్పికొని యున్నారు. ఆకా లమందు జైనకృతాంధ్రగ్రంథములుకూడఁ గొన్ని పుట్టియుండ వచ్చును. అవి యేకారణమువలననో యింతవఱకుఁ బైటికి వచ్చి యుండలేదు.

కవిజనాశ్రయములోని కర్ణాటభాషాసంప్రదాయము.

కృత్యాదిని సరస్వతీప్రశంస చేయుటయందును మఱికొన్ని విషయములందును నీగ్రంథము ప్రాచీనకర్ణాటగ్రంథముల మర్యాద ననుకరించి యున్నది. ఈసామ్యముల నందందు గ్రంథమునం జూడనగు.

ఛందోవిషయము.

గురులఘునిర్ణయము.

గురులఘుసంయోగముచే గణములు పుట్టును. గణము లకూడికచేఁ, బద్యము లగును. కావున గురులఘునిర్ణయము

ఛందశ్శాస్త్రమునకెల్ల మూలము. దీర్ఘాక్షరములును, "జడ్డక్కర ముల బొట్టులపిఱుందకడనూఁదినయక్కరములు"ను గురువులు. శేషించినవి లఘువులు. "ఊఁదిన" యను విశేషణసామర్థ్యమునఁ బదాదియందు సంయుక్తాక్షరముండి దానివెనుకనున్న భిన్నపదము చివర హ్రస్వాక్షర ముండినచో నాహ్రస్వాక్షరము లఘువే యని గ్రహింపనలయును. పూర్ణబిందువునకుఁ బూర్వమున్న యక్షరము లన్నియు నూఁదిపలుకఁబడున ట్లూహించునది. "వారల్", "చెలఁగుర్" ఇత్యాదిస్థలములయందుఁ బొల్లులతోఁ గూడినహ్రస్వాక్షరములు కూడ సంయుక్తాక్షరపూర్వవర్ణతుల్యము లె యని గ్రహింపనలయును. సంస్కృతములోఁ బాదాంతమందలి లఘువుకూడ వికల్పముగా (అనఁగా వలసినప్పుడు) గురు వగును. ఈశాస్త్రము కన్నడమందును గలదు, గాని, తెలుఁగులో నిరాకరింపఁబడినది. "ఒక్కమాత్ర లఘువై ద్విమాత్రకము గురువయ్యె"నని సామాన్యముగాఁ జెప్పినాఁడు, గాని, యీలక్షణము సర్వత్ర వర్తింపదు. లఘు వెప్పుడు నొక్కమాత్రయే యగును, గాని, గురువు రెండుమాత్రలకంటె నెక్కువగాఁ గాని తక్కువగాఁ గాని యుండవచ్చును. వ్యంజన మర్థమాత్ర యను న్యాయముచే "వనితల్" అనునప్పుడు "తల్" అను గురువు సార్ధమాత్రక మగును. "అనఁగాల్" అనుచో "గాల్" అను గురువు సార్ధద్విమాత్రక మగును. ప్లుతస్వరములో మూఁడుమాత్రలున్నవి. కావున నొక్కమాత్ర గలయక్షరము లఘు వనియు నంతకంటె నధికము గలయక్షరములు గురువు లనియుఁ జెప్ప నొప్పును.

గణనిర్ణయము.

గురులఘువులు మూఁడేసి కూడిన నొక్కగణ మగును. మూఁడుగురువులైన మగణ మగును. అన్నియు లఘువులైన నగణము. ప్రథమద్వితీయతృతీయాక్షరములు మాత్రమే గురువులైనచో నాగణములకు భ, జ, స లనియు, నాయక్షరములు మాత్రమే లఘువులైనచో వానికి య, ర, త లనియుఁ బేళ్లు. ఇవి యన్నియుఁ జేరి యెనిమిదిగణము లైనవి. వీని కక్షరగణము లనిపేరు. వీనిలో సమానమాత్రకము లగుగణములు సయితమొకదానికి వే ఱొకటి ప్రయోగింపరాదు.

అక్షరగణములకంటె భిన్నములైనవి మాత్రాగణములు. ఈగణములలో మాత్రాసంఖ్యయే ప్రధానముగాని, గురులఘువర్ణక్రమము ముఖ్యము గాదు. ఎట్లన :—సీసపద్యమం దింద్రగణములు సూర్యగణములు వచ్చును. ఇంద్రగణము లాఱును సూర్యగణములు రెండును గలవు. వీనిలో నేదియైనను బ్రయోగింపవచ్చును. ఆప్రకారమే చంద్రగణములును.

ఈమాత్రాగణములకు జాతులలో వినియోగము. దేశ్యజాతులలో వచ్చుగణములు సూర్యగణము లనియు, నింద్రగణములనియుఁ జంద్రగణము లనియు మూఁడు విధములు. ఇవి వరుసగా రెండు, మూఁడు, నాలుగు గురువులఁ బెట్టి ప్రస్తరింపఁగాఁ బుట్టును. ఎట్లనిన :—

(1) రెండుగురువులు పెట్టిప్రస్తరించినచోః—

U U
|| U
U |
|| |

ఇట్లు నాలుగుగణములు పుట్టును.

(2) మూఁడుగురువులచేఁ బ్రస్తరించినయెడల:—

U U U
|| U U
U | U
|| | U
U U |
|| U |
U | |
|| | |

ఇట్లెనిమిదిగణములు పుట్టును.

(3) నాలుగుగురువులతోఁ బ్రస్తరించిన:—

U U U U
|| U U U
U | U U
|| | U U
U U | U
|| U | U
U | | U
|| | | U

U U U |
|| U U |
U | U |
|| | U |
U U | |
|| U | |
U | | |
|| | | |

ఇట్లు పదునాలుగణములు పుట్టును.

ఆంధ్రకవు లీమూఁడువరుసల గణములలోను మొదటివి రెండేసి గణములు వదలి తక్కినవి గ్రహించి మొదటివరుసలో మిగిలిన రెండుగణములకు సూర్యగణము లనియు, రెండవవరుసలో మిగిలినయాఱుగణములకు నింద్రగణములనియు, మూఁడవవరుసలో మిగిలిన పదునాలుగుగణములకుఁ జంద్రగణము లనియు సంజ్ఞలు పెట్టిరి. కన్నడకవులు ప్రస్తరింపఁగావచ్చిన గణములన్నియు గ్రహించి మొదటివరుసలోని నాలుగుగణములకు బ్రహ్మగణము లనియు, రెండవవరుసలోని యెనిమిదిగణములకు విష్ణుగణము లనియు, మూఁడనవరుసలోని పదునాఱుగణములకు రుద్రగణము లనియు సంజ్ఞలు చేసిరి. సూర్యేంద్రగణములు దేశ్యజాతు లన్నిటియందును వచ్చును. చంద్రగణము లక్కరలు, షట్పదములు వీని యందుమాత్రము వచ్చును.

వృత్తములు.

పద్యములు వృత్తము లనియు జాతు లనియు రెండువిధములు. అక్షరగణనిబద్ధములు వృత్తములు. మాత్రాగణనిబద్ధములు జాతులు. సామాన్యవృత్తము లనియు నుద్ధరమాలావృత్తము లనియు వృత్తములు రెండువిధములు. ఉక్తాచ్ఛందముమొదలుకొని యుత్కృతిచ్ఛందముపఱకును గల యిరువదియాఱుఛందములలోఁ బుట్టినవి సామాన్యవృత్తములు. ఈ వృత్తములలోఁ బాదమున కొకయక్షరము మొదలు ఛందఃక్రమమున నిరువదాఱక్షరములవఱకు నుండును. పాదమున కిరువదియాఱక్షరములకంటె నధికముగా నుండునవి యుద్ధరమాలావృత్తములు. మఱియు సమవృత్తము లనియు, నర్ధసమ

వృ_త్తము లనియు, విషమవృ_త్తములనియు వృ_త్తములు మూఁడు విధములు. గణసంఖ్యయందును, గణక్రమమునందును నన్ని పాదములు సమానముగా నున్నవృ_త్తములు సమవృ_త్తములు. రెండుపాదము లొకవృ_త్తమునకును మఱిరెండుపాదములు వేఱొకవృ_త్తమునకును సంబంధించినచో నావృ_త్త మర్ధసమ వృ_త్తము. అట్టివృ_త్తములు రెండు నేకచ్ఛందములోఁ జేరిన యెడల స్వస్థానార్ధసమవృ_త్త మగును. ఒకవృ_త్త మొకఛంద ములోనిదియు నింకొకటి యింకొకఛందములోనిదియు నయిన పక్షమున నది పరస్థానార్ధసమవృ_త్తము. నాలుగుపాదములును బరస్పరభిన్నములుగా నున్నవృ_త్తము విషమవృ_త్తము. విషమ వృ_త్తములకుఁ గూడ స్వస్థానపరస్థానభేదము కల్పింపవచ్చునని తోఁచెడును. సమవృ_త్తముల సంఖ్యయే ప్రస్తారక్రమమున 134217726 అగును. అర్ధసమవిషమవృ_త్తములం జేర్చిన మొ_త్త మెంతయగునో గణితజ్ఞులు గణింతురుగాక ! వృ_త్తము లన్నియు సంస్కృతచ్ఛందమునుండి గ్రహింపఁబడినవియే.

జాతులు.

మాత్రాగణములవలనఁ బుట్టినవి జాతులు. ఇందుఁ గందా దులు కొన్ని సాంస్కృతికములు. సీసాదులు దేశ్యములు. గీతా దుల కుపజాతు లనుసంజ్ఞకూడఁ గలదు. దేశ్యజాతులలో సూర్యేంద్రచంద్రగణములు మాత్రమే వచ్చును. అక్కరలు మొదలగు కొన్ని దేశ్యజాతులు కన్నడమునందును గలవు.

అల్పాక్కర, అంతరాక్కర, మధురాక్కర, మధ్యాక్కర, మహాక్కరయని యక్కర లైదు తెఱఁగులు. అల్పాక్కరకుఁ బాద

మునకు మూఁడుగణములు. తరువాతివానికిఁ గ్రమముగా నొక్కొక్క గణ మధికము. ఈయక్కరలకుఁ గన్నడములో, కిఱియక్కర, ఎడెయక్కర, నడువణక్కర, దొారెయక్కర, పిరియక్కర యనిపేళ్లు. తెలుఁగులో మధ్యాక్కరయనునది కన్నడములో దొారెయక్కరమైనది. దొారెయనసమానమనియర్థము. ఈయక్కరలో భాగమునకు రెండేసి యింద్రగణములు నొక సూర్యగణము చొొప్పునఁ బ్రతిపాదమును రెండు సమానభాగములుగ విభజింపవచ్చును గాన దీనికి సమానాక్కర యను పేరును, బాదమున కైదేసి గణములుగల యక్కర గణసంఖ్యచే నైదక్కరలకు మధ్యస్థానముననుండుటచే మధ్యాక్కర మను పేరును నన్వర్థములుగా నున్నవి.

యతి.

యతిపర్యాయపదములలో వడి యనునది తెలుఁగు. దాని వ్యుత్పత్తి యూహ్యము. తక్కినపదములు సంస్కృతచ్ఛందశ్శాస్త్రమునుండి గ్రహింపఁబడినవి. యతిస్వరూపవిషయములో సంస్కృతమునకును దెలుఁగునకును జాల భేదమున్నది. సంస్కృతమున యతియనఁగా విశ్రమించుస్థానము. అనఁగాఁ బద్యముచదువునపుడు గ్రుక్కవిడుచుతా వని యర్థము. పదమధ్యమున గ్రుక్కవిడుచుట కనుకూలింపదు, గావున యతిస్థానమందుఁ బదము తెగిపోవలయును. కనుక యతియనఁ బదవిచ్ఛేద మని భావము. "యతి ర్విచ్ఛేదసంజ్ఞకః" యనివృత్తరత్నాకరము. ఈవిషయము పింగళసూత్రములలో నిట్లు చెప్పఁబడినది.

" అథాతు నామభేదేన విరమో విరతి ర్యతిః
స్వరసంధ్యా స్తసౌందర్యా త్తద్భేదేపీష్యతే క్వచిత్."

అనఁగా సాధారణముగా ధాతుమధ్యమందును ప్రాతిపదికమునడుమను విరతి యుండదు. స్వరసంధివలనఁ జెవికింపుగలుగనప్పు డొకానొకచోట నీవిధికి భిన్నముగా యతియుండిన నుండవచ్చు నని తాత్పర్యము. మహాకవులకావ్యములలోఁ గూడ నచ్చటచ్చట యతిభంగము కన్పట్టుచున్నది. ఉదాహరణము.

"యాచ్ఞాదైన్యపరాంచి యస్యకలహాయంతే మిథ స్త్వంవృణు
త్వం వృణీష్వేత్యభితో ముఖాని స దశగ్రీవః కథం కథ్యతామ్.
అనర్ఘరాఘవనాటకము.

తెలుఁగులో వళియనఁగాఁ బాదాద్యక్షరమునకు సవర్ణమైన యక్షరము వచ్చుటయే. తుల్యాస్యప్రయత్నము లగువర్ణములు సవర్ణములు. సవర్ణము పదాదియందైనను రావచ్చును. పదమధ్యమందైనను రావచ్చును. పదాదియం దున్నప్పుడు పద్య మధికశ్రావ్యముగా నుండుననుటకు సందేహము లేదు. నన్నయభట్టు, బమ్మెరపోతరాజు మొదలగు కొందఱు మహాకవుల గ్రంథములలో నిట్టియతు లధికముగా నున్నవి. తిక్కనసోమయాజి కవిత్వములోఁ దఱుచుగా యతిపదమధ్యమందే యుండును. మహాకవు లెందునకును సమర్థులే, కాని, సామాన్యకవులు యతిస్థానమందుఁ బదచ్ఛేదము చేయవలయునన్న ననావశ్యకశబ్దము లనేకములు ప్రయోగింపవలసివచ్చును. కవిత్వ మిమిడికగానుండదు.

"యతి కృతి కధికశ్రావ్యంబై బెడంగుగా నిడవలయుఁ" అని భీమన చెప్పినాఁడు. తొలుత వళియుఁ బ్రాసముఁగూడ శబ్దాలంకారములుగానే ప్రయోగింపఁబడి క్రమముగాఁ బద్యలక్షణములుగా మాఱినట్లు తోఁచుచున్నది. కన్నడమందు యతి లేదు గాని ప్రాస మున్నది. ప్రాసమువలనఁ బద్యమునకు శోభవచ్చునని నాగవర్మ యిట్లుచెప్పెను.

క. నుతశబ్దాలంకారదొ
ళతిశయమదుకన్నడక్కె సతతంప్రాసం
కృతకృత్య మప్పుదెల్లర
మతదిందదుతప్పెకావ్యమేంశోభిపుదో? (ఛందోంబుధి)

తెనుఁగులోని యతివంటియతి యఱవములో నున్నదఁట. ఆ భాషలో దానికి "మోనై" యనిపేరు. కన్నడములో నేవిధమైన యతియు లేదు. కర్ణాటాంధ్ర భాషల కనేకవిషయములలో నత్యంతసంబంధము కలదు. వీనికి యతివిషయములో నింతభేదమేలకలిగెనో యుభయభాషావేదులు నిర్ణయింతురుగాక.

సంస్కృతములోఁ బదియవదియగు పంక్తిచ్ఛందము మొదలుకొనియే విశ్రమము విధింపఁబడినది. మొదటి తొమ్మిదిఛందస్సులలోఁ బుట్టినవృత్తములు చిన్నవిగావునఁ బాదమధ్యమందు విశ్రమస్థాన మనావశ్యకమని గ్రహించునది. ఈమర్యాదనే యాంధ్రకవులు నవలంబించిరి. వృత్తములకు సంస్కృతములో నెచ్చటనెచ్చట విశ్రమమో తెలుఁగునఁగూడ నచ్చటనే విధింపఁబడి

నది,గాని, కొన్నితావుల నించుకభేద మున్నది. సంస్కృతములో శిఖరిణీవృత్తమున కాఱక్షరములమీఁదను,బృథ్వీవృత్తమున కెనిమిదియక్షరములమీఁదను యతి. తెలుఁగులో వీనికిఁ బండ్రెండు, పదునొకండునక్షరములమీఁద యతి విధింపఁబడినది. ఇట్లే మఱికొన్నిస్థలములందును భేదమున్నది.

ప్రాసము.

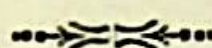
యతివలెనే ప్రాసమును మొదటఁ బద్యాలంకారముగాఁ బ్రయోగింపఁబడిన ట్లగపడుచున్నది. కాని, యది యిప్పు డరవమందును, గన్నడమందును, దెలుఁగునందును గూడఁ బద్యలక్షణములలోఁ జేరియున్నది. అరవములో దీనికి "యదుకైు" యని పేరఁట. ప్రాసమునకు వ్యంజనము ప్రధానము గాని స్వరము కాదు. యతికివలె సవర్ణాక్షరము ప్రయోగింపరాదు. కావున యతికంటెఁ బ్రాసము కవులకుఁ గష్టతరము. మొత్తముమీఁద యతిప్రాసనియమాధిక్యముచేత నితరభాషలయందు కంటెఁ దెలుఁగునఁ బద్యములు చెప్పుట కష్టతర మనుటకు సందేహము లేదు. ఈకారణముచే నీనియమముల రెంటినిగూడఁ ద్యజింపవలయు నని కొందఱ కభిలాషముకలదు. యతిప్రాసలు పద్యాలంకారము లగుటయేకాక శబ్దస్వరూపము నిర్ణయించుట కత్యంతోపయోగకరములుగా నుండుటం బట్టియు, నేటిదనుక నాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి కీనియమములు బాధకములుగా నుండియుండక పోవుటం బట్టియు, నిప్పుడుగూడ నితరభాషలయందుకంటె నాంధ్రమందే కవితాప్రచార మధిక

ముగా నుండుటం బట్టియు, వృత్తనియమములఁ బాటింపశక్తి లేనివారు సీసాది జాతులలోనే పద్యము లల్లనచ్చును గనుకను, నందుకును జాలనివారు గద్యకావ్యములు రచించుట కాక్షేపము లేదు గావునను యతిప్రాసనియమము త్యజించుట కాంధ్రలోక మంగీకరించు నని తోఁపదు.

జయంతి రామయ్య.

శ్రీ ర స్తు.

కవిజనాశ్రయము.

[1] అవతారిక.

క. [2]శ్రీవల్లభు యతిగణసం
సే (వితపా) దారవిందుఁ జింతితఫలదుఁ
భావజగురు నలఘుచ్ఛం
దోవినుతు మురారి భక్తితో వినుతింతున్. 1

క. శ్రీకరముగ రేచనపై
లోకంబున సుకవివరులు లోలతఁ బొగడన్
బ్రాకటముగ నీఛందము
లోకంబౌ ననఁగఁ దెలుఁగులో నొనరింతున్. 2

క. వేములవాడను [3]వెలసిన
భీమేశ్వరుకరుణ గల్గుభీమసుకవి నేఁ

---

1 ఈయవతారికలోఁ జేరినపద్యము లేడును జ - యను ప్రతిలోమాత్ర మున్నవి. 2 శ్రీవల్లభు యతిగణసం, సేవితపాదారవిందుఁ జింతితఫలదున్, భావజగురు నలఘుచ్ఛం, దోవినుతు ననంతకవియనుఁ దోయజనాభున్. (అనంతునిఛందము). 3 వేమనవాడ యని మాతృక. వేములవాడ, లేములవాడ యని వ్యావహారికనామములు. ఈగ్రామము హైదరాబాదు రాజ్యములోఁ బూర్వము వెలిగందల జిల్లా యనియు నిప్పుడు కరీంనగర్ జిల్లా యనియు వాడుకగల మండలమందు మహారాజా కిస్సెన్‌ప్రసాదుగారి జాగీరులో నున్నది. అందు సుప్రసిద్ధ మయినభీమేశ్వరాలయము కలదు.

గోమటిరేచనమీఁదను
నీమహిఁ గవు లెన్న ఛంద మెలమి రచింతుర్. 3

క. లచ్చన మెఱుఁగనికవులను
జిచ్చీ యని సుకవివరులు చేపట్టరు గా
మెచ్చరు వివేకినృపతులు
మెచ్చిన యవివేకినృపులు మిడుకరె రేచా! 4

క. ఆచంద్రతారకంబుగ
భూచక్రములోన సుకవిపూజిత మగుచున్
ఏఛంద మమరుచుండును
నాఛందము నీదుపేర నమరును రేచా! 5

క. రేచన సంతోషింపఁగ [1]
భూచక్రములోన భీమపురహరుకృపచే
నేఛందము సుకవులు బ్రదు
కేఛందము తెరువు దాని నే రచియింతున్.[2] 6

క. నిను నీవె పొగడువైఖరి
నొనరించెదఁ దెనుఁగుబాస నొప్పగ ఛందం
బును గనక కవిత చెప్పిన
వినవే లచ్చనము వాఁడు వెంగలి రేచా! [3] 7

---

1 మాతృక-సంతోషిల్లఁగ. 2 మాతృక-ఏఛందము సుకవులుబ్రదికే చందము తెరువుదానినే రచియింతున్. 3 ఈపద్యము పిదప "నెఱయంగా నీఛందము" అనుపద్యమును దరువాతిపద్యములు నున్నవి.

కవిజనాశ్రయము.

పీఠికానుక్రమణిక.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

సంజ్ఞాధికారము.

క. [1] శ్రీకాంతాతిప్రియవా
క్ఛ్రీకాంత జగత్త్రిమైకసేవితనుతవి
ద్యాకాంత దివ్యకావ్య[2]స
దేకాంత నితాంతకాంతి నీవుత మాకున్. 1

కవిప్రతిజ్ఞ.

క. గురుయతిగణములపాదాం
బురుహంబుల కెరఁగి సుకవిబుధజనముల నా
దరమునఁ దలఁచి తదాజ్ఞం
బరహితచరితుండ నాంధ్రపదభక్తిమెయిన్[3]. 2

---

1 పోల్చిచూడుఁడు. శ్రీవాగ్దేవిగె శబ్దది, నావావింద్ర యదవిషయ మంత్రశ్రోత్రదొళు, ద్భావిపనిర్మల మూర్తిగి, శావంద్యగె శాస్త్రముఖదొళ వనతనప్పెం. [కర్ణాటకశబ్దమణిదర్పణము.] 2 కొన్నిప్రతులలో 'దివ్యకాంత' యని యున్నది. 3 ద - బరహితచరితుఁడ జితేంద్రపదభక్తిమెయిన్. ఈపాఠమే కవిమతానుసారమైనచో "జితేంద్ర" కు బదులుగా 'జినేంద్ర' యని యుండవలెను.

క. [1]అనవద్యకావ్యలక్షణ
మొనరంగాఁ గవిజనాశ్రయుఁడు మల్లియ[2]రే
చనసుకవి[3] కవిజనాశ్రయ
మనుఛందముఁ దెనుఁగుబాస నరుదుగఁ జెప్పెన్. 3

—ఛందఃప్రశంస.—

క. నెఱయంగా నీఛందము
తెఱఁ గెఱుఁగక కవిత చెప్పుధృష్టాత్ముఁడు ద
బ్బఱచీఁకు చీఁకుగుఱ్ఱము[4]
బఱపినక్రియ నిఖిలహాస్యపదనిరతుఁ డగున్. 4

క. [5]కడుఁ గవితామహిమకుఁ దివి
రెడుకవి కిచ్చదువు[6] తెఱఁ గెఱింగినఁగా కె

1 ఈపద్యమునకుఁ బూర్వమం దీక్రిందిపద్యములు రెండును బ-ప్రతిలోఁ గనుపడుచున్నవి.(1)పరఁగిన విమలయశోభా,సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిలకళా, పరిణతుఁ డయ్యెను భూసుర, వరుఁడు ప్రసాదోదితధ్రువశ్రీయుతుఁ డై.(2)అసమానదానరవితన, యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా, ణసమానమిత్రుఁ డీకృతి, కి సహాయుఁడుగా నుదాత్తకీర్తిప్రీతిన్. 2 ద-లో 'మల్లియ'కు బదులుగా నన్నిచోట్ల 'మల్లయ' యని యున్నది. 3 జ-దాను. 4 జ-లం, బరచీకుగుఱ్ఱమును వడి. డ-న, బ్బరనెక్కి-గుడ్డిగుఱ్ఱము. ద-చెప్పఁదివిరెడుకవి ద, బ్బఱచీఁకటిగుఱ్ఱమునన్. శబ్దరత్నాకరమందు. దివురునతఁడు ద, బ్బఱచీకుచీకు గుఱ్ఱముఁ, బఱపినగతి. 5 పోల్చిచూడుఁడు. ఛందమ నఱియదె కవితెయ్య, దందుగదొళ్ తొళలిసులివకుకవియె కురుడం, ముందెకవల్వ బ్టెయిర, ల్కృందుమణంపదమనిడలదేంగెర్దపనో. (కర్ణాటచ్ఛందోఽంబుధి.) 6 ద-కవికిన్ జదువు-బ-తివి రెడువానికిఁ జదువు.

క్కడనుండి వచ్చు బెడఁగడ
రెడుకబ్బము సెప్ప నురుపరిజ్ఞాన మిలన్. 5

క. అతిశయముగఁ జెప్పినస
త్కృతి కవుల కుదాత్తఫలముఁ గీర్తియుఁ జేయున్;
మతి నెఱుఁగక[1] చెప్పినదు
ష్కృతి కవుల కుదాత్తఫలముఁ గీర్తినిఁ జెఱుచున్. 6

క. అమరఁగ వేల్పులచేఁ గ
బ్బము[2] సెప్పియ కాదె వరము వడసిరి మును బా
ణమయూరాదులు, సత్కా
వ్యము సెప్పినఁ బడయరానివస్తువు గలదే[3]. 7

క. [4]కమనీయసమస్తకళా
గమములకును[5] జన్మభూమి కావ్యము, కావ్యా
గమవిదుఁడు సర్వవిదుఁ డని
సమయచతుష్టయమునందుఁ జదివిరి మొదలన్[6]. 8

క. [7]కావునఁ గవిత్వతత్త్వము
భూవలయములోనఁ దద్ద[8] పూజ్యం బని స

---

1 జ - మతివగపున. మతికొన్నిప్రతులలో 'మతివగవక'. 2 జ - అమరంగా నొక్కొకకా, వ్యము. బ - అమరంగ విభులచేఁ. ద - అమరంగా నొక్కొకక, బ్బము. 3 బ - సత్కావ్యమునం బడయంగ రాని వస్తువు గలదే? 4 ఈపద్యము ట, గ - లలో లేదు. 5 ద - క్రమముల కును. 6 క - సభలన్. 7 ఈపద్యము ప - జ - డ - లలో మాత్రమున్నది. 8 ప - డ - బెద్ద.

ద్భావమునఁ జెప్పెఁ[1] గావ్యక
ళావేదులు వొగడఁ గావ్యలక్షణము మహిన్. 9

—— కావ్యవిభాగము. ——

క. హృద్యానవద్యకావ్యము
గద్యము పద్య మని చెప్పఁగా ద్వివిధ మగున్;
గద్యం బపాదపదనిక
రద్యోదితనవరసార్థరచనలఁ జెల్లున్. 10

క. నాలుగుపాదంబులచే[2]
నాలుగుప్రావళ్లు గూడినం[3] బద్యము, ప
ద్యాలియు నిరుదెఱఁగై చను
నోలిని వృత్తములు జాతు లొనరం[4] గృతులన్. 11

—— పద్యవిభాగము. ——

క. కమనీయ[5] వృత్తములు గణ
సమకనిబద్ధములు; శేషజాతులు మాత్రా
సమకనిబద్ధము లగు; నొ[6]
క్కమాత్ర లఘు వై ద్విమాత్రకము గురు వమ్యెన్.[7] 12

1 జ - దెలుపు. 2 ద - పాదంబులలో. 3 చ - గలిగినన్, ప - చెప్పినన్, ద - ప్రాఁబడులఁ జెప్పినన్. 4 ద - నోలిని జాతు లుప జాతు. బ - నోలిన వృత్తమును జాతియును ననఁ గృతులన్. 5 ద - రమ ణీయ. 6 ద - సమకనిబద్ధమ్ము లగుచు జరుగున్ దగుక, బ్బములందు నెన్నఁగా నొ. 7 డ - నొ, క్కొమాత్ర లఘు వై ద్విమాత్ర గురు వై నెగడున్.

గురులఘువివేకము.

క. గురువులు నిడుదలు జడ్డ
క్కరములు బొట్టులపిఱుందకడ నూఁదినయ
క్కరములుఁ; బెఱయవి లఘువులు;
గురులఘువులు మూఁడుఁ గూడికొన[1] గణము లగున్. 13

క. [2]నీచిత్తంబున మెత్తు స
దాచారుల ననినఁ బిఱిఁదియవి[3] గురువు లగున్;
నీచిత్త మిగ్రుచుఁ[4] బ్రకటస
దాచారుల ననినఁ బిఱిఁదియవి లఘువు లగున్. 14

క. [5]తరుణతరశశిరకరసురు
చిరరేఖాకారముగను జెలువుగ వ్రాయన్[6]
గురువు; మఱి లఘువు నిశిత
స్మరశరనిభ మైనవ్రాయి[7] మల్లియరేచా! 15

గణస్వరూపము.

క. ఒనరఁగ మూఁడెడలను మొద
ల నడుమఁ దుదిఁ గదియఁగ గురులఘువులు నేతెం

---

1 చ - ట - చేర్చికొన. జ - ద - చేసికొన. 2 చ - గ - లలో లేదు. 3 ప - మెత్తుచి, తాచారుల కనిన మొదలియవి. 4 ద - మెనయు. 5 ట - జ - లలో నీపద్యము "నీచిత్తంబున" పద్యముకంటెఁ బైగా నున్నది. బ - ప్రతిలో "గురువులు నిడుదలు" పద్యముకంటెఁ బైగానున్నది. 6 ట - రేఖాకార మగుచుఁ జెలు వలరినవ్రాల్. జ - రేఖాకార మగుచుఁ జెలు వడరినవ్రాల్. 7 ద - నిభ మగును వ్రాయ.

చిన మభజసనయరతనా
మనిరూపితగణము లయ్యె[1] మల్లియరేచా! 16

క. [2] గురువులు మూఁడిడ మగణము,
పరఁగంగా నాదిగురువు భగణం బయ్యెన్;
సరి మధ్యగురువు జగణము,
సరసగుణా యంత్యగురువు సగణం బయ్యెన్. [3] 17

క. [4] లఘువులుమూఁడిడ నగణము,
లఘు వాద్యం బయ్యెనేని [5] లలి యగణ మగున్,
లఘుమధ్యం బగు రగణము,
లఘు వంత్యము[6] తగణ మయ్యె లాలితకీర్తీ!" 18

---

1 డ- రతలన,మనుచుండును నీగణాళి. ఈపద్యంబునకు ముందు వెను కల నీక్రిందిపద్యములు బ-ప్రతిలోఁ గనుపట్టుచున్నవి. (1)ద్విత్రిచతుర్గురు భవములు, ధాత్రిని రెండేసి దక్కుఁ, దక్కుఁనగణముల్,మిత్రేంద్రచంద్రు లనఁదగు, మాత్రాదిగణంబు మొదల మాత్ర లిడంగన్. (2) మొదల నడుమ నుదుద గురు వొదవెనేని, 'భజస' లగు నట్లు లఘువును బరఁగెనేని, 'యరత' లగు నట్లు మూఁడేసిగురువు లున్న, లఘువులున్నను మగణంబు నగణ మగును. (శ్లో.ఆదిమధ్యావసానేషు యరతాయాంతి లాఘవమ్, భజసాగౌరవం యాంతి మనౌతు గురులాఘవౌ. అను దీనికిఁ బైపద్యము తెలుఁగు.)

2. ఈపద్యమునకు ముందు చ - ట - జ - లలో, "చంద్రవహ్ని సూర్యచతుఁడౌరుద్రుని, మూఁడుకన్నులందు మూఁడుగురువు, లుదయమయ్యె దాన నొప్పారె మగణంబు, నందుసప్తగణములలరఁ బుట్టె." అను పద్య మున్నది. 3. జ - విరచితముగ నంత్యగురువు విను సగణ మవున్. 4 బ-ప్రతిలో దీనికి బదులుగా, నగణంబు మూఁడులఘువులు,యగణంబున, కాదిలఘువు యమతనయనిభా! రగణంబు మధ్యలఘు వగుఁ, దగణంబున కంత్యలఘువు దానవినోదీ! అనియున్నది. 5 ద - లఘువాదినినుండెనేని. 6 (అయ్యెనేని, అధ్యాహార్యము).

క. [1] గగ మాయె రెండుగురువులు,
సగణంబును నొక్కలఘువు సల మనఁ బరఁగున్,
నగణము లఘువును నల మగు,
నగణంబును నొక్కగురువు నగ మనఁ బరఁగున్. 19

క. [2] గగణ మన నొక్కగురు వగు,
లగణం బన నొక్కలఘువు లాలిత్యముగా[3],
వగణ మన లఘువు గురువును,
హగణం బన గురువు లఘు వహర్పతి తేజా. 20

క. [4] పరువడి గురు లఘు లఘుగురు
గురులఘువులు గ ల వ హము లగుఁ; మఱి దీర్ఘ
స్వరయుత మై యున్నగణా
క్షరములు[5] తద్గణము రెండుగా[6] నెన్నఁబడుఁ. 21

క. [7] భ ర త న గ నల సలంబులు
వరుసనె యియ్యాఱు నెన్న వాసవగణముల్;
మరి న హము లినగణంబులు,
సరవిం దక్కినవి యెల్లఁ జంద్రగణంబుల్.[8-9] 22

---

1 ప-జ-లలో లేదు. 2 ట-త-ద-జ-లలో లేదు. 3 ప-లక్ష్యము గొనఁగా. 4 క-డ-ద-లలో మాత్ర మున్నది. 5 ద-క్షరమును. 6 ద-రెట్టిగా. 7 క-డ-ద-లలో మాత్ర మున్నది. ప-లో నీపద్యమునకు బదులుగా, భరతనగనలసలంబులు, సురపతినామములు నహాలు సూర్యునిపేళ్లా, గురుముఖ లఘుముఖ, చతురక్షరపంచాక్షరము లిందుసంజ్ఞలఁ బరఁగుఁ. అనియున్నది. 8 క-ఉరుతరసత్కీర్తిహార యున్నతచరితా! 9 ఈపద్యమునకు ముందు చ-జ-లలో నీక్రిందిపద్య

గణాధిదేవతలు.

క. మ భ జ స న య ర తగణముల
కభిమతముగ భువియు శశియు నర్యమపవనుల్
ఋభునిలయ సలిలపావక
నభములు దేవతలు బుధజనస్తుత రేచా![1] 23

గణఫలములు.

క. శుభ సుఖ రుక్ క్షయ ధన కన
క భయైశ్వర్యములఁ జేయుఁ గ్రమమునఁ గావ్య
ప్రభులకుఁ గవులకు మొదలిడ
మ భ జ స న య ర తగణములు మల్లియరేచా! 24

క. [2] సరసాన్న రుచిరభూషణ
పరితాప స్థానచలన బహుదుఃఖ రుజా
పరమాయు రచలలక్ష్మీ
కరములు మ య ర స త జ భ నగణములు వరుసన్. 25

ములు రెండును గలవు. (1) చను మగణము శ్రీనాథా, యనిన ముకుందా యనంగ యగణము రగణం,బన నొప్పు మాధవా యనఁ, జనునో వరదా యనంగ సగణం బగుచున్ (2) తగణము శ్రీకృష్ణయనఁగ, నగుజగణంబును మురారి యనఁగా జగతిన్, భగణము శ్రీపతి యనఁగా, నగణం బగు నృహరి యనఁగ నలినదళాక్షా! ఇందు మొదటిపద్యము అనంతుని ఛందమునందును గలదు. జైనుఁడగుకవి విష్ణుప్రతిపాదకము లగుపద్యముల రచించుట యసంభవము. కనుక యీపద్యములు ప్రక్షిప్తము లని యూహింపఁ దగును.

1 ట - నభములు నధిదైవతములు నవ్యగుణాఢ్యా! డ - నభములు నధిపతులు రేచ! నయతత్త్వనిధీ! ద - బుధజనస్తుతచరితా! 2 ట - జ - లలో మాత్రమున్నది.

గణవర్ణములు.

క. గారుత్మత గోరోచన
సారంగ పిశంగ కుముద చందన రక్తాం
భోరుహ కనకప్రభలను
నారయ మగణాది యగుగణావలి వాల్చున్.[1] 26

గణగ్రహములు.

క. ధరణిజ శశి రవి బుధ గురు[2]
సురరిపుగురు మంద ఫణులు శౌరిద్రగహంబుల్
శౌరి మ భ జ స న య ర త గణ
సరణికి ఛందోమతంబు చర్చింపంగన్. 27

గణకులములు.

క. మగణంబు శూద్రకులజము,
భగణం బగు వైశ్యజాతి, బ్రాహ్మణజాతుల్
సగణయగణములు, రగణము
జగణము నృపజాతి యంత్యజంబులు నతలున్. [3] 28

---

1 ట - జ - దారతను మభజసనయరత గణంబులకున్. 2 ద - ధర బుధ శశి రవి కుజ గురు. 3 క- తగణము యగణము రగణము, జగణము నృపజాతి యంత్యజము సగణంబౌ. జ - నగణయగణములు రగణము జగణము నృపజాతి యంత్యజంబులుసతలున్. ద - నగణ తగణములు యగలున్, జగణము నృపజాతి యంత్యజము సగణం బౌ. 4 ద - కశ్య.

గణగోత్రములు.

ఆ. కాశ్య[4]పాత్రికపిలకౌశికవాసిష్ఠ
గౌతమాంగిరోజకణ్వమునుల [1]
గోత్రముల్ ప్రసిద్ధపాత్రముల్ మగణాది
నెన్నఁబడిన గణము లెనిమిదికిని. [2] 29

గణోత్పత్తి.

ఆ. చంద్రవహ్నిసూర్యచక్షుఁడౌరుద్రుని
మూఁడుగన్నులందు మూఁడుగురువు
లుదయ మయ్యె; దాన[3] నొప్పారె మగణంబు,
నందు సప్తగణము లమరఁ బుట్టె. 30

క. [4]భగణము సగణము నగణము
తగణంబు మరుద్గణములు తనరంగ మను,
ష్యగణంబులు జయగణములు
మగణంబును రగణ మరయ మహి రాక్షసముల్. 31

గణనక్షత్రములు.

తే. జ్యేష్ఠమృగశిరయుత్తర చెలఁగు స్వాతి
సరవి రేవతి పూర్వాకాషాఢ కృత్తి

1 గౌతమాంగిరాఖ్య కణ్వ లనెడి - మఱియొకపాఠము గలదు.
2 ద -లన్నిటికిని. 3 ద - వాని. 4 క - ట - ద - భగణము సగణము తగణము, నగణంబును దేవగణము నరునిగణంబుల్, జగణము యగణము లయ్యెను, మగణంబును రగణ మొప్ప మఱి రాక్షసముల్.

కయును బుష్యమి యనెడునక్షత్రపంక్తి
కదియు మ భ జ స నయ ర తగణములకును. 32

గణరాసులు.

క. అళి వృషభ సింహ తుల యుగ[1]
జలచర చాపాది కటక[2] సంజ్ఞక రాసుల్
లలి మ భ జ స న య ర తగణ
ముల కయ్యెను జగతిలోను మోహనరూపా. 33

గణయోనులు.

ఆ. హరిణ సర్ప వృషభ హయరిపు కుంజర
మర్కటాజ చారు[3] మహిషములును
మలసి యోనులయ్యె మ భ జ స న య ర త
గణసమూహమునకు గుణగణాఢ్య. 34

గణగుణదోషవిచారము.

తే. [4] మొదల సంయుక్తవర్ణంబు పొందెనేని
మఱవ కారెంటికిని గ్రహమైత్రి వలయు;
నిది విచారింపలేని కృతీశ్వరుండు
పిడుగు మొత్తినగతిఁ గూలు బిట్టబిఱ్ఱు. 35

క. మగణం బెప్పుడు శుభగణ
మగు, నెన్నం గ్రూరగణము మఱి డాసినచోఁ

1 నర. 2 ద-చాపాబ్జమకర. 3 ప- నీల. 4 ప - లోమాత్రమున్నది.

దెగఁజంపు, [1] బుధుఁడు క్రూరం
బగుగ్రహముం గదిసి క్రూరుఁడై చనుమాడ్కిన్. 36

క. [2] మగణంబు పద్యముఖమున
సగణముతోఁ గూర్చి చెప్పఁ జనుఁ గృతి యొండెం
దగుపద్య మొండెఁ గర్తకు
యగణాంతము[3] చెప్పఁ శుభము లయ్యెడుకొఱకున్. 37

క. మభనయలు పద్యముఖమున
శుభ సుఖ ధన జయము లొసఁగి సొం పొనరించుం;
బ్రభునాశము జతరస లని
సభలం బద్యాది[4] నిడఁగఁ జన దెయ్యెడలన్. 38

క. నయలం జెప్పిన శుభ మగు,
జయలం జెప్పినను బతికి జయకీర్తు లగున్,
మయలం జెప్పిన సౌఖ్యము,
రయలం జెప్పినను జెట్ట రయమున వచ్చున్.[5] 39

క. పొగడొందఁ బద్యముఖమున
రగణము యగణమును గూడి రాగిల్లిన నీ
జగ మంతయు నేలెడువాఁ
డగుఁ గృతిపతి విభవయుక్తుఁ డగుఁ గవివరుఁడున్. 40

---

1 తెగిచంపు. 2 ఇది మొదలు "రాజున కాదిన్" అను పద్యము వఱకుఁ గలపద్యములు క - ద - లలో మాత్రమున్నవి. 3 ద - యగణాదిగఁ జెప్పు. 4 ద - బద్యాళి. 5 ద - బెంపు రయమున నిచ్చున్.

క. రసలం జెప్పినఁ జి చ్చగు,
జసలం జెప్పినను దెవులు చయ్యన వచ్చున్,
తసలం జెప్పిన మే లగు,
మసలం జెప్పినను గర్త మండల మేలున్. 41

క. మునుకొని పద్యముఖంబున
ననిలగణం బిడిన నాయురారోగ్యంబుల్
కొనసాగు, దానిముందట
ననలగణం బిడినఁ బతికి నలజడి[1] సేయున్. 42

క. తగణంబు తొలుతఁ బిమ్మట
భగణంబును గదిసి యుండఁ బద్యము హృద్యం
బుగ రచియించినఁ గర్తకు
నగణితముగ నొసఁగు[2] నాయురైశ్వర్యంబుల్. 43

క. నగణంబు గదిసి శుభకర
మగు యగణము గూడి యొసఁగు నర్థము సిరులున్;
నగణయుత మైన భగణము
జగణంబును గూడి భాగ్యచయముల నిచ్చున్. 44

క. రజతలఁగూడిన నూరక
గజిబిజి గావించుఁ, గావ్యకర్తకు సంప
ద్విజయములఁ జేయు భగణము,
నిజముగ నయరసల డాసి నిలిచినచోటన్. 45

---

1 ద- నలమట. 2 ద - నొదవు.

క. సభలం జెప్పిన విభవము
రభలం జెప్పినను జెట్ట[1] రయమున వచ్చున్; [2]
శుభ మగు రయలం జెప్పిన,
నుభయము వర్ధిల్లునందు రుత్తమచరితా! [3] 46

క. రాజున కాదిన్ మగణము
నోజం గదియించి సుకవు లొనఁగెడి పద్యం
బాజులజయ మీఁ జాలదె
తేజులు నేనుఁగులు భటులుఁ దేరులు సేనల్. [4] 47

క. అనిలానలసంయోగం
బనుపమకీలాకరాళ మగువహ్నిభయం
బొనరించుఁ గర్త[5] గృహమున
కను[6]మానము లేదు దీననండ్రు కవీంద్రుల్. [7] 48

క. తగణంబు గదిసి చంపును,
రగణము దా భీకరంపు రణ మొనరించున్,
సగణం బిఁకనొకచిత్రము
మగణముతోఁ గూడఁ గాలమానము పతికిన్. 49

క. * అగిని గణంబున కిరుదెస[8]
సగణముతోఁ గూర్చి చెప్ప[9] సత్కవి మదిలో

---

1 ద - చేటు. 2 నిచ్చున్, పాఠాంతరము. 3 క - కండా! 4 ద - నేలన్. 5 ద - గర్త్రు. 6 ద - నను. 7 ప - కనుమానము లేదు దీనినంటకు రేచా! * ఇందు, అగ్ని, భగ్నశబ్దములకు, అగిని, బగనము ననుతద్భవములు కనుపడుచున్నవి. 8 ద - గడ. 9 ద-యెపుడు.

నగి[1] యైనఁ దిట్టి యైనను[2]
బగనము గాకుండఁ గమలభవుఁడో శివుఁడో? 50

క. ఏగణముఁ గదిసె నగణం
బాగణము సమస్తమంగళావాప్తం బై[3]
రాగిల్లు నినుము పరుసపు[4]
యోగంబునఁ బసిఁడివన్నె నూనినకరణిన్. 51

—॥ అక్షరగుణదోషవిచారము. ॥—

క. [5]శ్రీకారము గలపద్యము
ప్రాకటముగ లచ్చియొసఁగి పతి కనవరతా
స్తోకజయము లొనగూర్చును
మాకరుణారక్షితాంగ మల్లియరేచా! 52

క. [6]పాఫా బాభా మూలను
పాపాక్షరసంజ్ఞ లేనుఁ బద్యము మొదలన్
రూపించి నిలిపి చెప్పిన
నాపద్దశలకును మూలమంద్రు కవీంద్రుల్. 53

---

1 ద-ఁజెగి. 2 చెప్పిన. 3 క-ద-బాగుగ యగణము గదిసిన, నాగణము సమస్తమంగళావాప్తం బై. 4 ద-పరుసము. 5 ప-లో మాత్ర మున్నది. 6 మొదటిపాదములోని వ్యంజనములపయి దీర్ఘస్వరము లుచ్చారణసౌకర్యార్థమని యెఱుంగునది. ఇట్టి యుచ్చారణము లోకవ్యవహారమునందును గలదు. ఈపద్యమునందు, పఫలకుఁ బ్రాసము విధింపఁబడినది.

గణలింగములు.

క. [1]ఇలఁ దగణ రగణ జగణం
బులు పురుషగణములు భగణమును యగణంబుల్,
లలనాగణములు, నగణము
పొలుప మగణ సగణములు నపుంసకగణముల్. 54

అక్షరనిర్ణయము.

క. [2]ఆదులు పదియే ననఁగాఁ
గాదులు దా నిరువదేను గణుతింపంగా
యాదులు పది యని చనఁగా
నీదెస నక్షరము లమరు నేఁబది యనఁగన్. 55

---

1 గ - లోమాత్ర మున్నది.

ప – మగణము నగణముఁ బురుషులు
జగణరగణసగణముల్ నిజంబుగ నింతుల్
యగణము తగణము భగణము
నగును నపుంసకము లుత్తమాదిఫలంబుల్.

2 గ–ఆదులు పదియా అనఁగాఁ, గాదులు తా మిఱువదేను(గాఁగన్) బరఁగున్, యాదులు తొమ్మిది యనఁగా, నీదెస నక్షరము లమరు నేఁబది యనఁగన్. అం, అః, అనుస్వారములకు రుద్రుఁ డధిదేవత. సమదైవత్వముకలదు గనుక అః అను విసర్గాక్షరమును విడిచిన ఆదులు ౧౫, కాదులు ౨౫, కకార, షకార సంయుక్తం బయి భిన్నదైవత్వంబును బ్రత్యేకఫలదంబు నగుటం జేసి క్షతోఁగూడ యాదులు ౧౦. అంతు ౫౦ అక్షరములు.

బీజాక్షరములు.

సీ. [1]అ ఇ ఉ ఋ ఌ ను నైదు నాదీర్ఘవర్ణంబు
[2]లైదు నేకారాదు లైదు నిలిపి
వరుసగ వర్గాదివర్గపంచకమును
యాదు లైదును షాదు లైదుఁ గూడఁ
బదివర్గముల[3] వర్ణపఙ్క్తుల నొండొంటి
క్రిందఁ బొందుగ నిల్ప[4] నందులోనఁ
బ్రథమాక్షరంబులు పవనబీజంబులు
నవలివి దహనబీజాక్షరములు
గీ. అవనిబీజంబు లగుఁ దృతీయాక్షరములు
వరుణబీజంబు లగుఁ దరువాతిపదియు
గగనబీజంబు లైదవకడల వెల్ల[5]
వాని మేలును గీడును వలయుఁ దెలియ.[6] 53

మ. క్షితిబీజంబులసంపదల్ [7]పొదలుఁబోషించుం బయోబీజము
ల్సతతంబుం బ్రమదంబొనర్చు శిఖిబీజంబుల్మృతుం జేయుమా
రుతబీజంబులు శోకవారిధిఁ బడంద్రోచు న్నభోబీజముల్
పతినత్యంతదరిద్రుఁ జేయు మొదలంబద్యాలి నొందించిరేఁ.[8]

---

1 క-ప-జ-ద లలో నున్నది. 2 ద-లైదును నవలివి యైదు నిలిపి. 3 ద-వర్గములు. 4 ప-జ-పొందుగా నొండొంటి క్రిందఁ బోవఁగ నిల్వ. ద-నిల్చినందులోన. 5 ప-జ-ధరణి బీజంబు లగు వాని దాపుర్వాలు, వారి బీజంబు లాతరువాతిలిపులు. 6 ప-జ-వాని ఫలములు తెలియంగ వలయు రేచ. 7 క-ప-జ సంపదలే. 8 ప-జ- నెపుడుం బద్యాది నొందించి

వళ్లు.

క. [1]విశ్రాంతి విరతి విశ్రమ
విశ్రామ విరామ విరమ విరమణ లనఁగా
విశ్రుత మగు యతి కృతి కధి
కశ్రావ్యం బై బెడంగు గా నిడవలయున్. 60

క. [2]చరణాద్యక్షరమే వడి
చరణంబుద్వితీయవర్ణ సమితియె ప్రాసం
బరయఁగఁబ్రాసం బొక్కటి
చరణంబుల వళ్లు వేఱె జగతిం జెల్లున్. 61

నన్. ద - మొదలం బద్యాది నొందించినన్ (ఈపాఠంబు సమంజసము గాలేదు. ఈపద్యమునకుఁ దరువాత, ప-జ-ల లో:— "పరఁగఁగ అ ఆ ఏలును, వరుసఁ గ చ ట తపయషలు ధ్రువంబుగఁ బదియున్, ధర బ ననబీజములు గో, వరవాహన దహనవసుధ వన నభము లగున్." అను పద్యమున్నది. ప-లో నీపద్యమునకుఁబిదప "ఇది శ్రీకవిజనాశ్రయచ్ఛందంబునందు సంజ్ఞాధికారము సంపూర్ణము. ఇఁక వళ్లు" అని యున్నది. మఱియు జ-లో నీస్థలమున నక్షరఫలములఁ గూర్చిన పద్యములు కలవు.
1 చ-డ లలో నున్నది. క-ద-ప్రతులలో— గీ. విరతివిశ్రమ విశ్రాంతి విరమ విరమ, ణాభిధాన విరామము లనెడిపేళ్లు, యతికిఁ బర్యాయ పదములై యమరుఁ గృతిని, యుక్తపదములఁ గృతులయం దునుపవలయు.— అనియు, ప-ప్రతిలో - గీ. విరతి విశ్రమ విశ్రాంతి విరమణయతు, లనఁగఁ బర్యాయ శబ్దంబు లగుచు నుండు, యతుల కొప్పగునక్షర తతుల నెల్లఁ, గృతులనిలుపఁగ రేచన కీర్తి గలుగు.— అనియునున్నది. 2 క-ప-ద-లలో నున్నది. చ-డ-ప్రతులలో, క. విలసత్పాదాద్యక్షర, ములు వళ్లగు నాద్వితీయములు ప్రాసమ్లు, స్నెలకొని తమ తమ పాదం, బుల యతిపై నన్ని పాదములఁ బ్రా లమరున్. అని యున్నది.

యతిభేదములు.

క. [1]స్వరవర్గాఖండప్రా
ద్యురుబిందుప్లుతములుఁ బ్రయుక్తాక్షరముల్
[2]బరఁగఁగ నెక్కటి పోలిక
[3]సరసలు నాఁ బదివిధములఁ జను వళ్లు మహిన్. 62

స్వరయతులు.

క. [4]అఆ లై ఔలకు మఱి
ఇఈలు ఋకారసహిత మెఏలకు నా
[5]ఉఊ ల్తమలో నొడఁబడి
ఒఓలకు వళ్లగు న్నయోన్నతచరితా! 63

క. [6]స్వరగణము కకారాద్య
క్షరములతో సంధి చేసి కదియించినఁ ద
త్స్వరము కొని చెప్పునది వ
ళ్లరవిందజసదృశ కవిజనాశ్రయ కృతులన్. 64

---

1 క-ప-ద-లలో నున్నది. 2 బరువడి. 3 ప-సరసమనన్ బ-సరసలు నాఁ బదియు వళ్లు చను నిర్ధారిన్. వ. స్వరయతి, వర్గయ, అఖండయతి, ప్రాది బిందు ప్లుతములు, ప్రయుక్తాక్షరయతి, ఎక్కటి, పోలిక, సరసయతి, ఈపదియును యతులపేళ్లు. 4 క-ప-డ-ద-లలో నున్నది-ఈపద్యంబున-అ ఆ-ఇ ఈ-ఉ ఊ-ఎ ఏ-ఒ ఓ-అనుచోట్ల ద్వితీయాక్షరములు ద్విత్వాక్షరములవలె నుచ్చరింపఁబడును గావున వానిముందున్న హ్రస్వాక్షరములు గురువులుగాఁ బ్రయోగింపఁబడినవని యూహించునది. మఱియు నిందుఁ గేవలస్వరములకుఁ బ్రాసము విధించుట విశేషము. 5 ద-నుఊలొడఁబడి తమలో. 6 క-డ-ద-లలో నున్నది.

వర్గయతులు.

క. [1]నిక్కువ మయ్యెన్ వర్గపు
టక్కరముల వళ్లు నిలుప నగు జఞణనముల్
తక్కఁ బెఱనాలుగింటికి[2]
దిక్కరిసన్నిభుఁడ రేచ ధీజనవినుతా! 65

అఖండయతి.

ఉ. [3]మానుగ విశ్రమాక్షరసమన్వి[4]త మై స్వరమూఁదిర్ఘదదీ
యానుగుణాక్షరంబెకొనియైనను జెప్పఁగనొప్పు[5] నీక్రియన్
భానుసహస్రభాసి వృషభాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్తమై
[6]పూనినచో నఖండయతి పొల్పగు నాదికవి [7]ప్రసిద్ధమై. 66

ప్రాదియతులు.

క. ప్రపరాపసమనుసుప్ర
త్యపినిర్దురధిన్యుపాభ్యుదాఙ్న్యత్యవప
ర్యుపసర్గ వింశతికి[8] వ
ళ్లుపరిస్వరయుక్తమైన నుభయము చెల్లున్.[9] 67

---

1 క-ప-డ-ద-లలో నున్నది. 2 నాలుగింటను. 3 క-ప-ద-లలో నున్నది. 4 సమంచిత మై. 5 ద-బ-వచ్చు. 6 ద-పూని యఖండనామ యతి పొల్పగు. 7 ద-ప్రణీత మై. 8 ద-చయమునకు. 9 డ-ప్ర పరాదురన్వవసఁ ప్రతి, నిపరాసూదత్యుపాధినిరపాభివ్యా, ఙ్ఞపులనఁ బ్రాదులవళ్లను, నుపరిస్వరయుక్తమైన నుంచంజెల్లున్.

బిందుయతి.

క. [1]కచట తప లనఁగఁ బరఁగిన
ప్రచురం బగునేనువర్గపంక్తుల పిఱుఁదన్
రుచిరముగ బిందు వ్రాఁదిన
నచలం బై వళ్లు చెల్లు నంత్యాక్షరముల్. 68

గీ. ఙాకు వడి చెల్లు రత్నకంకణ మనంగ
ఞాకు వడి చెల్లు బర్హిపింఛం బనంగ
ణాకు వడి చెల్లుఁ గనకమండప మనంగ
నాకు వడి చెల్లు దివ్యగంధం బనంగ
మాకు వడి చెల్లు విజితశంబరుఁ[2]డనంగ. 69

ప్లుతయతి.

క. [3]దూరాహ్వానమునందు మ
హారోదనగానసంశయార్థములతుదన్[4]
[5]జేరువఁ దగ నాద్యచ్చుల
[6]నారూఢిగఁ బ్లుతమువడి మహత్త్వము మీఱున్. 70

---

1 బ-దీనికి బదులుగా, క. పంచకవర్గాక్షరములు, పంచమవర్ణములఁ గూడి పరఁగఁగ నిలుచున్, వంచింపఁగఁ బెఱనాలుగు నంచితముగఁ బిఱుఁద సున్నలంటిన చోటన్. 2 ప-ద్విజవంశం బనంగ. 3 ద-లో నీపద్యమునకు ముందు, క. ప్లుత మనఁబరఁగుఁ ద్రిమాత్రా,న్వితవర్ణము దానిమీఁద వితతస్వరముల్, కృతిపై యక్షరమునఁ జనుఁ, జతురాననచతుర (యతులు) వళ్లు చక్కటిఁ జెల్లున్. అను పద్య మున్నది. 4 ద-ములు తుదిన్. 5 ద-జేరువతో 6 ద-లో రూఢిగ బ్లుతమువడి యెదుర్కొని నిలుచున్. ప-లో నీపద్యమునకు లక్ష్యముగా 'ఏజనకాత్మజన్, అను భాస్కరరామాయణపద్య ముదాహరింపఁబడినది.

సంయుక్తాక్షరయతి.

క. [1]వరకృతులకు సంయుక్తా
క్షరములలో నెద్ది యైనఁ జను వడి యిడఁగా
గురుబుధజనవరదాయక
స్మరసన్నిభసుభగమూర్తి మల్లియరేచా! 71

ఎక్కటివడి.

క. ధరజఞ లను నీరెండ
క్షరములు విన్నయది లేదు శబ్దము మొదలన్
[2]మరయలవము లనునేన
క్షరములు తమతమకె వళ్లు కమలాధీశా! 72

పోలికవడి.

క. పోలఁగ, పుఫుబుభులకు మూ
పోలికవడి శీల ముల్లమున కెన యనఁగా[3]
శీలం బుల్లం బనఁ గా
భూలోకం బమరలోక[4]మున కెన యనఁగన్. 73

---

1 ద-క. వెలయఁగ సంయుక్తాక్షర, ములలో నెద్ది యును జనును మునుకొని వడిగా, నిలుపం దగుఁ బాదంబుల, నలఘుపరాక్రముఁడ రేచ యసదృశవిభవా. గీ. పాదముల నాది జడ్డ లైపరఁగుచున్న, వళ్లు రెండక్ష రంబుల వలసినదియు, నిలుపఁదగు వళ్లపట్టున నిశ్చలాత్మ, బుధజనప్రియ కవిరాజభూషణాంక. 2 ద-యరమరవలవము. బ-మరవన లను నీయే నక్కర. 3 ద-మునమెత్తు రనన్.

—॥ సరసయతి. ॥—

క. [1]అయహలు చఛజఝశషసలు
నయసంయుత ణలు[2] రేచనా సరసగుణ
ప్రియ యివి యొండొంటికి ని
శ్చయముగ వళ్లయ్యె సర్వశాస్త్రవిధిజ్ఞా. 74

—॥ సంఖ్యావాచకపదములు. ॥—

క. ౧ [3]హిమకర కర ౨ వైశ్వానర ౩
౪ సముద్ర ౫ బాణ ౬ ఋతు ౭ ముని ౮ భుజంగమ ౯ నందా
ద్యమితగణితో ౦ సంజ్ఞ
క్రమమెఱుఁగఁగ వలయు నెన్నఁ గాఁ దగు నెడలన్. 75

---

1 ప-వ-లలో మాత్ర మున్నది. 2 ద-నయసన్నుతవళ్లు. ఈపైని వివరింపఁబడిన యతులు గాక-క-లో (1) అభేదయతి. (2) వృద్ధియతి. (3) ఆదేశయతి యను మూఁడును - ప - లో నివిగాక (4) నిత్యసమాస యతి. (5) కాకుస్వరయతి. (6) పాశవర్ణ యతి. (7) ప్రాసయతి యను నీయేడుయతులు నధికముగా వివరింపఁబడినవి-ఇవి ప్రక్షిప్తము లని యెఱుంగునది. మఱియును, పదివళ్లనువాని లక్ష్యములను జెప్పుచు రామస్తుతిగా నున్న భీమనచాటు వని కవిజీవితములో నీ క్రిందిపద్యము కనఁబడుచున్నది. సీ. అబ్జగర్భశివ 'స్వరా' ధ్యపూజ్యపదాబ్జ కమలాక్ష వాని 'వర్గ' ప్రసన్న, వైభ 'వాఖండ' దేవాదిదేవ కృపాబ్ధి యఖిల దిక్పాలక 'ప్రాది' నిలయా, నుత పుణ్యహాస 'బిందు' యుతాననాంభోజ యతిదయా 'ప్లుత' నిజాత్మ మహా త్మ, స్వచ్ఛపౌరుషకీర్తి 'సంయుక్త' సంచార మహిమ 'నెక్కటి' యైన మాన్యచరిత. గీ. పోల్పనీ 'పోలిక'కు దైవములు ను గలరె, 'సరస' నుతిపాత్ర భక్తరంజన చరిత్ర, 'ప్రాస' నిర్భిన్న చండతరాసురేంద్ర, యలఘు యతిగణ్య రఘురామ యఘువిరామ. 3 క-ఢ-లలో మాత్ర మున్నది

ప్రాసములు.

క. భాసురము లగుచు సుకర
ప్రాసానుప్రాసదుష్కరప్రాసాంత్య
ప్రాసద్విప్రాసత్రి
ప్రాసము లన షడ్విధములఁ బరఁగును [1]గృతులన్. 76

వ. అందు సుకరప్రాసం బన్నది సులభాక్షరములు ప్రాసం బిడి చెప్పునది.[2] 77

క. పరమోపకార ధరణీ
సురవర సురభూజ [3]సుగుణసుందర తరుణీ
స్మరనిభ సుకరప్రాసం
బరుదుగఁ గృతులందు నొప్పు నభినుతచరితా! 78

వ. దుష్కరప్రాసం బన్నది విషమాక్షరంబులు ప్రాసం బిడి చెప్పునది. 79

క. స్వఃకాంతాసమ యోషిదు
రఃకృతరతిచిహ్న దుష్కరప్రాసం బా
విఃకృత మగు నిట్లు సుపు
త్రఃకులదీపక యనంగఁ దగుచు మహాత్మా! 80

వ. మఱి ద్విప్రాసం బన రెం డక్షరంబులు ప్రాసం బిడి చెప్పునది.

క. దోసంబు లేక వస్తు ని
వాసం బై వెలయఁ జెప్పవలయును ద్వంద్వ

---

1 ప-శేచా. 2 ఈ వచనము ద-లో లేదు. 3 ద-వణిజ.

ప్రాసం బుచితాక్షరవి
న్యాసంబుగఁ గృతుల రేచ నయ[1]తత్త్వనిధీ. 82

వ. మఱి ద్విప్రాసం బన మూఁ డక్షరములు ప్రాసం బిడి చెప్పునది. 83

క. దానమున సత్యమున నభి
మానమునం బోల్ప నీసమానము ధరణిం
గాన మనం ద్రిప్రాసము
దాన మనోహర మగును బుధస్తుతచరితా! 84

వ. మఱి యనుప్రాసం బన్నది ప్రాసాక్షరంబు పెక్కెడల నిడి చెప్పునది. 85

క. చిత్రస్తోత్రపవిత్రచ
[3]రిత్ర జితత్రిదశవర ధరిత్రీసుతస
న్మిత్రాంబుజమిత్రగుణా
చిత్ర యనుప్రాస మిదియ మల్లియ రేచా! 86

వ. మఱి యంత్యప్రాసం బన్నది మొదటిపాదము కడపటి యక్షరంబు నాలుగుపాదంబుల కడపట నిడి చెప్పునది. 87

క. జననుత భీమతనూజా!
సునయార్పితవిభవ[4] తేజ సుభగమనోజా!

---

1 ద-నయవినయ. 2 దానమనోహరమగు. 3 ద-రిత్రత్రి దశవరవర ధరిత్రీసుతస. 4 ద-విభవరేచ.

వినుతవిశిష్టసమాజా!
యన నంత్యప్రాస మగు[1] నహర్పతి తేజా![2] 88

వ. మఱియుఁ బ్రాసాక్షరలక్షణవిశేషం బెట్టి దనిన?[3] 89

క. వలసినచో లళములు డళ
[4]ములు మఱి ఋక్రాంతవర్ణములు ప్రాసము లై
యలవడు సత్కవికృతులన్
నిలుపం దగు వానిఁ దెలిసి నియతప్రీతిన్. 90

క. తాళము దాలము నాఁ జనుఁ
జోళుఁడు చోడుండు నాఁగ సొంపగుఁ గృతులన్
వ్యాళము వ్యాలము వ్యాడము
నోలిని సమరూఢిఁ బ్రాసయుక్తము లయ్యెన్. 91

గీ. భీకరాకారుఁ డయ్యు నభీకృతుండు
మేదురక్రోధి యయ్యు ననాదృతుండు
[5]పావనాత్మకుఁ [6]డయ్యు ఖలావృతుండు
నాఁగఁ బ్రాసములకు సమానంబు లెపుడు. 92

---

1 ద-ప్రాస మిది యహ. 2 ఇంతవఱకుఁ బ్రాసములను గూర్చిన పద్యములు క-డ-ద-బ-లలో మాత్ర మున్నవి. 3 ఈవచనమును దీనిపిదప వచ్చుపద్యములు మూఁడును క-డ-దలలో మాత్ర మున్నవి. ఈ పద్యములు విన్నకోట పెద్దన్న కావ్యాలంకార చూడామణియందుఁ గూడ గన్పట్టు చున్నవి. కావున నిందుఁ బ్రక్షిప్తము లైనవేమో యని సంశయింపఁదగి యున్నది. 4 ద-ములు మఱియును నిట్టివర్ణములు. 5 ద-పావకా. 6 ద-డయ్యునలా.

[1]గద్యము. ఇది[2]వాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధుకరాయమాన శ్రావకాభరణాంకవిరచితం బైనకవిజనాశ్రయం బనుఛందంబునందు సంజ్ఞాధికారము.[3]

---

1 ప-ఇతి. 2 ద-వాగీంద్ర. 3 ప-ఇతి, కవిజనాశ్రయ చ్ఛందంబునందు యతిచ్ఛందో ఽధికారము సంపూర్ణము. డ-లో, సంజ్ఞాధికారమునకు బదులుగా యతిచ్ఛందో ఽధికార మని యున్నది. బ-లో, ప్రథమాశ్వాస మని యున్నది.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

[1]వృత్తాధికారము.

సమవృత్తములు.

క. [2]పరమాత్మముఖారుణసర
సిరుహావినిర్గతసమస్తసిద్ధాక్షరసం
త్తి రసావహామృదుపదసుం
దరతరకృతిరచన లీవుతను దయ మాకున్. 1

క. [3]సమవృత్తములఁ జతుష్పా
దములం దొక్కక్షరము మొదలుగా నెక్కన్
గ్రమమున గణాక్షరంబులు
సమాన మై యిరువదాఱు ఛందములందున్. 2

---

1 ద-వియతిచ్ఛందోఽధికారము. ఈ యధికారమునకు, క-ప-డ-ద-లు మాతృకలు. 2 డ-ద-లలో మాత్ర మున్నది. 3 క. సమవృత్తములఁ జతుష్పా, దముల నొకక్షరము మొదలు తలఁపఁగ నెక్కన్, గ్రమగణితవృత్తములకును, సమమై చను నిరువదాఱు ఛందములందున్.

వ. [1]అవి యెవ్వియనిన.— ఉక్త, అత్యుక్త, [2]మధ్య, ప్రతిష్ఠ, సుప్రతిష్ఠ, గాయత్రి, [3]ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, బృహతి, పఙ్క్తి, త్రిష్టుప్, జగతి, అతిజగతి, శక్వరి, అతిశక్వరి, అష్టి, అత్యష్టి, ధృతి, అతిధృతి, కృతి, ప్రకృతి, అకృతి, వికృతి, [4]సంకృతి, అభికృతి, [5]ఉత్కృతి, యన నిట్లు సమవృత్తంబులను నుత్తమరత్నంబులు పుట్ట నాకరం బైనసాగరవేలయుంబో లె నొప్పుచున్న యీయిరువదాఱుఛందంబులవేఱువేఱ వివరించెద. 3

క. [6]వృత్తములకుఁ దగు పేళ్లను
వృత్తగణాక్షరము లెడల విశ్రమములు నా[7]
వృత్తార్థముననె చెప్పుదు
వృత్తసమూహంబు కృతుల వెలయుచు నుండన్. 4

వ. [8]ఉక్తాఛందంబునకు నొక్కక్షరంబు పాదంబుగా రెండువృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శ్రీయనువృత్తము.—శ్రీ
శ్రీన్
జే
యున్. 5

---

1 డ-అ చెట్లనిన ? 2 డ-ద-మధ్యమ. 3 ఉష్ణిహ. 4 ప-సుకృతి. 5 ప-ద-వ్యుత్కృతి. 6 ఈపద్యము-క-డ-ద-లలో స్థానాంతరముల నున్నది. 7 ప-విశ్రామములున్, వృత్తార్థములం జెప్పుదు. 8 ద-లో లేదు.

వ. అత్యుక్తాఛందంబునకు రెండక్షరములు పాదంబుగా నాలుగువృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

[1]శ్రీపెంపువృత్తము.—శ్రీపెం
షోపున్
బ్రాపున్
గాపున్. 6

వ. మధ్యాఛందంబునకు మూఁడక్షరంబులు పాదంబుగా నెనిమిదివృత్తములు పుట్టె. అందు,

వినయవృత్తము.— వినయం
బునయం
బునయ
జ్ఞునకున్. 7

[2]మృగీవృత్తము.—
విన్మఁశే
ఘన్మృగీ
మున్మగాఁ
జిన్మయా. 8

[3]నారీవృత్తము.—
నారీవృ
త్తారంభం
బారున్మా
కారంబై. 9

1 ద-మధ్యమా, 2-3 బ-లో నున్నవి.

వ. ప్రతిష్ఠాఛందంబునకు నాలుగక్షరంబులు పాదంబుగాఁ బదు
నాఱువృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

బింబవృత్తము.— పంబి భకా
రంబుగకా
రంబునుగా
బింబ మగుఁ. 10

సుకాంతివృత్తము.—
జకారమున్
గకారమున్
సుకాంతి కొ
ప్పకుండునే. 11

[1]కన్యావృత్తము.—
ఘొత్తైగాగా
పత్తిం గన్యా
వృత్తం బయ్యెన్
జిత్తం బారన్. 12

సుప్రతిష్ఠాఛందంబునకై దక్షరంబులు పాదంబుగా ముప్పది
రెండువృత్తంబులుపుట్టె. అందు,

సుందరీవృత్తము.—చెంది భకారం
బొంద గగంబుల్
సుందరి యన్నే
రందురు సూరుల్. 13

---

1 బ-లో నున్నది.

ప్రగుణవృత్తము.—

సగణం బొందగ
గగముం జెందగ
బ్రగుణం బన్వే
రగు నీధాత్రిన్. 14

అంబుజవృత్తము.—

ఇంబుల భకా
రంబును లగం[1]
బుం బొనరఁగా
నంబుజ మగున్.[2] 15

వ. గాయత్రీఛందంబునకు నాఱక్షరంబులు పాదంబులుగా నఱు
వదినాలుగువృత్తంబులుపుట్టె. అందు,

విచిత్రవృత్తము.— యయంబుల్ విచిత్రా
హ్వయం బయ్యె ధాత్రిన్. 16

తనుమధ్యావృత్తము.—

[3]చంచత్తయము ల్వ్యా
పించున్ దనుమధ్యన్. 17

---

1 ద-బుం బొరయఁగా. 2 ఈపద్యము తరువాత-క-డ-ద-లలోఁ ఇది వాదీంద్ర...విరచితం బైనకవి జనాశ్రయం బనుఛందంబునందు యతిచ్ఛందోఽధికారము, అనుగద్యమును దరువాత. క. ఛందోదేవత బుధజన, వందితగాయత్రి మధురవచనామృతని, ష్యందంబు మనుమ్మఖేందువు, నందొందించు నది గాత మానందముగాన్. అను పద్యమునున్నవి. 3 ప-లో లేదు. ద-లో-ఎంచం దయము ల్వాపి.

[1]సురలతావృత్తము.—పరఁగ నయంబుల్
సురలత కొప్పన్. 18

[2]వసుమతీవృత్తము.— అందంబుగఁదసల్
పొందున్ వసుమతిన్. 19

వ. ఉష్ణిక్ఛందంబునకు నేడక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౨౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

విభూతివృత్తము.— శ్రీఫలా విభూతికిన్
రేఫపై జగం బగున్. 20

మదనవిలసితవృత్తము.—
మదనవిలసితం
బుదిత [3]ననగముల్. 21

కుమారలలితవృత్తము.—[4]
కుమారలలిత కం
దమౌ జనగముల్. 22

సురుచిరవృత్తము.— భాసుర భసగల్ రే
చా సురుచిర మయ్యెన్. 23

[5]మదరేఖావృత్తము.—
కోపొందన్ మసగంబుల్
ప్రాపించున్ మదరేఖన్. 24

---

1 ప-లో లేదు. 2 బ-లో నున్నది. 3 డ-బదియు ననగముల్. 4 ద-కుమారవిలసితము. కుమారవిలసితం, బుమాప జనగలన్. 5 బ-లో నున్నది.

వ. అనుష్టుప్ఛందంబున కెనిమిదియక్షరంబులు పాదంబుగా ౨౫౬ వృత్తములు పుట్టె. అందు,

విద్యున్మాలావృత్తము.—

ఉద్యన్మాగాయుక్తం బైనఁ
విద్యున్మాలావృత్తం బయ్యెఁ. 25

చిత్రపదవృత్తము.— సద్విధిఁ జిత్రపదం బౌ
భద్వయగద్వయ మొప్పన్. 26

మాణవకవృత్తము.—

మాణవకాఖ్యం బగు న
క్షీణ భతంబు ల్లగముల్. 27

ప్రమాణీవృత్తము.— అగున్ జకారరేఫలున్
లగంబునుం బ్రమాణికిన్. 28

సమానీవృత్తము.— ఇంబుగా రజంబు వకా
[1]రంబు గా సమాని యగున్. 29

సింహరేఖావృత్తము.—

[2]శ్రీ రజంబుపై గగంబుల్
చేర సింహరేఖ యయ్యెన్. 30

వ. బృహతీఛందంబునకుఁ దొమ్మిది యక్షరంబులు పాదంబుగా ౫౧౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

భుజగశిశురుతవృత్తము.—

భుజగశిశురుత మాఁ బె
న్నిజముగ ననయముల్ గాన్. 31

---

1 ద-రంబునున్ సమాని కగున్. 2 ద-వేరజంబుపై గగంబుల్.

హాలముఖీవృత్తము.—

చిత్తజోపమ హాలముఖీ
వృత్త మయ్యెను రనసలన్. 32

ఉత్సుకవృత్తము.—

సుందర మై భభరంబు లిం
పొందిన నుత్సుక మై చనుఁ. 33

భద్రకవృత్తము.—

విద్రుతాఘ రనరంబులున్
భద్రకం బగు ధరిత్రిపై.[1] 34

యతినియమము.

[2]క. వెలయ నిటఁబట్టి వళ్లిడ
వలయును విశ్రమము నిలుపవలయును గబ్బం
బులఁ గావున నే నెయ్యెడ
నిలిపితి నయ్యెడల నెఱిఁగి నిలుపుఁడు వానిఁ. 35

---

1 చ-లో నీపద్యముతరువాత "ఇది వాదీంద్రచూడామణి...వియ త్పిచ్ఛగదోఽధికారము సంపూర్ణము" అని యున్నది. 2 బ-లో, "క. ఇట నుండి వళ్లు విశ్రమము, ఘటనలఁగల్పింపవలయుఁ గబ్బంబుల నె,చ్చట నే నిలిపితి బుధు ల,చ్చటఁ దగుఁ బరికించి నిలుప శాస్త్రప్రౌఢిఁ. క. వృత్తము లనుఁదగు పేళ్లును, వృత్తగణాక్షరము లెడను విశ్రామంబుల్, వృత్తార్థము నన చెప్పుదు, వృత్తసమూహజ్ఞు లెల్ల వేడుకఁ బొగడన్. ఇది మొదలుగా యతులు గలవు." అని యున్నది.

వ. పఙ్క్తిచ్ఛందంబునకుఁ బదియక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౦౨౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

రుగ్మవతీవృత్తము.—

వాగ్మి! భమప్రవ్యక్తి సగంబుల్
రుగ్మవతీ సద్రూపక మయ్యెన్. 36

మత్తావృత్తము.—

మత్తావృత్తం బగు మభసంబు
ద్యత్తేజస్వీ! గయుతము గాఁగన్. 37

మయూరసారివృత్తము.—

పన్నగా రజంబుపై రగంబుల్
సన్నుతా! మయూరసారిఁ జెప్పున్. 38

[1]శుద్ధవిరాటీవృత్తము.—

[2]సంబుద్ధిన్ మసజంబుతోఁ గకా
రంబై శుద్ధవిరాటి నాఁ జనున్. 39

పణవవృత్తము.—

యత్నంబై మనయగముల్ వార్థి
పత్నీవల్లభ! పణవం బయ్యెన్. 40

వ. త్రిష్టుప్ఛందంబునకుఁ బదునొకండక్షరములు పాదంబుగా ౨౦౪౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శాలినీవృత్తము.—

[3]వంద్య శ్రీసంసేవ్య వక్షా! మతాగా
నింద్యంబై నన్ శాలినీనామ మయ్యెన్. 41

---

1 ద-శుద్ధవిరాటి. 2 ద-సంబుద్ధీ. 3 ద - పద్మశ్రీసంసేవితా భామ తాగా, వేద్యం బైనన్ శాలినీవృత్తమయ్యెన్.

ఇంద్రవజ్రావృత్తము.—

ఇత్త్యాజగాసంగతి నింద్రవజ్రా
వృత్తం బగున్ సన్నుతవృత్త రేచా! 42

ఉపేంద్రవజ్రావృత్తము.—

సపద్మపద్మా[1]! జతజల్ గగంబీ
యుపేంద్రవజ్రాఖ్యము నొప్పఁ జెప్పన్. 43

రథోద్ధతవృత్తము.—

నందితప్రియ! రనంబుపై రవం
బొంది వచ్చిన రథోద్ధతం బగున్. 44

చంద్రికావృత్తము.—

ననరవము వినమ్రవిద్విషా!
జినమతహిత! చెప్పఁ జంద్రికన్. 45

స్వాగతవృత్తము.—

స్వాగతం బగు లసద్గుణలక్ష్మీ
భాగభోగి! రనభల్ గగయుక్తిన్. 46

కాంతావృత్తము.—

సారప్రభవాద్య! తజావము లా
కారస్మర ! పొందినఁ గాంత యగున్. 47

శ్యేనీవృత్తము.—

శ్యేనికిన్ రజంబు చెందఁగా రవం
బానతారి ! పొందు నంద మొందఁగాన్.

1 ద–జపాధ్య రేచా.

వాతోర్మివృత్తము.—

వారశ్రీవల్లభ ! వాతోర్మికి నా
ధారం బయ్యెన్ మభతంబుల్ లగముల్.49

[1]తోధకవృత్తము.—

శ్రీయుత ! భత్రయసేవ్యగగంబుల్
తోయజలోచన ! తోధకమయ్యెన్. 50

వ. జగతీఛందంబునకుఁ బండ్రెం డక్షరంబులు పాదంబుగా
ర్గల వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

భుజంగప్రయాతవృత్తము.—

జగద్గీత కీర్తీ! భుజంగప్రయాతం
బగున్ రేచనా! యద్వయద్వంద్వమైనన్.51

తోటకవృత్తము.—

తుదిదాఁక సకారచతుష్కముగా
విదితంబుగఁ దోటకవృత్త మగున్. 52

ఇంద్రవంశవృత్తము.—

సన్మానదానా! తతజంబు రేఫతో
విన్మింద్రవంశాహ్వయవృత్తమై చనున్.53

వంశస్థవృత్తము.—

సముజ్జ్వలాంగా! జతజంబు రేఫతో
సమర్ప వంశస్థసమాహ్వయం బగున్. 54

ద్రుతవిలంబితవృత్తము.—

ద్రుతవిలంబిత దుష్కరవృత్తమ
ప్రతిమమయ్యె నభారగణంబులన్. 55

---

1 ద-బ-తోదకవృత్తము. దోధకమని కొంద అందురు.

[1]తోదకవృత్తము.—

జలరుహవక్త్రి! నజాయగణంబుల్
వెలయఁగఁ దోదక వృత్తముఁ జెప్పన్. 56

స్రగ్విణీవృత్తము.—

వాగ్వధూవల్లభా! వార్ధిరేఫావళిన్
స్రగ్విణీవృత్త విశ్రామముల్ ధాత్రిపై. 57

జలధరమాలావృత్తము.—

మారాకారా! జలధరమాలావృత్తా
కారం బయ్యెన్ మభసమకల్పం బైనన్. 58

[2]ప్రియంవదావృత్తము.—

నయుతమై నెగడినం బ్రియంవదా
హ్వాయ మగున్ భజరవర్గమిమ్మహిన్. 59

ప్రమితాక్షరవృత్తము.—

అమరంగఁ జేయు సజసావళితోఁ
బ్రమితాక్షరాఖ్యము నపారగుణా! 60

జలోద్ధతగతివృత్తము.—

జలోద్ధతగతిన్ జసంబుల జసం
బులొందిఁ వెలుఁగింపు భూజననుతా![3] 61

---

1 క-ద-ల-లో రోదక. 2 ద - ప్రియంవరా. 3 క-భోజవినుతా.

[1]విశ్వదేవీవృత్తము —

విద్వద్వ్వందోద్యద్వృత్త! విన్మద్వ్యయంబున్
యద్వంద్వంబున్ గావించునవ్విశ్వదేవిన్. 62

వ. అతిజగతీఛందంబునకుఁ బదుమూఁడక్షరంబులు పాదం
బుగా ౮౧౯౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

ప్రహర్షిణీవృత్తము.—

నీతిజ్ఞస్తుత ! ధరణిన్ బ్రహర్షిణీవి
ఖ్యాతంబుల్ మనజరగంబు లంబుజాస్యా!. 63

[2]రుచిరవృత్తము.—

అనంగసన్నిభ ! రుచిరాహ్వయం బగున్
ఘనంబుగా జభసజగంబు లొందినన్. 64

[3]మత్తమయూరవృత్తము.—

అస్వీతోద్యద్వాజ్నిలయా! మత్తమయూరం
బన్వృత్తం బయ్యెన్ మతయంబుల్ సగయుక్తిన్.

మంజుభాషిణీవృత్తము.—

జగదేకమిత్ర ! సజసంబుపై జగం
బగుమంజుభాషిణికి నంద మొందఁగాన్. 66

---

1 ద-లోలేదు. క, డలలో దీనితరువాత నాశ్వాసాంతగద్యమును బిదప "క. మందరధరనిభనిఖిల, చ్ఛందోఽర్ణవ పారగుండు సత్కవులకు నీ, ఛందోలక్షణ మందం, బొందఁగ నాకవిజనాశ్రయుం డొనరించెన్." అనుపద్యము నున్నవి. పద్యము ద-లోఁగూడ నున్నది. 2-3 క-డ-బ-లలో మాత్ర మున్నవి.

[1]జలదవృత్తము.—

ఆభరనంబుపై భగురువైనఁ గనీం
ద్రాభరణీయమాన ! జలదాఖ్య మగున్. 67

[2]ప్రభాతవృత్తము.—

మొనసి నజారగముల్ సనంబ్రభాతం
బనియెడువృత్త మనంగసన్నిభాంగా!. 68

వ. శక్వరీఛందంబునకుఁ బదునాలుగక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౬౩౮౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

వసంతతిలకవృత్తము.—

సారంబుగాఁ దభజజంబు వసంతరాజా
కారా! వసంతతిలకం బగు గాయుతంబై. 69

[3]పరాజితవృత్తము.—

ననరసలగముల్ పెనంగిననసద్యశో
ధన ! వినుము పరాజితం బగు రేచనా!. 70

[4]వనమయూరవృత్తము.—

నందితగుణా!భజ సనంబులుగగంబిం
పొందిచనఁగా వనమయూర మగుఁ బేర్మిన్. 71

ప్రహరణకలితవృత్తము.—

[5]ప్రహరణకుశలా! ప్రహరణకలితా
సహజములనఁగాఁ జను ననభనవల్. 72

---

1 క-చ-డ-బ లలో నున్నది. 2 క-చ-డ-లలో నున్నది. 3 చ-డ-లలో అపరాజితము. 4 క-చ-దలలో నున్నది. 5 ద-ప్రహరణకలితం.

అసంబాధవృత్తము.—

[1]సారప్రజ్ఞాంభోనిధి పురుష! యసంబాధా
కారాన్వితంబై చను మతనసగా యుక్తిన్. 73

భూనుతవృత్తము.—

శ్రీనివాస! రనభావలిఁజెంది గగంబుల్
భూనుతంబుగనొడంబడి భూనుతమయ్యెన్. 74

[2]సుందరవృత్తము.—

సుందరరూపసమేత! సుందరవృత్త మిం
పొందుచు భారసవంబులొంది బెడంగగున్. 75

వ. అతిశక్వరీఛందంబునకుఁ బదునై దక్షరంబులు పాదంబు
గా ౩౨౭౬౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

[3]మణిభూషణశ్రీవృత్తము.—

శ్రావకాభరణ! శుభ్రయశా! మణిభూషణ
శ్రీవెలుంగు రనభార విశేషగణంబులన్. 76

అలసగతివృత్తము.—

[4]పొలసి నసనంబు భయమ్ముఁ వెలయఁగా నిం
దలసగతినొందుఁ గృతియందునుతియందున్. 77

---

1 ద–సారప్రాగంభోనిధి. 2 ద–లో నున్నది. 3 ప–లో లేదు.
4 ద–మొలచి.

వ. * అష్టిఛందంబునకుఁ బదియాఱక్షరంబులు పాదంబుగా ౬౫౫౩౬ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

పద్మవృత్తము.—

నభజజంబులు జగంబుఁ బెనంగియతుల్దిశా[1]
ప్రభవమై కవిజనాశ్రయ! పద్మ మనంజనున్. 78

ప్రియకాంతావృత్తము.—

నయనయసంబుల్ గురువు పెనంగం బ్రియకాంతా
హ్వయమగుఁ శిష్టామరతరువా! దిగ్యతిమైనన్.[2] 79

చంద్రశ్రీవృత్తము.—

కవీంద్రేంద్రక్ష్మాజా! యమనసరగప్రాప్తమైనన్
గవీంద్రుల్ చంద్రశ్రీయనిరి యతిగా రుద్రసంఖ్యన్.

మేదినీవృత్తము.—

సజభజముల్ రగంబులఁ బెనంగి దిగ్విరామ
ప్రజనికలోపహ్వ మేదినికిఁ బంకజోపమాస్య! 81

పంచచామరవృత్తము.—

[3]కనద్యశా! జరంబుతో జకారముల్ రజంబులుల్
జనన్ గకారయుక్తిఁ బంచచామరం బగుల్ ధరన్.

[4]మదనదర్పవృత్తము.—

శ్రీభసజరజల్ గయుక్తిఁ జెంది వచ్చినం గుమా
రాభ! మదనదర్ప మయ్యె నబ్జభూవిరామమై. 83

---

* ఇచ్చటనుండి యతిస్థానము వక్కాణింపఁబడినది. 1 ద-యతిన్ దశా. 2 ద-శిష్టాదరత దశావిశ్రమ మైనన్. 3 ప-చ లలో 'జరల్ జరల్ జగంబు గూడఁ జాలి రేచనానిధి, స్ఫురద్విరామమై ధరిత్రిఁ బొల్చుఁ బంచ చామరన్.' నున్నది. 4 బ, లో మాత్రమున్నది.

వ. ఆత్యష్టిఛందంబునకుఁ బదియేడక్షరంబులు పాదంబుగా ౧౩౧౦౭౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శిఖరిణీవృత్తము.—

పురారాతిస్ఫూర్తీ! యమనసభవంబుల్ పెనఁగి సుం
దరంబై నర్గ రేచా! శిఖరిణియగుర్ద ద్వాదశయతిర్.

[1]సుగంధివృత్తము.—

భాసురంబుగా రజద్వయంబుపై రవంబుగూడఁగా
నాసుగంధికిర్ దిశావిరామ మంచితంబగున్ధరన్.

హరిణీవృత్తము.—

నసమరసవప్రోక్తంబై రుద్రనవ్యవిరామమిం
పెసఁగహరిణీవృత్తంబయ్యెన్ గవీంద్ర జనాశ్రయా!.

[2]పాలాశదళవృత్తము.—

కదియఁగ ననన నగగములకును బాలా
శదళ మనఁజనునది దశమయతియుఁ గాఁగర్. 87

మందాక్రాంతా వృత్తము.—

కాంతా కాంతా! మభనతతగా కాంతి సంక్రాంతి[3]మందా
క్రాంతంబన్పేరమరు దశమాశ్రాంత విశ్రాంతమైనన్. 88

నర్కుటవృత్తము.—

నజభజజల్ వకారము పెనంగిన నర్కుట కం
బజిత గుణాన్వితా యతి! దిశాన్వితమై పరఁగున్. 89

---

1 బ, లో మాత్రమున్నది. 2 చ-లో మాత్రమున్నది. దీని కిందే త్వరితపదగతి యనునామాంతరముగూడఁ గలదు. 3 చ-డ-సంతాన.

పృథ్వీవృత్తము.—

ప్రియంబగుచు రుద్రవిశ్రమము పృథ్వికాసంజ్ఞికా
హ్వాయం బగు జసంబుతో జసయవంబులున్ గూడినన్.

వ. ధృతిచ్ఛందంబునకుఁ బదునెనిమిది యక్షరంబులు పాదం
బుగా ౨౬౨౧౪౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

కుసుమితలతా వేల్లితవృత్తము.—

అశ్రాంతత్యాగాన్విత! మతనయాయంబులన్ రుద్రసంఖ్యా
విశ్రాంతంబై నన్ గుసుమితలతావేల్లితావృత్తమయ్యెన్.

మత్తకోకిలవృత్తము.—

శ్రావకాభరణాంక! విన్ రసజాభరేఫల దిగ్విరా
మావహంబుగ మత్తకోకిల యండ్రు దీనిఁ గవీశ్వరుల్. 92

[2]అతివినయవృత్తము.—

ననలుగలయఁగ ననలనసయుతము లగుచున్
దనరు నతివినయ కివి దశమయతి కృతులన్. 93

[3]త్వరిత పదగతి వృత్తము.—

సరసిరుహభవ సదృశ చతుర! ననన నాయల్
త్వరిత పదగతి కమరు దశమయతియుఁ గాఁగన్. 94

వ. అతిధృతిచ్ఛందంబునకుఁ బందొమ్మిదియక్షరంబులు పాదం
బుగా ౫౨౪౨౮౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

శార్దూల విక్రీడిత వృత్తము—

సారాచార విశారదా! యినయతిన్ శార్దూలవిక్రీడితా
కారంబై మస జమ్ములిమ్ముగ సతాగప్రాప్తమై చెల్వగున్.

1-క-బ-లలోనున్నది. 2 క-లో మాత్రమున్నది. 3 క-బ-లలో
మాత్ర మున్నది.

మేఘవిస్ఫూర్జితవృత్తము.— [ఖ్యం

మృగేంద్రోద్యచ్ఛౌర్యా!యమనసములన్ మేఘవిస్ఫూర్జితా
బగున్నీదన్ రాగంబొడఁబడిన సూర్యాంకవిశ్రాంతమైనన్.

తరల వృత్తము—

ప్రవర రుద్ర విరామ యుక్తి నభంబులు న్ రసజాగముల్
గవిజనాశ్రయ!పొంది యందము గామహిన్ దరలంబగున్.

చంద్రకళావృత్తము. —

శ్రావకాభరణాంక! దిశావిశ్రామముతోడ రసాతముల్
జావిలగ్నగకారయుతంబై చంద్రకళాహ్వయమై చనున్.

భూతిలకవృత్తము.—

భారసజాగగణంబులన్ గుచభారనమ్రవధూముఖాం
భోరుహభాస్కర! రుద్రయుగ్యతిఁ బూనిభూతిలకంబగున్.

[1]శుభికావృత్తము. —

సూరిస్తుత్యా!మభనసవిలసితసూర్యయతిన్ శుభికా
కారంబై యెల్లకృతులనెఱయును గల్పితభాగలచేన్. 100

వ. కృతిచ్ఛందంబున కిరువదియక్షరంబులు పాదంబుగా
౧౦౪౮౫౭౬ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

మత్తేభవిక్రీడితవృత్తము. —

స్మయదూరా! విలసత్త్రయోదశయతిన్ మత్తేభ విక్రీడితా
హ్వయ మయ్యెన్ సభరంబులున్ నమయవవ్రాతంబులున్
గూడినన్.

---

1 బ-లో మాత్ర మున్నది.

ఉత్పలామాలావృత్తము.—

భానుసమాన!విన్భరన భారలగంబులఁగూడి విశ్రమ

స్థానమునందుఁ బద్మజయుతంబుగ నుత్పలమాలమైచనున్.

అంబురుహావృత్తము.—

శ్రీరమణీప్రియ! మల్లియరేచ! విశిష్టకల్పమహీజ! భా

భారసవంబుల నంబురుహం బగు భానువిశ్రమయుక్తమై.

[1]ఖచరప్లుతవృత్తము.—

అమితసాహస! రుద్రవిరామాయత్తము లైన నభామసా

సములగున్ ఖచరప్లుతనామవ్యక్తి నియుక్తసమేతమై. 104

[2]ప్రభాకలితవృత్తము.—

వెలయునజాభరసంబులున్ రవివిశ్రమంబులునుం బ్రభా

కలితకు నొప్పునగణ్యపుణ్యా! లగంబు మీఁద ధరన్ గృతిన్.

వ. ప్రకృతిచ్ఛందస్సున కిరువదియొక్క యక్షరంబులు పాదం

బుగా ౨౦౯౭౧౫౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు.

స్రగ్ధరావృత్తము.—

శ్రీమన్మూర్తీ!మకారాశ్రితరభనయయాసేవ్యమైసానుమద్వి

శ్రామంబై సానుమద్విశ్రమమున మరఁగా స్రగ్ధరావృత్తమయ్యెన్.

చంపకమాలావృత్తము.—

నజభజజల్ జరేఫలు పెనంగి దిశాయతితోడఁ గూడినన్

[3]ద్రిజగదభిస్తుతా!బుధనిధీ!విను చంపకమాలమై చనున్.107

---

1 ద-ఖచప్లుతము. 2 క-ద-లలో నున్నది. బ-లో దీనికే భంగ్యంత రముగా లఘుప్రభాకలితవృత్తము గలదు. అహర నజాభరసంబులున్ లగ మంబు సూర్యవిరామమున్ గొమరుగఁ జెందు నవేందు మౌళి లఘుప్రభాకలి తాఖ్యకున్. 3 ద, ద్రిజగదభష్టదా.

[1]లాటీవిటవృత్తము.—

ససామతయంబులు సూర్యయతిశ్రయ్యంబై లాటీవిటవృత్తం
బసమానయశా!నుతమానగుణా!యాశ్చర్యాన్వితంబగు ధాత్రిన్

వనమంజరీవృత్తము.—

నయుతజకారచతుష్కభరేఫగణత్రయమో దశవిశ్రమా
శ్రయమగు నవ్వనమంజరి రేచన! సర్వశాస్త్ర విశారదా!

మణిమాలావృత్తము.—

కదియంగమూఁడుసజముల్ సకారయుతమైదిశాఖ్యయతిగా
మదనానుకారి!నిఖిలాగమజ్ఞ! మణిమాలయండ్రుసుకవుల్.

[2]కరిబృంహితవృత్తము.—

మూఁడుభనములుగూడి రగణముమున్టికొనఁగరిబృంహితం
బాడు వనమునిజార్ధమునఁగల యద్రిశయతిని నర్కులన్.

వ. [3]ఆకృతిచ్ఛందంబున కిరువదిరెండక్షరంబులు పాదంబుగా
ఠర్గరఠ3౦ఠ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు.

మహాస్రగ్ధరావృత్తము.—

లసదుద్యత్కీర్తివల్లీ లతితగుణగణాలంకృతాంగా! సతాన
స్థసరాగంబుల్ మహాస్రగ్ధరకువసుమునిస్థానవిశ్రాంతినొప్పున్.

[4]సుభద్రకవృత్తము.—

మందరభృత్సమాన! నిఖిలాగమజ్ఞ! వెలయంగరుద్రయతితో
నందముగాభసంయుతరనత్రయాగ్రగురువై సుభద్రకమగున్.

---

1. ద లాటవిట. 2 బ-లోమాత్రమున్నది. 3. క అతికృతి 4. చ-డ-బ-లలో దీనికిఁజంద్రకమను పేరున్నది.

మానినీవృత్తము.—

కారకముల్ క్రియ గన్గొన నేడుభ
　　కారము లొక్క గకారముతో
గారవమై చనఁగా యతి పంద్రెటఁ
　　గల్గిన మానినికామనిభా! 114

[1] తురగవృత్తము.—

ననన సజములను జగము దుద నాటుకొల్పిన రేచనా!
చనుఁ దురగ మన జగతి నిది మనుసంప్రయుక్తవిరామమై.

వ. వికృతిచ్ఛందంబున కిరువదిమూఁడక్షరంబులు పాదంబుగా
　　౮౩88౫౬౦౮ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

అశ్వలలితవృత్తము.—

నజగణముల్ భజద్వయముతోఁ బెనంగి
　　భవయుక్తమై ధరణిసూ
ర్యజ మగువిశ్రమం బమరియున్న నశ్వ
　　లలిత మ్మగున్ గుణనిధీ! 116

కవిరాజవిరాజితవృత్తము.—

క్రమమున నొక్కనకారము నాఱుజ
　　కారములుం బరఁగంగవకా
రమును నొడంబడి రాఁ గవిరాజవి
　　రాజిత మన్నది కామనిభా! 117

---

1. బ-లో మాత్ర మున్నది.

వ. [1] సంకృతిచ్ఛందంబున కిరువదినాలుగక్షరంబులు పాదంబు
గా ౧౬౭౭౭౨౧౬ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

సరసిజవృత్తము.—

మారాకారా! చారుచరిత్రా!
మతయననసస [2]మహియతిరచనఁ
సారంబైనఁ సూరికవీంద్రుల్
సరసిజ మని వినఁ జదివిరి సభలన్.[3] 118

క్రౌంచపదవృత్తము.—

పంచశరాభా! సంచితపుణ్యా!
భమసభననయపరిమితమైనఁ, [4]
క్రౌంచపదాఖ్యం బంచిత మయ్యెఁ
గ్రమయతి దశవసుకలితము గాఁగఁ.[5] 119

వ. [6] అభికృతిచ్ఛందంబున కిరువదియైదక్షరంబులు పాదంబు
గా ౩౩౫౫౪౪౩౨ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

బంధురవృత్తము.—

అమరఁగ ననననసభభభగయుతం
బై తిథి విశ్రమమొంది చనఁ
బ్రముదితకువలయ! పరహితచరితా!
బంధుర మన్నది వృత్త మగున్. 120

---

1 చ-సత్కృతి, ప-సుకృతి. 2 క-డ మహితపురచనఁ. 3 చ-డ-ద మొదలన్. 4 క-ప పరివృతమైన్. 5 ప - రసదశకలితముగాఁగన్. 6 క-లో నీఛందస్సు లేదు.

భాస్కరవిలసితవృత్తము.—

భాస్కరసదృశ సముజ్జ్వల తేజా!
భాసుర భనజయభసనసగంబుల్
భాస్కరవిరమణబంధుర మైనన్
భాస్కరవిలసిత మనిరి కవీంద్రుల్. 121

[1] జలదరవవృత్తము.—

నన నన ననలు ననల నొడఁబడి
నయవినయనిధి! వినుము రే
చన! మనుయతిని నిలుపఁగ మహిని
జలదరవ మగు గురువుతోన్. 122

వ. [2]ఉత్కృతిచ్ఛందంబున కిరువదాఱక్షరంబులు పాదంబుగా ౬౭౧౦౮౮౬౪ వృత్తంబులు పుట్టె. అందు,

భుజంగవిజృంభితవృత్తము.—

[3]ధీరాసారతోద్యోదారత్వస్థిరగుణ! నసు
దశమయతిన్ భుజంగవిజృంభితా
కారం బారంగాఁ దోఁచున్ సంగతమమతన
ననరసకారమై నయుతంబుగాన్. 123

---

1 బ- లో మాత్రమున్నది. 2 ద- ఉత్కృతిచ్ఛందంబున ... 3 ... తోద్యోదారత్వాదృత.

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.—

శ్రీమహిత! లోకహిత! శిష్టజనసేవిత!
విశేషగుణ! మంగళమహాశ్రీ
[1] నామ మగు నబ్భజసనంబులకడన్
భజసనంబులు గగంబులు పెనంగన్. 124

[2] క. కమనీయంబగు నీక్రియ
సమవృత్తము లిరువదాఱుఛందంబుల నీ
క్రమమున మల్లియరేచన
రమణీరమణీయరమణరమణుఁడు చెప్పెన్. 125

ఉద్ధరమాలావృత్తములు.

క. పరఁగఁగ నిరుపదియాఱ
క్షరముల కగ్గలము చెప్పఁగాఁ బాదము లు
ద్ధరమాలావృత్తములై
పరఁగు లయగ్రాహి లయవిభాతి యనంగన్. 126

---

1 ద-నామమునకున్ భజసనంబులు పెనంగు నసునాను యతి రెట్టిగఁ గుదిరెఁగాన్. 2 ఈపద్యము పిఠపఁ జాల ప్రతులలో నీక్రిందిపద్య మున్నది. చ. ఒగిఁబదుమూఁడు కోటులును నొప్పగ నల్వదిరెండు లక్షలున్, దగఁ బదియేడువేలు విదితంబుగఁదానట నేడునూటిపై, నగణితవైభవా! యిరువదాఱగు సంఖ్యఁ జెలంగి యొప్పెడున్, సగుణిత యిర్వదాఱు నగు ఛందములన్ సమపాదవృత్తముల్. డ-లో 3, 4 పాదములు. అగణిత వైభవా!యిరువదాఱగు సన్నుతపాద వృత్తముల్,జగమున నెన్నిచూడఁగ విశాలయశోనిధి రేచధీమణీ!

లయగ్రాహివృత్తము.—

[1]ఇం బడరఁగా భజసనంబులకడన్ భజస
సంబులు భకారము నొడంబడి లయగ్రా
హిం బరఁగఁ జెప్పఁ గలశం బిడినయట్ల యగ
ణంబు కృతిమీఁద నమరుం బరహితార్థీ !. 127

లయవిభాతివృత్తము.—

ననననసనంబులును నననసగంబులును
నెసఁగఁగృతి పాదముల రసికతను జెప్పన్,
గుసుమశరవత్సుభగ ! యసదృశగుణా! వినుత
రస! లయవిభాతి యని రసమసుకవీంద్రుల్. 128

త్రిభంగివృత్తము.—

నననసలును సనభమలును సగయుక్తము లైనన్
మృదు వైనన్ బ్రస్తుత మైనన్
వనరుహభవనిభ ! మన మలరఁ ద్రిభంగిని జెప్పన్
వడి దప్పన్ బ్రాసము లొప్పన్ . 129

[2]లయహారివృత్తము.—

పదునొకఁడునగణములతుద సగణమును గురువుఁ
గదిసి మృదుపదరచన నొదవి క్రియఁ బ్రాసా[3]
స్పదనిరతి నునుపఁదగు నది సుకవివరులు పొగడుదు
రసమబహుకృతుల విదితలయహారిన్. 130

---

1 డ-లోకేను. 2 డ-లయవిహారి. 3 ద-వాచా.

[1]దండకలక్షణము.—

అమరఁగనన హంబులం[2] దాది గానొండె, కాదేని నాదిన్ దకారంబుగా నొండె,లోనన్ దకారంబు లిమ్మైగ కారావసానంబుగాఁ జెప్పినన్,దండకం బంద్రు దీసింగపీంద్రుల్ జగద్గీతకీర్తీ!పురారాతిమూర్తీ! సదాచారవర్తీ!సముద్యద్గుణార్థీ! వణిగ్వంశచూడామణీ! బంధుచింతామణీ! శిష్టరక్షామణీ! సుందరీవశ్యవిద్యామణీ! రేచనా! కావ్యసంసూచనా[3]! 131

—=॥ అర్ధసమవృత్తములు. ॥=—

[4]క. కమలాధీశుఁడు రేచన
కమలాసనకమలనాభకమలాప్రియవృ
త్తముల మహత్త్వము తేజ
స్సమేతుఁ డొనరించు నర్ధసమవృత్తములన్. 132

[5]క. ఆదిద్వితీయవిలస
త్పాదంబులు వేఱువేఱుభంగుల నిడి య
ప్పాదములఁ బోలఁ దక్కిన
పాదము లర్ధ సమవృత్తపద్ధతి నొప్పున్. 133

---

1 ప-లో లేదు. 2 ప-అమరంగసనహంబులన్. 3 డ-త్యాగవైరోచనా. క. చ. లలో దండకాంతమునఁ బ్రకరణాంత గద్య మున్నది. డ-లో "ఇదిస్వస్థానపరస్థానవృత్తాధికారము" అని యున్నది. 4 క-ద-లలో మాత్ర మున్నది. 5 క-ప-ద-లలో నున్నది.

వ. అర్ధసమవృత్తంబు లన్నవి స్వస్థానార్ధసమవృత్తములు, పరస్థానార్ధసమవృత్తములు నా రెండుదెఱంగు లయ్యె. స్వస్థానార్ధసమవృత్తము లన్నవి యుక్తాదిషడ్వింశతిచ్ఛందంబులలో నొక్కఛందంబున మొదలిపాదంబును [1]రెండవపాదంబును మూఁడవపాదంబును నొక్క వృత్తముగా వ్యత్యాసముచేసి చెప్పునవి. మఱి పరస్థానార్ధ సమవృత్తము లన్నవి మొదలిపాదంబును మూఁడవపాదంబును నొక్కఛందంబున రెండవపాదంబును నాల్గవపాదంబును నొక్కఛందంబునఁ జెప్పునవి. స్వస్థానార్ధవృత్తములలో.—

నారీప్లుతవృత్తము.—

[2]వారశ్రీసంసేవ్యవక్షా! మతాగా
కారంబు నిత్తాజగగస్వరూపం
బారంగం బూర్వా పరార్ధంబు లైనన్
నారీప్లుతం బన్నది నామ మయ్యెన్. 134

---

1 ద-నాఛందంబున నొక్కవృత్తంబున రెండవపాదంబును మూఁడవపాదంబును నాల్గవపాదంబును నిట్లు వ్యత్యాసముగాఁ జేసి చెప్పునది. మూలము స్పష్టముగా లేదు. వృత్త మంతయు నొక ఛందమునకే చేరియుండి బేసిపాదము లొకవృత్తమునకును సరిపాదములు వేఱొకవృత్తమునకును సంబంధించి యున్నచో నది స్వస్థానార్ధసమవృత్త మగు నని భావము. 2 క. ప. ద. లలో నున్నది. ఈవృత్తము త్రిష్టుప్ఛందములోనిది. బేసిపాదములు శాలినీవృత్తలక్షణమునకును సరిపాదము లింద్రవజ్రవృత్తలక్షణమునకును సరిపడును.

రతిప్రియవృత్తము.—

[1]ఖ్యాతంబై మనజరగ వ్రజంబులో సం
గతంబుగా జభసజగంబు లూర్జిత
శ్రీతస్వీప్రముదితచిత్త! చిత్తజాభా!
రతిప్రియం బనిరి తిరంబుగాఁ గవుల్. 135

[2]అజితప్రతాపవృత్తము.—

సజసాగణాళివికసన్నవనీ
రజముఖా! నభజరవ్రజంబులో
నజితప్రతాప కుభయార్థములై
నిజముగాఁ దగు ననుందిరంబు గాఁగ. 136

[3]కోమలీవృత్తము.

జననుతకీర్తి! నజాయగణంబుల్
ఘనంబుగా జభసర కారంబులో

1 క-ద-లలో మాత్రమున్నది. ఈవృత్తి మతిజగతీఛందస్సులోనిది. బేసిపాదములు ప్రహర్షిణీలక్షణమునకును సరిపాదములు రుచిరవృత్తలక్షణమునకును సరిపడుచున్నవి. 2 క-ద-లలో మాత్రమున్నది. ఇది జగతీఛందములోనిది. బేసిపాదములు ప్రమితాక్షరావృత్తలక్షణమునకును సరిపాదములు ప్రియంవదావృత్తలక్షణమునకును సరిపడుచున్నవి. 3 ఇదియు జగతీఛందస్సులోనిదే. పొరపాటున వ్రాఁతప్రతులలోఁ బరస్థానార్ధసమవృత్తములలో నుదాహరింపఁబడియుండును. విషమపాదములు తోదకవృత్తమునకు జేరినవి.

ననుపములై యుభయార్థములందుఁ
బెనంగఁ గోమలియను పే రొప్పగున్. 137

మనోహరవృత్తము.—

[1]చారిత్రనిదాన! తజావము లు
ద్ధురమయ్యె సకారచతుష్కముతో
నారంగఁ బడ న్నుభయార్థములన్
విరచింప మనోహరవృత్త మగున్. 138

మణివితానకాంతివృత్తము.—

[2]సంబుద్ధీ! మసజంబుతో గకా
[3]రంబుతో రనమురంబునన్ వకా
రంబొందన్ గవిరాజితోభయా
ర్థంబగున్ మణివితానకాంతికిన్. 139

---

1 బేసి పాదములు త్రిష్టుప్ ఛందస్సులోని కాంతావృత్త లక్షణమునకును, సరిపాదములు జగతీ ఛందస్సులోని తోటకవృత్తలక్షణమునకును సరిపడుచున్నవి.

2 విషమపాదములు పంక్తిచ్ఛందస్సులోని శుద్ధవిరాటివృత్తమునకును, సమపాదములు త్రిష్టుప్ఛందస్సులోని రథోద్ధతవృత్తమునకును జేరుచున్నవి. ఇది. క. ద. లలోనున్నది.

3 రంబుతో రసరంబంపుపైవకా, అని పాఠాంతరము.

క. ఇప్పాటఁ దొల్లి పింగళు
చెప్పినక్రియఁ దప్పకుండఁ జెలు వలరంగాఁ
జెప్పఁబడె వళ్లుప్రాసలు
తప్పకయర్ధసమవృత్తతతి విదితముగాఁ. 140

గద్యము. ఇది వాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధుకరాయమానశ్రావకాభరణాంకవిరచితం బైనకవిజనాశ్రయం బనుఛందంబునందు వృత్తాధికారము.

1 ఇది క-ద-లలో మాత్ర మున్నది.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

జా త్య ధి కా ర ము.

క. [1]శ్రీకమనీయుఁడు వాణీ
శ్రీకమనీయుండు ధాత్రి రేచన కీర్తి
శ్రీకమనీయుఁడు సకలక
ళాకుశలుఁడు చెప్పు జాతిలక్షణ మొనరన్. 1

క. జాతులు మాత్రాసమక
[2]ఖ్యాతగణప్రతతిఁ జెప్పఁ గందము లయ్యేన్.
గీతులు మొద లగునవి యుప
జాతులు భూతలవినూత్న జాతయశస్కా! 2

---

1. క-డ-ల-లో, శ్రీకాంతాసఖుఁడా శాం, తాకాంతనితాంతకాంతుఁ డగురేచన వా, క్ఛీ)కమనీయుఁడు (శేషము సమానము). ద-లో, శ్రీకాంతాసఖుఁడును గాం, తాకాంతనితాంతకాంతుఁ డగుచు సదావా, క్ఛీ)కమనీయుఁడు (శేషము సమానము) 2. క-ప-డ-లలో, ఖ్యాతగణప్రతతిఁ జెప్పఁగందము లార్యాగీతులు మొదలుగఁ గలయవి (శేషము సమానము).

కందము.

క. ఆది గురు విడిన గురువే
పాదాదుల నెల్ల నిలుపఁబడుఁ గందములం
దాది లఘు విడినలఘువే
పాదాదుల [1]నిలుపవలయుఁ బరహితచరితా!. 3

క. [2]వెలయఁగ గాభజసనలం
బులు నేనును గాని కందమున కొండు గణం
బులు చొరవు, వానిపాదం
బుల నిడు నది మూఁడు నేను మూఁడు న్నేనున్. 4

క. [3]హిమకర పుర శర నగముల
నమరుపఁగాఁ జనదు జగణ మందలి రెండ
ర్థములన్ నల మొండె జకా
రమొండె నాఱవయెడం దిరము గావలయున్.[4] 5

---

1 ద-నిడఁగ. 2 ప-ద-లలో లేదు. ಗಿರಿಶಂಧೂರ್ಜಟಿ ಶರ್ವಾ, ಪುರಾರಿ ಮಖರಿಪು ವೆನಿಪ್ಪವಿಂತೆಸ್ಥುಗಣಂ,ಬರೆ ಶಶಿಪುರವಿಷಯಾದ್ರಿಯೊ, ಶಿರದಿರ್ಕೆ ಪುರಾರಿ ಯೆಂಬಗಣಮುಜ್ಜಮುಖಿ. (ಕರ್ಣಾಟಕಚ್ಛಂದೋಂಬುಧಿ) 3 ಶಶಿಪುರಬಾಣಾದ್ರಿಗಳೊಳ್, ಬಿಸಜಮುಖಿ! ಮಧ್ಯಗುರುಗಳಾಗಲ್ ಕಂದಂ, ಪುಸಿಯತ್ತೆ? ಗಂಡನಲ್ಲದ, ಶಶಿವದನೆಗೆ ಗರ್ಭ ಮಾದ ತೆಱನೊಳ್ ಕೆಡುಗುಂ, (ಕ-ಛಂ.) 4 ఈ పద్యము తరువాత ప, ద-లలో ద్వాదశమాత్రలు మొదలిడఁ, బాదం బగు నాద్వితీయపాదంబునకున్, ద్వాదశమాత్రలు చన యతి, కాఁ దగు వసుమాత్ర లర్ధకందము రేచా! అను పద్యమున్నది.

క. [1]కందము త్రిశరగణంబుల
[2]నందును, గాభజసనలము లైదునె గణముల్;
పొందును నాఱిట నలజము,
లొందుం దుదిగురువు, జగణ మొప్పదు [3]బేసిన్. 6

క. [4]నెల వెఱిఁగి నిడుదపాదం
బుల నాలవగణము మొదలఁ బొదలఁగ నిడఁ గా
వలయును వ ల్లాపాదం
బులతుద గురు వమరఁ గందమున కిడవలయున్. 7

—— ఆర్య. ——

క. [5]క్రమమునఁ గందము రెండ
ర్ధములతుదన్ గురువు లుంచి, తప్పక కడయ
ర్ధము నాఱవయెడ లఘు విడ
నమితగుణైశ్వర్యధుర్య! యది యార్య యగున్. 8

---

1 కందము త్రిశరగణంబుల, నందము గాభజసనము లట వడి మూఁటన్, బొందును నలజల నాఱిట, నొందుం దుదగురువు జగణముండదు బేసిన్ (సులక్షణసారము). 2 ప. నందము గా భజసనలములటముని యతినై, ద. నందము గగభజసనలము లైదే గణముల్. 3 ద. ముండదు. 4 ప. లో లేదు. 5 లక్ష్మైతత్సప్తగణా గోపేతా భవతి నేహ విషమే జః। షష్ఠోయం చ నలఘువా ప్రథమేర్ధే నియత మార్యాయాః. షష్ఠేద్వితీయలాత్పరకే న్లేము ఖలాచ్చసయతి పదనియమః। చరమేఽర్ధేపంచమకే తస్మాదిహ భవతి ష ష్ఠోలః. (వృత్తరత్నాకరము). మిగదేల్ గణముంబ కాన్,ర్యగెముంతం తు డయె లొంచె గురుతాంబండి, న్నగలచె పదార్థదోళ్ శిశు, మృగాక్షి!, లఘు

గీతి, ఉపగీతి, ఉద్గీతి.

క. [1]అమరఁగ నార్యాపూర్వా
ర్ధమునన చెప్పునది గీతి, తత్క్రియనపరా
ర్ధమున నుపగీతి, తద్వ్య[2]
త్క్రమమున నుద్గీతి యగు జతద్గీతయశా !. 9

ವೊಂದೆಬಂದು ನಿಲ್ಕುಂರಸವೊಳ್. ಮೊದಲೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡೆರಡನೆ, ಯದಱೊಳ್ ಪದಿನೆಂಟು ಮೂಱಱೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡಂ,ತ್ಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಪದಿನೈದುವಮಾತ್ರಾನಿಯಮಮಾರ್ಯೆ ಯೊಳ್ ವನಜಮುಖೀ. (కర్ణాటచ్ఛందోంబుధి). కందపద్యము ద్వితీయ చతుర్థ పాదాంతగణములకుబదులుగా నొక్కొక్కగురువును, చతుర్థపాద మందొకనగణమునకు బదులుగా నొక్క లఘువును బెట్టినచో నది యార్య యగును. ఆర్యప్రథమతృతీయపాదములకుఁ బన్నెండేసిమాత్రలును, ద్వితీయ పాదమునకుఁ బదునెనిమిది మాత్రలును, చతుర్థపాదమునకుఁ బదియేను మాత్రలునుండును.

1 ఆర్యాప్రథమార్ధమును బోలియే ద్వితీయార్ధముకూడనుండిన నది గీతి యనియు,ఆర్యాద్వితీయార్ధమును బోలి ప్రథమార్ధము కూడనుండిన నది యుప గీతియనియు,ఆర్యాప్రథమార్ధమును బోలి ద్వితీయార్ధమును,ద్వితీయార్ధమునుబోలి ప్రథమార్ధము నుండినచో నది యుద్గీతి యనియునర్థము. ఈలక్షణములువృత్త రత్నాకరమునందలి లక్షణముల ననుసరించి యున్నవి. వృత్తరత్నాకరమం దార్యాగీతి యను నింకొకగీతి చెప్పఁబడినది. దానిలక్షణము:—ఆర్యాపూర్వార్ధం యది గురుణైకేనాధికేన నిధనే యుక్తమ్, ఇతరత్తద్వన్నిఖిలం దలం యదీయముదితేయమార్యాగీతిః. ఇది కందపద్యలక్షణమునకు సరి పోవును. ఛందోఽంబుధిలో గీతిమాత్రము చెప్పఁబడియున్నది. 2. వ-త త్క్రియఁ బశ్చార్ధమునందుఁ జెప్పఁగా నీ. వీనితో సాంస్కృతికజాతులు సమాప్తము.

తెనుఁగు జాతులు. [1]

క. [2]వెలయంగఁ దెనుఁగుబాసకుఁ
దల మయ్యెడు సీసములును దర్వోజలు గీ
తులు నక్కరలును ద్విపదలు
పొను పొందఁగ రేచఁ డిష్టమున నొనరించున్[3]. 10

సీసములు.

క. * ధాత్రిక గవిత్వతత్త్వము
పాత్రతఁ గడునొప్ప వెలయుఁ (బ్రాజ్ఞులచేతన్)
మాత్రోక్తి నష్టగణముల
మాత్రలు సీసముల కెల్ల మల్లియరేచా! [4] 11

క. [5]నలనగసలభరతలలో
పలనాఱునుమీఁద రెండు పద్మాప్తగణం

---

1 ఈశీర్షిక మూలములో లేదు. 2 చూ. అర్ణవ జాతానసె సం, పూర్ణతెయిం సకలవిషయ భాషాదిగళం, నిర్ణయమాగఱుపిదెనాం, కర్ణాటక భాషియందమం కేళ్ పేళ్వెం. (కర్ణాటకచ్ఛందోంబుధి.) 3 చ-లో దర్వోజలు నం, దుల షట్పదములు నక్కరములు ద్విపదలు రేచఁ డిష్టముగ నొనరించున్. ప - 4 - వపాదము. బలురగడలు మంజరియును బలుమదుఁ గృతులన్. 4 క - ప - లలో మాత్ర వసు దశవ నవష, జాన్మత్రలు సీసముల కెల్ల మల్లియరేచా. మఱియొకపాఠము. మాత్రోక్తి దశమ నవష, జాన్మత్రలు మాత్రలకు నెల్ల మల్లియరేచా. 5 చ - నలనగసల భరతగణం, బులు గూడఁగ వానిపాదములు నొక్కెడలన్, గలయ నహం బులు రెండున్, గలయున్ సీసము బెడంగుగా నిడవలయున్.

* సీసమునం దష్టవిధము లగుమాత్రాగణము లుండు నని యీపద్యము నుత్తరార్థము భావము.

బులుగా నాలుగు పదములఁ
జెలు వగు నొకగీతితోడ సీసం బమరున్.

క. నలనగసలభరతగణం
బులు నొడఁబడి వాని పాదముల నొక్కటి నై
కలయ[1] నహంబులు నట్లన
కలయ నొడంబడి పెనంగుఁగాఁ దమలోనన్. 16

వ. సీసంబు లన్నవి విషమసీసంబులు, సమసీసంబులు నన
రెండు దెఱంగు లయ్యె. అందు,

విషమసీసం బెట్టి దనిన.

[2]ఊహ నేడు గణములుగను నొనర నగణ మొండెఁ ద
త్సాహచర్య మొండె గురుకసహితముగ నొనర్ప ను
త్సాహ మయ్యె నిదియునుం బ్రశస్తముగ నొనర్ప ను
ర్వీహితోరుచరిత యదియ విషమసీస మై చనున్.
బ్రాలు వళ్లు లీల నోలిని నిలిపి యా
గణము కాని యొండుగణము లిడక
యభినుతార్థరచన యభినుతమై యుండఁ
జెప్ప విషమసీస మొప్పుఁ గృతుల.

---

1 ద-గలుగు. 2 ప-లో, ఊహనాలు నినులగణము లొనరరగణ మొండఁద, త్సాహచర్య మాదిగురువుసహితముగ నొనర్పను, త్సాహమయ్యె నిది వినఁ బ్రశస్తముగ రచింపను. (నాలుగవపాదము సమానము). గీతము లేదు.

వ. మఱి సమసీసంబు లన్నవి అవకలిసీసంబు, ప్రాససీసంబు, అక్కిలిప్రాససీసంబు, వడిసీసంబు, అక్కిలివడిసీసంబు నా నేనుదెఱంగు లయ్యె[1]. అందు,—

→ అవకలిసీసము. ←

పాదంబు నాలుగు పాదముల్ గాఁ జేసి[2]
మొదలిమూఁటికి లోకవిదిత మైన
యలయూఱు[3]గణములు వెలయ (నిర్)మూఁ డిడి
మూఁనుగాఁ దక్కినవానియందు
నగణముల్ రెం డిడి తగఁ గూడఁ బాదముల్
నాలుగు నిప్పాట నోలి నిలిపి
సమసీసములు చెప్పఁ డమరంగ రెంటికిఁ
బ్రాసముల్ వేఱుగాఁ జేసి యొనర

గీ. సలలితముగ నిట్లు విలసత్పదంబుల
రసికమైనరచన లెసఁగి యుండఁ
గవిజనాశ్రయాంకుఁ డవకలిసీస మి
ప్పాటఁ జెప్పఁ బనిచెఁ[4] దేటపడఁగ[5]. 15

→ ప్రాససీసము; అక్కిలిప్రాససీసము. ←

ప్రాసంబు నాలుగు పాదంబులందును
బన్నుగా నిడి పెఱపాదములను

---

1 ద-లో ఆంకిలి సీస మొక్కటి యధికముగాఁ జేర్పఁబడినది. 2 ద-పాదంబులుగఁ జను. 3 చ-డ-ద- నలనాము. 4 ద-దొడఁగె. 5 చ-ప్పాటఁ జెప్పెఁ గృతులఁ దేటపడఁగ.

బ్రాసంబు లిడక తత్పాదంబు లం దెల్లఁ
బన్నుగా వళ్లట్లు [1]పరఁగ నిలిపి
దేసి తెనుంగులఁ[2] దియ్యనినొడువులఁ
దెల్లంబుగా నర్థదృష్టి దెలుపు
బ్రాసనీసము దీని పశ్చిమార్థంబునఁ
బ్రాసంబు వేఱొక్క ప్రాసమైన,
గీ. [3]శ్రీసమేతుఁ డైన జినపాద[4]పంకజా
వాసమధుకరుండు వాసవప్ర[5]
హాసభాసి[6] రేచఁ డనవద్యుఁ డక్కలి[7]
బ్రాసనీస మనుచుఁ[8] బరఁగఁ జెప్పె. 16

వడిసీసము ; అక్కలివడిసీసము.

వివిధచతుష్షష్టివిద్యల నజుఁ డని
వినుతనయోపాయ విమలబుద్ధి
నమరేంద్రగురుఁ డని యధిక తేజంబున
నాదిత్యుఁ డని సుందరాంగయుక్తి
నంగజుఁ డని యీగి నంగాధిరా జని
యలవున నభిమన్యుఁ డని సమస్త
జనులు ముదంబున శ్రావకాభరణాంకు
సత్కవిఁ గవిజనాశ్రయు గుణాఢ్యుఁ

1 చ-పదిలపఱచి. 2 క-చ-దేసితెనుంగున. 3 ఈగీతము ప-లో లేదు. 4 ద-శ్రీపాద. 5 క-వాసవసర. 6 చ-భాస. 7 ద-రేచఁ డనుపండితుం డిట్లు. 8 చ - సీసములను. ద- సీసమరసి.

గీ. బాగడుచుండుమ రని యి ట్లపూర్వరచన
నలరఁ జెప్పిన వడిసీస మయ్యె; దీని
పశ్చిమార్ధంబు వడి యొండు పాట నిలుప
నదియె యక్కిలి[1]వడిసీస మయ్యెఁ గృతుల.[2] 17

వృత్తంబునకు వలె వెలయు నాల్గడుగుల
నెసఁ బ్రాసములు నిల్పి విరతు లునుపఁ
బ్రాససీసం బగుఁ, బశ్చిమార్ధము నట్లు
భాసిల్ల నక్కిలిప్రాససీస
మమరు; మున్ గ్గైకొన్నయతి పాదమం దెల్ల
నడరిన వడిసీస మనఁగఁ బరఁగు,
నర్ధమర్ధమునకు యతులు వేఱైచనఁ
జెప్ప నక్కిలివడిసీస మయ్యె;
గీ. నవకలికి నిట్లు ప్రాసంబు లతిశయిల్లు,
యతులు ప్రాసంబు లిష్టసంగతుల నడవ
నదియె సమసీస మలరును; మదను గీతి[3]
పరఁగ విషమసీసం బగు భానుతేజ![4] 18

---

1 ద-యంకిలి. 2 ద-లో నీపద్యము పిదప—సీసము రెండుగణంబులఁ, బ్రాసంబై మతియు నిధివిరామం బైనన్, భాసిల్లు దీనిమీఁదను, జేసినవిషయములచేత సీసము లయ్యెన్. అను పద్యమున్నది. 3 ద-నదియె సమసీస ముత్సాహమునను గీతి. 4 ప-యును విషమసీస మిఁక విను ముత్తమగుణ. ఈపద్యము పిదప, ప-లో "ఈక్రమానఁ బ్రాససీసము, అక్కిలిప్రాససీసము, వడిసీసము, అక్కిలివడిసీసము, అనకలిసీసము, సమసీసము అనఁగా నాఱు తెఱంగు లయ్యె" ననియుఁ, బిదప "ఊహనాఱునినుల గణము లొనర" ఇత్యాది పద్యమును గలవు.

తరువోజ.

[1]నలనామగణము లినగణంబుతోడ
నాలుగుగాఁ జేసి నాటించి యిల్లు
కలయంగ నెనిమిది గణములై రెండు
గణములతుద యతిగా నిల్పి యపర
వెలయంగఁ బాదముల్ విరచింప వళ్లు
వేర్వేఱ నిప్పాట విదితమైయుండ
సలలితగతిఁ గృతి చనఁ జెప్పఁ డనియె
జానుగాఁ గవిజనాశ్రయుఁడు తరోవ్వజ. 19

గీతులు.

వ. మఱి గీతు లన్నవి విషమగీతులు, సమగీతులు నన రెండు తెఱంగు లయ్యె. [2]అందు విషమగీతులు ఎత్తుగీతి, ప్రగీతి, మేలన[3]గీతి యనం బరఁగె. అందు.

ఎత్తుగీతి.

[4]శ్రీదయితాధిపా న
మోదయ నలి నన్రత[5] 20

---

1 ద - లో "సీ. నలనామషట్క మినగణద్వయంబుతో నాలుగుగాఁ జేసి నాటి యిట్లు। కలయంగ నెనిమిదిగణము లయ్యెను రెండు గణములతుద యతిగాఁగ నమర। వెలయంగఁ బాదముల్ విరచించి వళ్లు వేర్వేఱ నిప్పాటను విదితముగను। సలలితగతిఁ గృతి చనఁ జెప్పఁ డనియెను జానుగాఁ గవిజనాశ్రయుఁడు దనర". ఇది సీసపద్యలక్షణముగాని తరోవ్వజలక్షణముగాదు.
2 "అందు విషమగీతులు వైతండికంబు లనం బరఁగె" నని కొన్ని ప్రతులలో నున్నది. 3 ద- మెలకగీతి. 4 లక్షణ మస్పష్టము. ఒక యింద్రగణము రెండు సూర్యగణములు చేరి యొకపాద మని లక్ష్యము తెలుపుచున్నది. ప్రాసమున్నది.

యెూదిత మైన నెత్తు
గీదియ యొప్పుఁ గృతుల.[1]

—⁂ ప్రగీతి. ⁂—

[2]మూఁడు సేసినగణములు[3] రెండు నలములు
మూఁడినగణములును మొగి నహంబు
పోఁడి గాఁగ నర్ధమున కగుమీఁద ని
[4]ట్లుండఁ జెప్పవలయు నొగిఁ బ్రగీతి. 21

—⁂ మేలనగీతి. ⁂—

[5]ఒనర నేడ య్యైన[6]గణము లొప్పఁ బెరసి యుండ
ఘనతరముగ వళ్లు నిట్లు గలసియుండ నిలిపి

యతిలేదు. సురనాథుమీఁద సూను లిరువురు రెంట విరతి, ధరణిఁ బ్రాసంబు దనరు నెత్తుగీతియందు.—అప్పకవీయము(వావిళ్లవారిప్రతి) ఇందు నాల్గవ పాదమున గణభంగ మున్నది. రెండవపాదమందు యతి లేదు. 6 క-డ. నలనవత్రే.

1 క-గీతి యయ్యెఁ గృతులందు. 2 తొలిపాదములో మూఁడు సూర్యగణములపై రెండు నలము లనియు, రెండవపాదమందు మూఁడు సూర్యగణములపై నగణహగణంబు లనియు, ద్వితీయార్ధమునకుఁ గూడ నిట్లే యనియుఁ దాత్పర్యము. కాని, లక్ష్యమునుబట్టి 1, 3 పాదములకు మూఁడుసూర్యగణములపై రెం డింద్రగణము లనియు, 2, 4 పాదముల కయిదు సూర్యగణము లనియుఁ జెప్పవలసి యున్నది. ఈలక్షణ మాటవెలఁదికిని జెల్లును, గాని యందుఁ బ్రాసము లేదు. దీనినే యప్పకవి పవనగీతి యని వాడెను. 3 సేసి+ఇనగణములు. 4 ప్రాసమువిచారణీయము. 5 క-డ-ల లో మాత్రమున్నది. క-లో 2, 3 పాదములు. ఘనతరంబుగాఁగ నిట్లు గలసి యుండ నిలిపి। వినుత మేలగీతి విస్తరంబు గాఁగ (రెండవపాదమం దొకగణము

విసుతమేలనమనుగీతి విస్తరంబుగాఁగ
జననుతుండు చెప్పె వరవిశాలకీర్తియుతుఁడు. 22

1ఆటవెలఁది ; తేటగీతి.

ఇనగణత్రయంబు నింద్రద్వయంబును
హంసపంచకంబు నాటవెలఁది;
సూర్యుఁ డొకనిమీఁద సురరాజు లిద్దఱు
దినకరద్వయంబు తేటగీతి. 23

అక్కరలు.

క. 2వినుతద్విత్రిచతుర్గురు
జనితగణంబులు రవీంద్రచంద్రాఖ్యము లై
చను నక్కరజాతులకె
ల్లను, నాదిమ(లఘువు) మొదల లఘు విడవలయున్.

లోపించినది.) డ-1వ పాదము. ఒనర నయినగణము లొప్పఁ బెరసియుండ. (ఒకగణము లోపించినది). 6 ఏడు+అ=ఏడ. ఇనగణములు=ఇనసంబంధగణములు. హగణమైనఁ జాలు నగణమైనఁ జాలు హగణ। నగణములును రెండు గలసి నాటియంఘ్రికేడు। తగినవిరతి నాలుగింటఁ దనరఁ బ్రాసమొదవి। మిగుల మెఱయుచుండుఁ గృతులఁ గమలనాఖ్యగీతి. (అప్పకవీయము.) నాల్గవపాదమందు యతిభంగ మగుటచేఁ గవియభిప్రాయము "మేలనాఖ్యగీతి" యని యైనఁ గావచ్చును.

1 దీనికి ముందు ద-లో "అందు సమగీతులలక్షణంబు లెఱింగించెద" నని యున్నది. 2 రెండు గురువులతోఁ బ్రస్తరించినచో నాలుగు గణములును, మూఁడుగురువులతోఁ బ్రస్తరించినయెడల నెనిమిదిగణములును, నాలుగు గురువులతోఁ బ్రస్తరించినఁ బదియాఱుగణములును బుట్టును. వీనిలో మొద

వ. అవి మహాక్కర, మధ్యాక్కర, మధురాక్కర, అంతరాక్కర, అల్పాక్కర లనునేను తెఱంగు లయ్యె. అందు,

1మహాక్కరము.

2అమరఁ బ్రాపల్లు రెండునాఁ జెలఁగి నా
లగుచోట విరతి యాదిత్యుమీఁద
నమరపతి రెండు మూఁడు నాల్గైదు నా
ఱగుతావులను నిల్పి సొబగుమీఱ

టి రెండేసి గణములు విడిచి, తక్కినగణములలో నాదిని లఘు వున్నగణముల యాదిని మఱియొకలఘు విడిన రెండుసూర్యగణములు, నాఱింద్రగణములుఁ, బదునాలుగు చంద్రగణములు నైనవి. ఈగణములే యక్కరలయందు వచ్చును. విడిచిపెట్టిన యాఱుగణములు కలిపికొనినచోఁ గర్ణాటచ్ఛందోనుసారముగ నాలుగుబ్రహ్మగణములు, నెనిమిదివిష్ణుగణములుఁ, బదియాఱు రుద్రగణములు నగును. చూ:—ఎరడుం మూఱుం నాల్కుం, గురువిం ప్రస్తరిస అంబునిధి గజ ధరణీశ్వరగణ మొగెగుమవర్కుం, సరసిజభవ విష్ణు రుద్ర సంజ్ఞెగళక్కుం. కరపురవార్ధియాగె గురువాగిరె తద్గురువిందవోధసా, గిరె లఘుయుగ్మమాక్రమదె ముంతెసమం కడెవట్ట బిణ్పినోళ్, బరెలఘువొం దె; పింతెలఘు;ముంతెసమం; మొదలింతగుళ్దపం, కరుహద శేక్షణే! గణమ నింతిను సర్వలఘుత్వపుప్పినం. (కర్ణాటచ్ఛందోంబుధి).

1 దీనికి ముందుద-లోఁ జంపస్రూర్యేంద్రగణవివరణ మున్నది. ప-ప్రతి యింతటితో సరి. 2 ఈపద్యము ద-లో మాత్రమున్నది. ఈగణనియమము కన్నడములోని పిరి (పెద్ద) యక్కరగణనియమమునకుఁ జేరియున్నది. చూ. మొదలొళజగణం పుందదె బక్కత్తెమెద్దుగణంగళె విష్ణువక్కుం। తుదియొళెంబ తాణదొళెల్లియుం కందర్పరిపుగణం నెలసినిలక్కె। పదదొళెరడెంబసంఖ్యెయొళొఱలొళజగణం సమవాయమప్పెడక్కుం।సదమళేందునిభాననే!కర్త్రవినిష్టదినరిదు పిరియక్కరం.(కర్ణాటచ్ఛందోంబుధి).

సమరఁ జేయుచుఁ జంద్రు నే డగుచోట
నదికిన యేడుఁగణములలోనఁ
గ్రమము తప్పక యప్పాటఁ బెద్దయ
క్కర మొప్పఁ గవిజనాశ్రయుఁడు సెప్పె. 25

మధ్యాక్కరము.

[1]సురరాజు సురరాజుఁ గూడి
సూర్యుతో నొడఁబడి మఱియుఁ
గరమొప్ప నిప్పాట నాఱు
గణములు మధ్యాక్కరంబు
విరచింపఁ బంపెఁ బ్రానల్లు
వెలయఁ గవిజనాశ్రయుండు
సురుచిరముగను సుశబ్ద
శోభితం బగునట్లు గాఁగ. 26

మధురాక్కరము.

[2]రవి దివిజరాజ [3]గీర్వాణరాజ దేవాధిదేవ
కువలయప్రియు లిప్పాటఁ గూడ నేనుగణములు
నవిరళముగఁ[4] బ్రావడి మధురాక్కరంబు ధరలోనఁ
గవిజనాశ్రయుం డెఱిఁగించెఁ గవుల కింపుజనియింప.27

---

1 చ- డ-లలో నాల్గవపాదము లేదు. 2 క- చ- డ- ద-లలో నున్నది. 3 ద-రవియు దివిరాజు. 4 ద-నవిరతముగ. గణనియమమున మధ్యాక్కర కన్నడములో దొర (సమాన) యక్కరమునకును, మధురాక్కర నడుమ(మధ్య)ణక్కరమునకును జేరియున్నవి. వానిలక్షణములు. సర

అంతరాక్కరము.

[1]ఇన సురేంద్ర చంద్రంబు లిప్పాట వచ్చి
పొసరి యుండంగఁ బ్రావళ్లు పూర్వభంగి
న నగణంబులు నాలుగింటం బెనంగ
ననుపమానాంతరాక్కర మయ్యె రేచ. 28

అల్పాక్కరము.

[2]ఇంద్రుండు మఱియొక్కయింద్రుఁ గూడి
చంద్రుతోఁ నోడఁబడి చనిన సత్క[3]
వీంద్రు లల్పాక్కరం బిది యందురు[4]
చంద్రాస్య ! కవిజనాశ్రయకవీంద్రా![5] 29

సిజోదరగణ మెరడ జనుమల్లి నెలెదిక్కె మత్తం। సరసిజోదరగణమెరడ జను మక్కెగణముమాఱక్కుం। సరసిజలోచనె! దొరవెత్తగణదిం దొరవెత్త పెసరిం। దొరెయాగి సందుదు దొరెయక్కర మెనసిప్పుదీ తెఱదిం. జలజసంభవగణ మక్కె మొదలొళే నడువెమూఱుం। జలరుహోదరగణమక్కె కొనెయంతక గణమక్కుం। తిలకదంతిరె తలెయొళే బందిక్కె కామబాణా। వళియుపాంగెర్దె గణమక్కె నడువణక్కరకె సఖీ! (కర్ణాటకచ్ఛందోంబుధి).

1 ప్రథమపాదమందు యతి విచార్యము. ఇది కన్నడమం చెడె (అంతరము) యక్కరకుఁ జేరి యున్నది - వనజసంభవగణమక్కె మొదలొళ్ త్తల్। వనరుహోదరగణయుగళమదక్కె. రు। వనదఅంత్యదొళ్ బందిక్కె నాల్కెగణ। వినితె, వనితే! కేళ్ ఎడెయక్కరక్కెసుం. (క. ఛం) 2 చ- ఇంద్రుఁడు మఱియొక్కయింద్రుతోడఁ। జంద్రుతోఁ గూడఁగాఁ జనసత్క. 3 ద-చనిననుం గ. 4 ద - బిదియనిరి. 5 ఈలక్షణము కన్నడములో కిఱి (చిన్న) యక్కర లక్షణముం బోలియున్నది. పాడెయలరిర్బరుం మొదలొళిక్కె। జడెయ శంకరనొర్బం తుదియొళిక్కె। మడది! కేళ్ మూఱుగణమె సెదిక్కె।గడ, కిఱియక్కరక్కెనె లక్షణం. (క. ఛం)

ద్విపద.

ఇంద్రగణములు మూఁడినగణం బొకటి
చంద్రాస్య! ద్విపదకుఁ జనుఁ జెప్ప రేచ![1] 30

త్రిపద.

[2]త్రిదశేంద్రు లాఱగు పదియగు నెడనకున్
గదియ రెంటను మూఁటను
నదుకుడుఁ ద్రిపదకు నమరు. 31

చౌపద.

నలగా భసలను నాల్గిటిలోన్[3]
వలసిన నాలుగు[4] వడిగాఁ బూన్
వెలయ గణద్వయవిశ్రమ మైనన్[5]
అలవడుఁ జౌపద కన్వితమైనన్.[6] 32

---

1 ద-కృతుల. 2 ఇది కన్నడలక్షణమును బోలియున్నది. బిసరుహోద్భవగణం రసదళస్థానదొళ్ । బిసరుహ నేత్రే! గణమె బర్కుళిదవు। బిసరుహ నేత్రే! త్రిపదిగే. (క. ఛం) 3 ద-నలగాభజసల నైదిటిలోన్. 4 త్రిగణము. అని పాఠాంతరము. 5 చ-డ-లలో వలసిన త్రిగణము వడిహగణాన్, వెలయ గుణధ్వనివిశ్రుత మైనన్. 6 ద-చౌపద కాఖ్య యొసంగున్. చౌపదతరువాత ద-ప్రతిలో రగడలు,మంజిరి,ఉదాహరణము, గీతము వీనికి లక్షణములు, లక్ష్యములు చెప్పఁబడినవి. ఇవి తెఱచుగా విష్ణుపరముగా నుండుటచేఁ బ్రక్షిప్తములుగాఁ నెంచఁదగియున్నవి. ఈపద్యములు షట్పదలక్షణము తరువాత క-ప్రతిలోఁగూడఁ గన్పట్టుచున్నవి. కన్నడచౌపది లక్షణము. మదనన తందెయముం । దొడవిద శంకరనొళ్ । పుదిదిరెసందుదునో । డిదు, సతి! చౌపదిగే. (క. ఛం)

[1]షట్పదము.

[2]త్రిదశేంద్రగణములు వెలయ (నిర్; మూఁడిడి
కదియ నంత్యంబునఁ జంద్రుఁ గూర్చి
[3]తుది యిట్లుగా మదిఁ జె(ప్పిననదియ) ష
ట్పద మగు మల్లియ రేచ (నాఖ్య). 33

గద్యము. [4]ఇది వాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధు
కరాయమాన శ్రావకాభరణాంకవిరచితం బైనకవి
జనాశ్రయం బనుఛందంబునందు జాత్యధికారము.

---

1 కొందఱు లాక్షణికులు షట్పదపాదమునకుఁ ద్విప్రాసము విధించిరి. యతి యెందును లేదు. 2 చ-డ-లలో మాత్ర మున్నది. కన్నడములో నాలువిధముల షట్పదములున్నవి. వాని సామాన్యలక్షణము. తో ఱువమాత్రె యషట్పది । గాతాఅడియెరడఱల్లి యొందే నియమం । మూఱక్కొందు తదర్ధం । బేటీశం కడెయొళెల్లమీ తెఱనక్కుం. 3 తుది యిట్లుగా పదిఁ జెప్పుటయును షట్పద యగు మల్లియరేచన వినవే. (అని మాతృక) 4 డ-లో మాత్ర మున్నది.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

షట్ప్రత్యయాధికారము.

క. శ్రీనారీప్రియకరుఁ డఖి
లానందకరుండు[1] కవిజనాశ్రయుఁడు ధరి
త్రీనుతుఁడు సమస్తకళా
నూనుఁడు షట్ప్రత్యయంబు లొగి నెఱిఁగించున్.[2] 1

క. క్రమమునఁ బ్రస్తారము న
ష్టము నుద్దిష్టమును వృత్తసంఖ్య యనంగా
నమరు లగక్రియ యన న
ధ్వము నన షట్ప్రత్యయములు తనరున్ గృతులన్. 2

క. ఇడి గురువుక్రింద లఘు వ
క్కడ సదృశము సేసి పిఱుఁదఁ గదిసినగురువం
దిడఁ బ్రస్తారము; రెం డిడి
మడుప నగును వృత్తసంఖ్య మల్లియరేచా! 3

---

1 ద-శ్రీనారీప్రియుఁ డఖిలబుధానందకరుండు. 2 ద-లొప్పఁగఁ జెప్పున్. ద-ప్రతి యింతటితో సరి.

క. [1]ధరవృత్తసంఖ్యలో సవ
మురుముం జేసినను గూడు మొక్కడ లఘువుల్[2]
గురువులు సమవిషయంబులు
విరచింపఁగఁ జెడినయట్టివృత్తము వచ్చున్. 4

క. [3]ఒక్కటి మొద లిడి మడుపుచు
నక్కడఁ దుదదాఁక లఘువులందలిలెక్కల్
లెక్కించి కూడఁ బదపడి
యొక్కటి మఱి యందుఁ గూడ నుద్దిష్ట మగున్. 5

క. తరతరము దొంతివృత్తా
క్షరములు లెక్కాదికంబుగా నిల్పి యధో
క్షరము లుపర్యక్షరములు
పరువడిఁ గూడుచు నుపాంతపర్యంతముగాన్. 6

క. కలయ నుపాంతాధోక్షర
ము లుపాంతములందు నిల్పి మునుగూడిన నొ
క్క లగక్రియ (తత్పిండిత)
మలవడ సద్వృత్తసంఖ్య మల్లియరేచా ![4] 7

---

1 క-వృత్తసంఖ్యార్థమున్ బుధివిషమమైన । గురువు లిడుచును నొక్కటి గూర్చి మఱియు । దళముచేయుచు సమసంఖ్య దగఁగ లఘువు । దనర నిడినను నష్టవృత్తంబు వచ్చు. 2. ఈపాదము సమన్వయముగా లేదు. 3 డ-లో నున్నది. క-ఆది రెండిడిమడుపుచు నలర గురువు। లున్న నొక్కటి దరపుచు నన్ని యక్క-, రముల నీరీతిమడుపంగఁ గ్రమముతోడఁ, దెలిసి సుకవులు దీని నుద్దిష్ట మండ్రు. 4 క-లో "నొక్కలగక్రియ" యనునంతవఱకు మాత్రమే యున్నది.

క. అగు నర్థ మేకరహిత
ద్విగుణితసంఖ్యాంగులీకృతివ్యాపక మి
ద్ధగుణాఢ్య! కవిజనాశ్రయ!
జగజ్జనాధార! ధీర! చారుచరిత్రా! 8

[1]గద్యము. ఇది వాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధుకరా
యమాన శ్రావకాభరణాంకవిరచితం బైనకవిజనాశ్రయం
బనుఛందంబునందు షట్ప్రత్యయాధికారము.

---

1 మూలములో లేదు.

శ్రీరస్తు.

కవిజనాశ్రయము.

[1] దోషాధికారము.

క. శ్రీశ్రితవత్సుఁడు విద్యా
శ్రీశ్రితముఖుఁ డఖిలజనవిశేషితకీర్తి
శ్రీశ్రితభువనుఁడు సుకవిజ
నాశ్రయుఁ డెఱిఁగించుఁ గృతుల నగుదోషంబుల్. 1

క. [2]రూపితపునరుక్తి వ్య
ర్థాపార్థ విసంధి సంశయ చ్ఛందోభం
గాపక్రమ యతిభంగ వి
రూపోక్త్యపశబ్దములు విరోధము కృతులన్. 2

---

1. క-చ-డ-లలో నున్నది. ఈయధికారము ఛందశ్శాస్త్రమునకు సంబంధించినది కాక పోయినను, ప్రక్షిప్త మనుటకుఁ దగిన యితరకారణములు కనఁబడకుంటచే నీగ్రంథములోని భాగముగా గ్రహింపఁబడినది.

2 చూ. 1. యతిభంగ మర్థశూన్యం । సహతవిరుద్ధార్థ ముక్త పునరుక్తార్థం । చ్యుతయథాసంఖ్యం వ్యన। హితమచ్ఛందం విసంధికం నేయార్థం. 2. ఆగమ సమయన్యాయవి। భాగకళాకాల లోకదేశవిరుద్ధం। భోగివిషం బోల్లాపణ। త్యాగమనాగిసుగు మమళకృతివధు గినితుం. (కర్ణాటకవిరాజమార్గము.)

క. అని యిట్లు దశవిధము లగు
మునిమతమునఁ గావ్యదోషములు; వాని నెఱుఁ
గనివాఁ డెప్పాట నెఱుం
గు నుదాత్తకృతిప్రసంగగుణదోషములన్. 3

క. మునుసెప్పినశబ్దమె చె
ప్పునేని కొఱఁత లేక శబ్దపునరుక్తి యగున్;
మును చెప్పినయర్థమె చె
ప్పునేని కొఱఁత లేక యర్థపునరుక్తి యగున్. 4

క. దినకరుఁ డనిః మఱి దినకరుఁ
డనఁగా శబ్దపునరుక్తి యనఁ జనుఁ గృతులన్;
దినకరుఁ డని యాదిత్యుం
డనఁగా నర్థపునరుక్తి యనిరి కవీంద్రుల్. 5

క. [1]అయనయసమేత! కిమనీ
యయశా! పునరుక్తి యయ్యు సమరుఁ బదావృ
త్తియు మఱి వీప్సాభీక్ష్ణ
క్రియాసమభిహార మైనక్రియలఁ గృతులన్. 6

క. విను వసతి వసతి దప్పక
వన మనఁగా వీప్స, వచ్చి వచ్చి చనుం డా

---

(1) చూ:-దూరాభీక్ష్ణవీప్సా। ధారానుకృతిక్రియాసమభిహారసమీ। ఘోరతరచాపళాదిగె। సారం బునరిం పదక్కె యుగళోచ్చరణం.(కర్ణాటకశబ్దమణిదర్పణము)

ననఁగను నభీక్ష్ణ, మి మ్మి
మ్మనఁగాఁ గృతులన్ గ్రియాసమభిహార మగున్. 7

క. తనసత్యము తనశౌచము
తనశౌర్యము తనవిశేషదానము చతురా
ననునకుఁ బొగడఁగ మిక్కిలి
యని యీక్రియఁ జెప్పినది పదావృత్తి యగున్. 8

క. మొదలిక్రియతో సమర్పక
విదితవిరుద్ధార్థయుక్తి విపరీతం బై
తుదఁ గ్రియరాఁ జెప్పిన వ్య
ర్థదోష మని రఖిలకావ్యతత్త్వవిధిజ్ఞుల్. 9

క. [1]పొడిచి యొకునంగఁ బగఱను
గడుఁ గరుణాపరుఁడ వీవు కావున నీ క
గ్గెనువారు లేరు పగ ఱె
క్కుడ నని యిప్పాటఁ జెప్పఁగా వ్యర్థ మగున్. 10

క. దినకరుఁడును హిమకరుఁడును
మనసిజుఁడును బోల్ప నీసమానులు సత్కాం
తి నుదాత్తతేజమున సొబ
గున ననిన నపక్రమం బగుఁ గ్రమ మై. 11

---

(1) చూ: అరిన్నపబలమంగెల్దర్ । పరాక్రమక్రమదె శౌర్యమంప్ర
కటిసునీం। నరమహితా నినగే నహి । లెను మొళే సరత పరహితాచా
రపరా. (కవిరాజమార్గము.)

క. వినుతచ్ఛందంబునఁ జె
ప్పినయెడ నిలుపక కడలను దప్పి నిలుచుచో
ప్పునఁ జెప్పిన నది యతిభం
గనామదోష మగుఁ గృతి జగజ్జనవినుతా! 12

క. వెలయంగ లక్ష్యలక్షణ
ముల సిద్ధము లైనశబ్దములు గాని కుసం
ధులు మొదలైనవిరూపో
క్తు లెల్ల నపశబ్దనామదోషము లయ్యెన్. 13

క. పరఁగ నికారోపరిత
[1]త్స్వరమ యికారంబుతోడ సదృశముగా నె
వ్వరియి ల్లిది యి ట్లన కె
వ్వరి ది ల్లి ట్లనఁ గుసంధివర్గం బయ్యెన్. 14

క. స్వరగణము కూడి కృతిఁ ద
త్స్వర మైననకార మొంది వ్రాయై[2]చనఁగా
[3]దొర వీవు నజుఁడు ననకయ
దొర వీవు న్నజుఁడు ననిన దుస్సంధి యగున్. 15

క. తనకడకు వలచి యేఁ బో
[4]యిన నొల్లం డొల్లఁ డింక నే నాతనిఁ గా

---

1 క-త్పరమయికారంబుతో ధ్రువం బపరఁగ నె. 2 క - వ్రాలై. 3 క-దొర యీవునుజుం డనకయు, దొర యీవునుజుండు అనిన దుస్సంధి యగున్. 4. క - యిననోల్గొనఁ డొల్లఁ డింక.

మిని! గవయ నేమి నోఁచితి
నన విరహిణి కమరు నీక్రియన్[1] వ్యర్థంబై. 16

క. వన మిదియె కంటె తోడ్పడు
మన వన మని యొండు రెండు మడుఁగులు గాఁ జె
ప్ప నపార్థదోష మగు; నది
చను మత్తోన్మత్తబాలచరితములందున్.[2] 17

క. తలరమి నీతో మేరువు
అలవి యగుం గాక యొరులు అలవి యె వర ఉ
జ్జ్వలతేజ యనఁగ సంధిం
గలయనినొడువులు విసంధికము లనఁ బరఁగున్. 18

క. ప్రియమున నే నిన్ను మనః
ప్రియుపాలికిఁ బుచ్చఁ బోయి బింబాధర! పా
డియె యిట్లు చేయ నని సం
శయార్థముగఁ జెప్పఁ గృతుల సంశయ మయ్యెన్. 19

క. భూభాగనభోభాగది
శాభాగప్రవర్తికీర్తి సత్కృతికృతిచ్ఛం
దోభంగ మిట్లుగా ఛం
దోభంగం బనుప్రధానదోషం బయ్యెన్. 20

---

1. క—నీక్రియలు. 2. మా.స్థిర పుర్ధశూన్య మెంబుసు, దురుక్త మిడ నింతు పేర్దొడెల్లంపినం, మురుపుంపుని రాపరనెళ, శరీరముం పేళ్గు మఱివనా వం పేళ్గుం. (కవిరాజమార్గము.)

క. [1]నొాడువులకు సంధి నెగ్గులు
[2]వొాడమిన శ్రుతి దుష్ట మయ్యె; భూతలమున ని
చ్చెడునెడ నినుమడి సిరి యనఁ,
[3]బడు నీజో డనినఁ జుట్టుప్రా వగుఁ గృతులన్[4]. 21

క. తుద వేఱు సేసి మఱి చ
క్కఁదనపుఁదెనుఁగున సమర్చి కల వంబుజముల్
పదియు ననక కల వంబుజ
పది యని కృతిఁ జెప్ప వైరిపద మనఁ బరఁగున్.[5] 22

క. [6]వెలయఁగఁ [7](జెఱాకు) విలు గొని
[8]యలరమ్ములు చేతఁ బట్టి యంగజుఁడు విరా
హుల నేయు నేర్పుకడిమిన్
దొాల మెలయఁగ ననినఁ గాకుదోషం బయ్యెన్. 23

---

1 చ-నుడువు లగు సంధి నెగ్గులు. 2 డ-పొాడమిన నతిదుష్ట మయ్యె. 3 చ-బడునిచ్చోటులను. 4. ఈపద్యముతరువాత చ-లో, ఇందు కుదాహరణము. అననిపుండు పుట్టె నమరకుజము భంగి, బుధులః సుతులు నముల బుద్ధిఁ దలఁప, నిచ్చు నష్టసుతుల నితనికి శ్రీవాసు, దేవుఁ డనినఁ జుట్టుప్రావకృతుల. అని యున్నది. 5. చ-వైరివర్గం బరయన్. వైరిపదమునకుఁ గన్నడమందరిసమాసమని పేరు. "పదవిధికన్నడకంస, క్కదక్కమిల్లాద్యరించె సంభవన ఱిది, రుప్పదుబిరుదావళియొా శ్పే, ళ్వుసు పెఱవఱొా శాగదిదు విరుద్ధసమాసం." (శబ్దమణిదర్పణము);6 డ-వెలసినచెఱాకువిలుగొని,యలవడఁ ద్రిప్పుచునువచ్చెనంగజుఁడునువిరహుల నేయు ననినఁ గలిమిన్, దొాల మొలయఁగ ననినఁ గాకుదోషములయ్యెన్. 7. మూలములో జిగురాకని యున్నది గాని యది పొరపాటు. 8. క-యలమరు ద్రిప్పుచును వచ్చి యంగజుఁడు విరా,హుల నేయు నవఁలికలమని, దొాఁ మిగులఁగ ననినఁ గాకుదోషం బయ్యెన్.

క. ఈతఁడు "నృపస్య నగరం
యాతి" యనం జనిన సుప్తిఙంతంబులు, "కృ
త్వా తీర్త్వా జిత్వా" యన
బ్రాంతిగ నీక్రియలు చొరవు [1]భాషాకృతులన్. 24

క. వితతసుకవివాక్యం బవ
గతమై 'కవయో వదంతి కావ్యం' బని స
త్కృతి నీక్రియఁ బెట్టించిన
నతిశయమై యుండు సుప్తిఙంతం బయ్యున్. 25

క. ఇవి మొదలగునోడువు లనే
కవిధగ్రామ్యోక్తు లెన్ని కల వన్నియు స
త్కావు లపశబ్దము లని త
త్కవితల మెచ్చరు కవీంద్రకల్పమహీజా!. 26

క. శ్రీదేవీపతి రేచఁడు
గాదిలియై చనఁగ దేశకాలకళాలో
కాదివిరోధస్థితుల స
మాదరమునఁ దెలియఁ జెప్పె నఖిలజనులకున్. 27

క. కలహంసలు క్రొమ్మామిడి
తలిరులలోఁ గోకిలాళి తామరవిరిపు
వ్వులలో నాడెడు ననుచు
క్తులు దేశవిరోధనామదోషము లయ్యెన్. 28

---

1. ఇచ్చట భాష యనఁగా సంస్కృతముకంటె భిన్న మయినదేశ భాష. ఈశబ్ద మీయర్థమం దుత్తరదేశమందు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

క. [1]చినికెడుఁ బురినెమిళులు ముద
మునఁ నాడెడు నింద్రగోపములు పాఱెడు నా
మనికాల మయ్యె నిలలో[2]
ననఁ గాలవిరోధదోష మనిరి కవీంద్రుల్. 29

క. అసమగజము లందలములు[3]
కొసమాత్రకుఁ దెచ్చు నట్టిగుఱ్ఱంబుల నం
కుస మిడక యెక్కు ననఁగా
హాసనీయకళావిరోధ మనిరి కవీంద్రుల్. 30

క. విను కరహీనుఁడు తగ వ్రా
సినపొత్తము తెచ్చి యొక్క చెవిటి విననఁగ బో
రనఁ జదివె మూఁగ సభలో
నన లోకవిరోధదోష మనిరి కవీంద్రుల్. 31

క. [4]ఘనదండకాష్ఠకృష్ణా
జినములు సొగయింప నొక్కజినముని చనుదెం
చె ననఁగ సమయవిరోధం
బని కవులకుఁ జెప్పెఁ గవిజనాశ్రయుఁ డొనరన్. 32

---

1 చ-చినికెనుభుని. 2 డ-మనికాలమయ్యెఁ బొమ్మిట్లన. 3 చ-అసమగజంబుల దవ్వుల. డ-అసమగజంబులు పూవులు. 4 చ-లో లేదు. చూ-అమరఁగఁ బులితోలును మ, స్తమునం బలుజడలు దాల్చి సొగసుఁ దొప్పెన్, హిమకరశేఖరుఁడి నన, సమయవిరుద్ధార్థమగుచుఁ జను సత్కృతులన్. (కావ్యాలంకారచూడామణి).

క. [1]జినసుతధర్మమహింసయ
యనుమతమున వితతముగ గజాసురుఁ బాపం
బని చంపఁ డయ్యె నీశ్వరుఁ
డన నిది యాగమవిరోధ మనిరి కవీంద్రుల్. ౩౩

క. అని యిట్టివి దశదోషము
లనఁ జనుఁ గృతి నివియ వెండి యతిశయతరమై[2]
చనుఁ గొన్నియెడల ధీరుల
మన మలరఁగఁ జెప్పిరేని మల్లియరేచా! ౩4

క. జయదేవాదిచ్ఛందో
నయమున సంక్షేపరూపునం జెలువుగ మ
ల్లియరేచన సుకవిజనా
శ్రయుఁ డీఛందంబుఁ జెప్పె జనులకుఁ [3]దెలియన్. ౩౫

[4]గద్యము. ఇదివాదీంద్రచూడామణిచరణసరసీరుహమధుకరాయమాన కవిజనాశ్రయశ్రావకాభరణాంక[5]విరచితం బైన కవిజనాశ్రయచ్ఛందంబునందు దోషాధికారము.[6]

---

1 చ-లో లేదు. 2 చ-అనునీదశవిధదోషము, లనఁ గృతులం దివియ వెండి యతిశయకరగమై. 3 క-నొనరన్. 4 డ-లో లేదు. దీనికిఁబూర్వము చ-లో నీక్రిందిపద్య మున్నది. సకలమహీజనంబులకు సంతసమయ్యెడు సౌఖ్యసంపదల్, సకలధరాధినాథులు నిజస్థితి దప్పకభూమి నేలఁగా, సకలకవీశ్వరుల్ పొగడఁ జంద్రుఁడు సూర్యుఁడు గల్గునంతకున్, సకలధరిత్రిలో వెలసి ఛందము తద్ద వెలుంగుచుండెడున్. 5 చ-శ్రావకాభరణ. 6 సమస్తాధికార మని పాఠాంతరము.

*ప్రక్షిప్తపద్యములు.

పఙ్క్తి-ఛ్ఛందంబునందు :—

మనోరమావృత్తము.

నరజగంబులన్ మనోరమన్
బరఁగు పద్యతిం బఠింప నౌ. 1

మణిరంగవృత్తము.

సప్రసాదరసాగము లొందున్
దీప్రబాణయతిన్ మణిరంగన్. 2

పంచకమలావృత్తము.

పంచకమలాఖ్యన్ భయసల్గం
బంచితముగా పద్యతిఁ జెందున్. 3

త్రిష్టుప్ఛందంబునందు :—

ఉపజాతివృత్తము.

ఈ రెండువజ్రంబులు నిండుఁ గూడన్
సరోజనేత్రా ! యుపజాతి యయ్యెన్. 4

మందారదామవృత్తము.

ఆఱింట విశ్రాంతి యై తాతగాస్వా
ధారంబు మందారదామంబు రుద్రా ! 5

---

* 25 వపద్యము క-లోనున్నది. 14 వ పద్యము ద-లో నున్నది. తక్కినవన్నియు బ-లో నున్నవి.

సుముఖవృత్తము.

నజజవమున్ శరవిశ్రమముం
సుజననుతా! సుముఖం బెసఁగుం. 6

జగతీఛందంబునందు :—

పుటవృత్తము.

నగయుతయతితో నాతయుతం బై
యగణము తగ ఫాలాక్ష! పుటం బౌ. 7

చంద్రవర్త్మవృత్తము.

చంద్రవర్త్మ మగు సామజయతితోఁ
జంద్రజూట! రనభంబు సగణమున్. 8

కుసుమవిచిత్రవృత్తము.

కుసుమవిచిత్రం గొను నయయుగ్మం
బసదృశషడ్యత్యభిహిత మైనం. 9

ఉజ్జ్వలవృత్తము.

స్మయరుచి తలషడ్యతి నుజ్జ్వలా
హ్వాయము ననభరావళిఁ జెందినం. 10

అతిజగతీఛందమునందు :—

ప్రీతివృత్తము.

సగణత్రయముం జగసంయుతంబుగా
నెగడు న్నిధివిశ్రమనీతిఁ బ్రీతికిం. 11

సుమంగలీవృత్తము.

సజసంబుతో సగము సంగతితో సా
మజవిశ్రమంబున సుమంగలి యయ్యెన్. 12

క్షమావృత్తము.

ననతతగములన్ నవ్యభూభృద్యతిన్
వినుతమయి క్షమావృత్త మొప్పు న్మహిన్. 13

శక్వరీఛందమునందు :—

జలంధరవృత్తము.

వ్రాలిభకారయునున్ భభజనంబులతో
లాలితకీర్తి! దిశాయతి జలంధర యౌ. 14

లోలావృత్తము.

భూతేశా! మసమంబుల్ పొందంగా భగగంబుల్
స్వాతంత్ర్యక్షితిభృ ద్విశ్రామం బొందును లోలన్. 15

కమలవిలసితవృత్తము.

కమలవిలసితము కలయతితోడన్
క్రమమున నననగగములు గూడన్. 16

అతిశక్వరీఛందమునందు :—

మాలినీవృత్తము.

ననమయయయుతంబు న్నాగవిశ్రాంతమై యి
ట్లనుపమ మగుమాలిన్యాహ్వయం బయ్యె ధాత్రిన్. 17

మణిగణనికరవృత్తము.

మనులఘుగురుకము మణిగణనికరం
బన౯ జను నెనిమిది యగునెడ యతిగా౯. 18

[1]శాంతివృత్తము.

ఒంమగా రజద్వయంబు లొప్పు రేఫతో జనా
నందకారి శాంతి యయ్యె నాగవిశ్రమంబుతో. 19

సుకేసరవృత్తము.

హరినిభమూర్తి! సత్కవిజనాశ్రయా! సుకే
సర మగు దిగ్యతి న్నజభజంబు రేఫతో. 20

మనోజ్ఞవృత్తము.

నజజభరప్రకరంబున న్నిధివిశ్రమం
బజితమనోజ్ఞ మగు౯ నయం బొనగూడఁగా౯. 21

మాలతీవృత్తము.

కరటివిరతి నాగకాంత యాయుక్తితోడ౯
మరిగి తిరిగి చెప్ప మాలతీవృత్త మయ్యె౯. 22

ప్రభద్రకవృత్తము.

రజనిచరాన్వవాయహర! రామ! రాఘవా!
నజభజరల్ ప్రభద్రకము నవ్యదిగ్యతి౯. 23

చంద్రరేఖావృత్తము.

సారంబై చంద్రరేఖ౯ జంచన్మరేఫల్ మయూసం
చారంబుం జెంది పొందు౯ సప్తోదయద్విశ్రమం బై. 24

---

1 అప్పకవీయములో దీనికే సుగంధి యని పేరున్నది.

హంసయానావృత్తము.

ఆనతారిరేచ! హంసయానకొప్పుఁ గుంజర
స్థానవిశ్రమంబుగా రజద్వయంబు రేఫతో. 25

ఆకృతిచ్ఛందమందు :—

విచికిలస్తబకవృత్తము.

శబరవికృతిధర! పురహర! సవితృవిరతి విచికిల
స్తబకమున నిరువదిలఘువులు చన లగ మొగిఁ బెనఁగుఁ.[1]

వికృతిచ్ఛందంబునందు :—

పద్మనాభవృత్తము.

ఎన్నంగ నీతం డనాద్యంతుఁ డంచుం బ
రీక్షింతు రెవ్వాని వాఁ డెల్లనాఁడుఁ
నన్నేలు నా నర్కవిశ్రామమై పద్మ
నాభం బగుఁ సప్తతంబుల్ గగంబుఁ. 27

మత్తాక్రీడితవృత్తము.

మత్తాక్రీడితం బగు వృత్తం బొఁ ద్రిదశయతి
మయమననననవముల్.[2] 28

---

1 ద్వితీయపాదమందు యతి చెడినది. 2 యతి చెడినది. మత్తాక్రీడాఖ్యం బెంపారు న్మమతననననవ మహితమగుచు ర, త్నాత్మబ్రహ్మక్రాంతు ల్గ్రిందై. (అప్పకవీయము).

కవిజనాశ్రయము.

గ్రంథానుక్రమణిక.

గ్రంథానుక్రమణిక.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట.	పద్యము.	తప్పు.	ఒప్పు.
5	13	జడ్డక్కరములు	జడ్డక్కరముల
,,	,,	మూఁడుఁగూడికొనగణములగున్	మూఁడుగూడికొనగణ మయ్యెన్.
9	(అడుగున)	4-ద-కళ్య	ఇది 10 పుట యడుగుననుండ వలయును.
10	31	మను,ష్యగణంబులు	మనుష్యగణంబులు
12	40	వాఁడగుఁగృతిపతి	వాఁడగుఁగృతిపతి,
16	54	యగణంబున్,	యగణంబున్
,,	,,	పొలుప	పొలుచు
,,	55	దానిరువదేను	దామిరువదేను
18	(అడుగున)	ధరబవనబీజములు	ధరఁబవనబీజములు
19	62	బరఁగఁగ	పరఁగఁగ
,,	(అడుగున)	వర్గయ	వర్గయతి
20	65	జఘణనముల్	జఘణనమల్
22	71	వరకృతులకు	వరకృతులను
25	(వచనము)	తిప్రాసం	త్రిప్రాసం
	84	దానమనోహర	[2]దానమనోహర
29	(వచనము)	అకృతి	ఆకృతి
31	...	...	(రెండవవచనము మొదట) వ, యనియుండవలయును,
32	(వచనము)	పాదంబులుగా	పాదంబుగా
35	34	రనరంబులన్	రనరంబులన్
44	(వచనము)	అత్యష్టి	అత్యష్టి
45	90	పృథ్వీవృత్తము	1. పృథ్వీవృత్తము
47	(అడుగున)	ద్రిజగదభష్టదా	ద్రిజగదభీష్టదా
,,		ఉత్పలామాలా	ఉత్పలమాలా

పుట.	పద్యము.	తప్పు.	ఒప్పు.
48	112	లతిత	లలిత
52	124	విశేషగుణ	విశిష్టగుణ
54	133	విలసత్పాదంబులు	విలసత్పాదంబుల
,,	,,	నిడియసాపాదములఁ	నిడసపాదములఁ
,,	,,	పద్ధతినొప్పున్	పద్ధతియొప్పున్
	(అడుగున)	రోచనా. కచ,	రోచనా. క-చ-
55	(వచనము)	స్వస్థానార్థవృత్తములలో	స్వస్థానార్ధసమవృత్తములలో
56	(అడుగున)	వృత్తమునకు జేరినవి	వృత్తమునకుఁ జేరినవి
57		రథోద్ధత	రథోద్ధతి
,,	137	(ఈపద్యముపిరువాత)	'పరస్థానార్ధసమవృత్తములలో' అనిశీర్షిక యుండవలయు''
60	5	ర్థములన్	ర్ధములన్
61	(అడుగున)	ప్రథమేర్థే	ప్రథమేర్ధే
62	9	జతిద్గీతయశా	జగద్గీతయశా
,,	(అడుగున)	ద్వితీయార్థ	ద్వితీయార్ధ
,,	,,	ర్వార్థం	ర్వార్ధం
63	(అడుగున)	సుత్తరార్థము	సుత్తరార్ధము
,,	,,	మూలములోలేదు	మాతృకలోలేదు
66	16	నర్థదృష్టి	నర్ధదృష్టి
69	21	2 2 మూఁడు	2మూఁడు
71	(అడుగున)	జందస్రూ	జంద్రసూ
74	(అడుగున)	మంజిరి	మంజరి
78	8	అగునర్థ	అగునర్ధ
81	8	విశేషదానము	విశిష్టదానము